SZ. TUDOR

Szojka atya napja

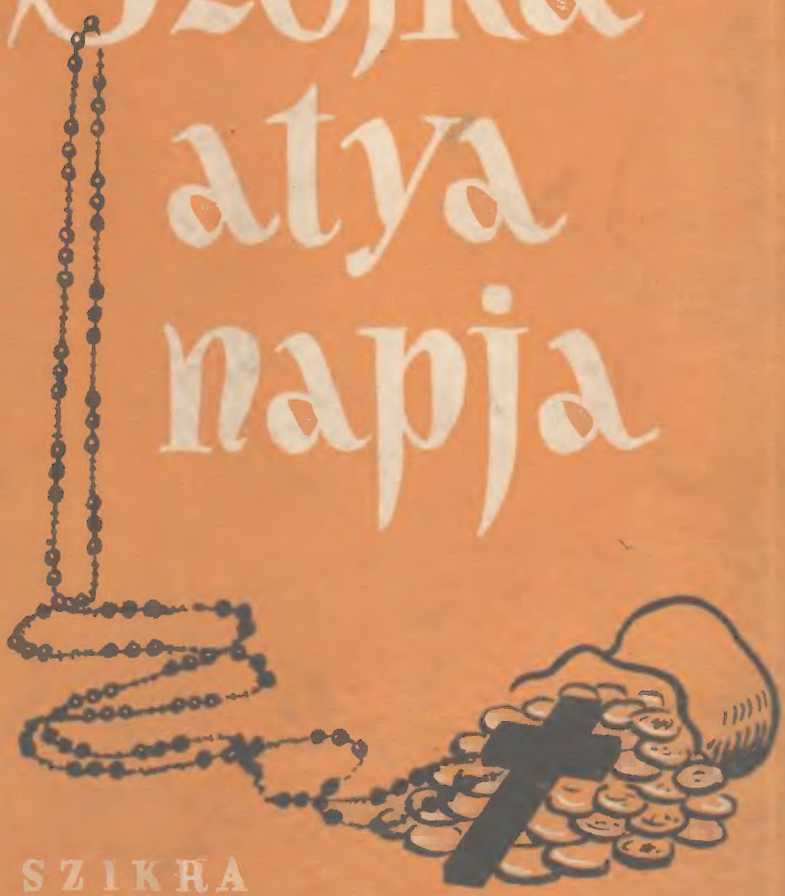

SZIKRA

SZIKRA

SZTYEPÁN TUDOR

SZOJKA ATYA NAPJA

Budapesti Borforgalmi Vállalat

SZIKRA

BUDAPEST 1950

Az orosz eredeti címe:

ДЕНЬ ОТЦА СОЙКИ

СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ, Moszkva 1949

Fordította:

LESZEV IRÉN

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

„Világosan érezzük, hogy életünk irama meggyorsult. Boldog idő!

Új emberi gondolat uralja most az életet: a föld ne legyen többé mostohánk, hanem szerető édesanyánk; a szovjet hazában céltudatossá vált a felszabadított emberi munka.

És amint szinte elkap bennünket a szocialista munka éltető áradata, érezzük, hogyan nő, fejlődik bennünk nagy erővel az új, szabad ember — a szovjet korszak legnagyszerűbb alkotása.

...Mély, szilárd és legyőzhetetlen kívánság él bennünk. Szovjet írók akarunk lenni, szovjet módon akarunk gondolkodni és érezni, szovjet módon szeretni, gyűlölni és alkotni...“

Ezeket az izzó sorokat Sztyepán Tudor írta, 1940-ben, Nyugat-Ukrajnában — rövid idővel azután, hogy az erőszakkal elszakított terület sokatszenvedett népe egyesült igazi hazájával, Szovjet-Ukrajnával.

Egy év multán, a német fasiszták orvtámadása kiszakította sorainkból Nyugat-Ukrajna forradalmi íróját. Ellenséges bomba ölte meg Sztyepán Tudort, a háború első napján, 1941 június 22-én, Lvovban.

Alexandr Gavriljuk, Szófja Horsevszkája, Franz Párecskij — Nyugat-Ukrajna legjelesebb írói, a fasizmus elleni küzdelem kérlelhetetlen harcosai pihennek Sztyepán Tudor mellett. Felesége is meghalt. Egyetlen lányuk — komszomoltag — pedig a borzalmas auschwitzi haláltábor hitlerista hóhérainak kezébe került.

Tragikus, de tisztaságában tündöklő volt Sztyepán Tudor rövid élete. A kapitalista elnyomás legsötétebb napjaiban is megőrizte Lenin és Sztálin nagy eszméinek győzelmébe vetett hitét; azt a hitét, hogy hamarosan szovjet közösségben egyesül az egész ukrán nép. Állandó irodalmi, tudományos és társadalmi munkával harcolt a forradalmárok sorában e nagyszerű cél eléréséért.

Nehéz időkben élt. Népe fasiszta elnyomás alatt fulladozott. A legjobbak kínzókamrákban pusztultak el. Nacionalista bandák árulták hazájukat Berlin, Róma, Tokió fasiszta vásárain, Washington és London diplomata-szalonjaiban.

De a kemény harcosok, mint Sztyepán Tudor és Alexandr Gavriljuk, megvetéssel nézték a fekete reakció hajbókoló szolgáit. A kommunista eszme kiapadhatatlan ereje még jobban megacélozta szívüket a gyűlölt ellenséggel való küzdelemre.

„Nincs erő, mely fel tudná tartóztatni az emberiség győzelmes előnyomulását a szabadság, kultúra és haladás felé — mondta Sztyepán Tudor, 1936-ban, a Lvovban rendezett Antifasiszta Kulturális Kongresszuson. — A fekete reakció nem tudja már eltakarni a szabadságszerető emberek előtt a szovjet népek szabadságának és testvériségének, a szovjet kultúrának és demokráciának hatalmas fényét.

A fasizmus — a hanyatló kapitalizmus végvonaglása előbb vagy utóbb a történelem szemétdombjára kerül."

Abban az időben mondta ki ezeket a szavakat, amikor valamennyi megvásárolható ukrán nacionalista csoport rikácsolva lelkesedett a nemzetközi banditák: Hitler, Mussolini és Franco „új rendjéért"; a Levickijek és Banderek segítettek a hitleristáknak kidolgozni a „Kiev felé" törő szovjetellenes felvonulás tervét.

1939 szeptemberében megtörtént az ukrán nép régvárt egyesülése. Beteljesült Iván Franco és a többi kiváló nyugatukrajnai álma, megvalósult végre az, amiért hosszú ideig harcoltak a népi tömegek. Sztyepán Tudort az a kitüntetés érte, hogy a Nemzetgyűlés küldötteként szavazhatott ennél a történelmi aktusnál.

Nyugat-Ukrajna írói előtt hatalmas távlatok nyíltak meg.

„Túléltük az ellenség vad gyűlöletét és üldözését; az író szava most hangosan és büszkén szárnyal szét az egész országban — írta Sztyepán Tudor. — Még az utolsó puska-

lövések dördültek a város utcáin, de szavunk vidáman, bátran olvadt bele a nép hatalmas kórusába, követve felszabadítóink harci dalának ritmusát."

Sztyepán Tudor belevetette magát szabad hazájának zajló életébe. „Nemrég még lélekölő munkátlanságra kényszerültünk. Ma a lelkes alkotó munka viharos hullámai zúgnak körülöttünk... Széles útra léptünk, lábunk alatt szilárd talaj vezet a kommunista jövő fénye felé."

Ezekben a viharos napokban Sztyepán Tudor lelkeshangú verseket ír, melyeket harcos bolsevik szellem és szovjet hazafiság hat át. („A két harcosnak", „Katerina dala", „Ellenség" stb.) Időszerű cikkeinek és elbeszéléseinek egész sora jelenik meg. De nem hanyagolja el tudományos és társadalmi munkáját sem. Befejezi „Szojka atya napja" című regényének második részét, melyen már hosszú ideje dolgozik; hozzákezd egy vígjátékhoz („Piknik"), azonban ez, sajnos, befejezetlenül marad.

Alig bontotta ki szárnyát a tehetséges író, alig tárult fel előtte az alkotás nagy, ragyogó útja, élete tragikusan megszakadt.

2.

Sztyepán Ioszifovics Olexjuk Tudor parasztcsaládból született, 1892 augusztus 25-én, Galíciában, a brodi kerület Ponikva nevű falujában. 1913-ban végezte el a gimnáziumot Lvovban, majd beíratkozott az egyetemre. Hamarosan kitört a háború; az elsőéves egyetemi hallgatót behívták és a frontra vitték. 1915 őszén Sztyepán Tudor orosz fogságba esett; később, mint a latin nyelv tanára, Ukrajnában dolgozott.

Az Októberi Forradalom idején Tudor aktívan bekapcsolódott a munkások és parasztok harcába. A megszállók és ukrán ügynökeik üldözése közepette partizánkülönítmények szervezésével foglalkozik és németellenes felkelésben vesz részt.

Miután a Szovjet Köztársaság legyőzte belső ellenségeit és kiűzte az idegen rablókat, Tudor egy kis ukrán városban, Szmelában tanítóskodott, majd Belkorovicsében vezette a népművelési hivatalt. Ezekben az időkben hatalmas szervező és agitációs munkát végzett; sokat utazott a környező falvakban.

1923 őszén visszatért szülőfalujába.

Innen Lvovba megy, hogy befejezze félbeszakított egyetemi tanulmányait. Szoros összeköttetésbe lép a földalatti kommunista szervezettel, marxista ifjúsági köröket vezet, előadásokat tart a szakszervezetekben.

1924-ben kezdi meg irodalmi tevékenységét. A munkáslapokban jelennek meg első elbeszélései Szovjet-Ukrajnáról.

De a lvovi politikai helyzet semmiképpen sem kedvezett a Tudorhoz hasonló fiatal, forradalmár írónak. Nyugat-Ukrajnának akkoriban nem volt egyetlen egy haladó irodalmi és művészeti folyóirata sem, a forradalmár munkásújságokat pedig, melyek proletár írók műveit közölték, szigorúan üldözte a cenzúra és a rendőrség. De üldözte az egyesülés eszméjét hirdető ukrán írókat az egész polgári-nacionalista sajtó is.

1927 végén Lvov haladó írói összefogtak és „Ablak" címen folyóiratot indítottak. A folyóirat, fennállásának öt éve alatt (1927—1932) bátran hirdette a szovjet és ukrán kultúra eredményeit és mindvégig szoros összeköttetésben állott Lengyelország, Bulgária, Csehszlovákia és Németország forradalmi irodalmával.

E folyóirat szerkesztőségében alakult meg a forradalmár írók csoportja, mely később csatlakozott a nemzetközi forradalmi írók szervezetéhez. A csoport tagjainak írásait a Szovjetunióban is kiadták. 1929-ben és 1930-ban jelent meg Harkovban Sztyepán Tudor két könyve: „Születés" című elbeszélésgyüjteménye és „Mária" című regénye.

Az írócsoport vezetői szoros kapcsolatban álltak a nyugatukrajnai kommunista párttal.

Sztyepán Tudor is résztvett az írócsoport megszervezésében. Később a folyóirat felelős szerkesztője lett. 1932-ben csendőrök rombolták szét a szerkesztőséget, a közreműködő írók legtöbbjét bebörtönözték. Addig azonban a folyóirat rendszeresen tudósította olvasóit a szovjetukrajnai szocialista építés eredményeiről és kérlelhetetlen harcot folytatott az ukrán nacionalisták politikája ellen.

A folyóiratban Sztyepán Tudornak egész sor esztétikai és publicisztikai cikke jelent meg.

3.

1932-ben, miután a lvovi antifasiszta munkássajtót megsemmisítették, Nyugat-Ukrajna forradalmi irodalma hanyatlásnak indult. Az írók börtönben sínylődtek vagy a csendőrök elől bujkáltak; aki megmaradt, az nem tudta kiadni műveit.

Sztyepán Tudor is kétségbeejtő helyzetbe került. Betegen utazott el Zolocsevbe, rokonaihoz. Ott dolgozott tovább „Szojka atya napja" című regényén.

A Vatikán igazgatta galíciai egyház — élén a lvovi kanonokokkal és gróf Andrej Septickij lengyel mágnás metropolitával — mindíg a fekete reakció élharcosa volt és aktívan küzdött minden haladó kezdeményezés ellen. A fasiszták fokozottabban kapcsolták bele a népi szabadság ellen folyó harcukba a kanonokokat. A papok az imperialistákkal együtt prédikálták fantazmagóriáikat Szovjet-Ukrajna „felszabadításáról". Maga a „Szentatya", a római pápa is bőkezűen ellátta Septickij grófot anyagiakkal, hogy megszervezhesse Nyugat-Ukrajnában a fasiszta „katolikus akciót". Az ukrán nacionalisták között nem egy pap foglalt helyet fasiszta követőivel egyetemben, kik a „bolsevik veszély" elleni harcban nem nagyon válogatták meg az eszközöket. A lvovi metropolita palotája volt politikai központja a lengyel és német fasiszták szolgálatában álló ukrán polgári nacionalista reakciónak. Ettől az ellenforradalmár főhadiszállástól kaptak utasításokat és eszközöket a nacionalisták, a népi tömegek forradalmi mozgalmának elfojtására.

Sztyepán Tudor feladatul tűzte ki maga elé e „tisztelendő atyák" igazi arcának leleplezését. „Szojka atya napja" című regényében elénk állítja a pápai Rómát híven szolgáló kulák, népgyülölő pap képét. Ezzel párhuzamosan realisztikus rajzát adja a papokkal és kulákokkal szembenálló, elnyomott parasztság forradalmi harcának.

Ez a regény napjainkban is időszerű, amikor a Vatikán az egész világon nyiltan a reakció ügynökévé szegődött, sötét terveket sző a demokratikus országokban és a kereszténvi alázatosság zászlaja alatt féktelen újfasiszta propagandát folytat. Elég visszaemlékeznünk a legutóbbi olasz választásokra, amikor a pápai követek égi és földi büntetésekkel fenyegették a választókat, ha népi demokratikus képviselőkre szavaznak.

A regény teljesen készen állt szerzőjének halálakor. A kézirat a megszállók kezébe került, azok pedig megsemmisítették. Az elhúnyt író barátai csak nagynehezen tudták megőrizni a másolatot; néhány oldal el is kallódott. Észrevehető törés azonban nincs az elbeszélés menetében és az olvasó nagy érdeklődéssel forgathatja a forradalmár író ragyogó könyvének lapjait.

Petro Kozlánjuk

SZOJKA ATYA NAPJA

A novaklimovkai egyházközség egykori papjáról és vicedékánjáról, Mihailo Szojka atyáról mesélek, olvasó. De nem az életéből önkényesen kiragadott nap történetét mondom el. Nem — ez a nap legyen ablak, melyen keresztül megpillantjuk hősünk egész életét — mint ahogyan a decemberi napsütés visszfénye felcsillan a viharos árban.

Szojka atya sokoldalú egyénisége különösen figyelemreméltó sajátossággal rendelkezik: hideg, éles, erősen gyakorlati és olykor cinikus észjárással. Ez tette lehetővé, hogy tájékozódjék az események káoszában és meglássa a dolgok lényegét (azt, ami a maga és a hozzá hasonlók részére lényeges), hogy megragadja a véletlent és hasznosítani tudja a Szojka-vagyon gyarapításának céljára, vagy egyszerűbben: telhetetlen mohóságuk kielégítésére. Ez a vonás persze nem található meg minden papnál, mint ennek a foglalkozásnak a jellemzője, de mégis ez terelte annakidején a fiatal Szojkát egyházi pályára. Ez adott módot neki az egyházi életben rejlő lehetőségek felismerésére és így tudott aktívan, teljes szenvedéllyel bekapcsolódni az egyház minden — a fejlődésnek bármennyire is ellentmondó — tevékenységébe.

Ez a — bizonyára vad, kárpáti csempész őseitől öröklött — jellemvonás, kicsiszolódott és finomult formában Szojka atya egyéniségének leglényegesebb sajátossága. Áthatja gondolatait és tetteit, megszabja életútját, meghatározza belső és külső arculatát.

Nem figyelemreméltó például az, hogy Szojka atyának

harmincéves korában már parochiája és birtoka volt Dél-Podólia virágzó falujában, Nova-Klimovkában, a Klimovics földesurak régi székhelyén, ahová jelentéktelen, ismeretlen származású pap nem igen került eddig? Vagy az, ahogyan Szojka atya rátette szívós, vékony kezét a klimovkai dékánátus egyházi és társadalmi életére és befolyása alatt tartotta a kányáni kerület valamennyi egyházközségét?

A kerület egyházi életének minden eseményénél, mikor az egyházat veszély fenyegeti, Mihailo Szojka atya, hála képességeinek (de nyilván nemcsak azoknak), mint az úgynevezett „általános" népi mozgalom vezetője lép fel. Összefogja a megbízható erőket, segítségükkel legyőzi vagy kiküszöböli a veszélyt. Ilyen percekben a megfelelő helyen és hozzáillő szerepben érzi magát; hideg, éles eszével, mint kivont karddal irányítja a harc forgatagát és szíventalálja az ellenséget. Az egyház és a „nemzet" érdekében (ez a kettő persze elválaszthatatlan) no meg a saját javáért.

Amennyiben az elbeszélésünk számára kiválasztott nap éppen ilyen „nemzetellenes" fenyegetés, vagy „nacionalista akció" — „általános népi mozgalom" idejére esett, ez csak elősegíti célunk elérését: feltárja az események hátterét és a távolabbi perspektívákat.

Ezen a napon — 1931 decemberének elején — Szojka atya sötétben ébredt — még hajnal előtt, amint ezt előző este, lefekvéskor elhatározta...

Mellékesen megjegyezzük, hogy Szojka atya mindig akkor ébred, amikor akar. Ebben a tekintetben igen fegyelmezett. Ez is jellemző vonása lelkialkatának. Lehet, hogy hivatásával járó megszokásból ered, mely már átment húsába és vérébe is. De talán itt nyilatkozik meg a csempész őseitől öröklött ösztön, kik az éjszaka nyájas leple alatt osontak a podólai sztyeppén...

Az utóbbi zavaros, nyugtalan évek alatt is rendületlenül működött ez az érzék és Szojka atya engedett a legyőzhetetlen, titokzatos belső eröknek...

Amikor családi körben szó esik erről és öreg anyja kérdő pillantást vet fiára, Szojka atya összeszorított, telt ajka megrezzen és mint valamikor apja, Jacek, szaggatottan felel:

— Különös érzékenység ez, mama... Már ilyen időket élünk... Éles érzékűnek kell lennünk, mint az erdei vadaknak. Másképpen nyomorultul elpusztulunk!

Az ablakon túl még éjszakai sötétség; a hálószoba sarkában kékes mécsláng imbolyog. Szojka atya hirtelen ébred, egy percig mozdulatlanul, nyitott szemmel fekszik. Az irodában a falióra üt csengő hangon. Fél öt! Az alacsony menynyezeten szárnycsapáshoz hasonló fénycsík villant, azután elrejtőzött valahol az ablakon túl, a kertben. Jobbról, az ebédlőből egy még félig álomban járó ember puha, tétovázó léptei közelednek. Az ajtón könnyű, kimért kopogás...

Szojka atya leküzdi álmosságát, agya gépiesen osztályozza a zajokat: az óra csengő üveghangon ütött — az fagyot jelent... Anyja lámpással járkált az udvaron — vásárra készülődik... A vak Teklya éjszaka kopogott — valami történt a faluban...

A régi, masszív diófába foglalt óra, vagy amint ő nevezi, a „kis barokk", tiszta téli időben ezüst csengettyűk zengéséhez hasonló hangot ad. Van a házban két „nagy barokk" is — nehéz, faragott, fekete tölgyfa könyvszekrény, kristályüveg ajtókkal, rajta nagy emberek mellszobrai, meg a hatalmas mélyvörös, aranyozott alma- és levélgirlandokkal díszített pohárszék az ebédlőben. Ezenkívül van még „nagyobb barokk" is; így nevezik magát a családi fészket, ezt a hosszú, sokablakos, elől oszlopsorra támaszkodó épületet, amelynek magas ferde tetőzete alatt szobák, alkóvok és kamrák áttekinthetetlen útvesztője húzódik. Számos nemzedék életének az alacsony mennyezet alatt megrekedt illata itatja át valamennyit. Ezt a különös levegőt lélekzik be a falak, szőnyegek, a bútor és az emberek... Mikor Szojka atya Mikola, vagy Márján testvérével, vagy egy szomszédjával megy haza, rendszerint kinyujtja kezét és mintegy tréfálkozva mondja:

— Íme, a barokkom!

És ekkor a szemmelláthatő elégedettségen átszivárog az irónia — nem maró és gonosz, de mégis csak irónia. Új jelenség ez, váratlan és kellemetlen Szojka atyának, ki lelke mélyén szívesen érzi magát gazdagnak és hatalmasnak. Talán nem értékeli méltóan ezt a fehér épületet, mindazzal ami benne van, nem szereti a mindenen elömlő nemességéért és végül azért, hogy most és mindörökre az övé?

„Mama lámpással járkált az udvaron" — elégedetten gondol anyjára. Ez még kissé furcsa is. Bonyolult érzés. Keveréke a rokoni ragaszkodásnak (ilyen is van a családjukban) és a hideg számításnak. Ugyanezt az érzést, külön-

böző árnyalatokban felleli két bátyjánál is. Mikola a szentimentaljzmus felé hajlik, Márjánnál pedig a leplezetlen, szinte cinikus számítás van túlsúlyban. Mihailo atyának elég, ha — mint most — felidézi maga elé anyjának törékeny, de gyors, szaggatott mozgású, nyugtalan alakját és már érzi magában feltámadni a telhetetlen kapzsiságot, de két-háromszorosára növekedve. Ezért szereti a napot azzal kezdeni, hogy anyjára gondol.

Mihailo atya energikus mozdulattal ledobja a takarót és felemelkedik. Szőrös lábát a padlóra teszi, átkulcsolja térdét; így begörbített háttal, meredten ül egy percig. Azt hihetné az ember, hogy ilyenkor, napjának megkezdése előtt gondolatai istenhez szállnak. Nem is járnánk messze a valóságtól. Ekkor végzi Szojka atya reggeli áhítatosságát; igazi szojkai imádság ez, melyet mindíg egy gondolat vezérel, mint az ugrásra készülő ragadozót. Mai imájának szövege ez:

„A vak Teklya éjszaka kopogott — tehát valami történt a faluban. De kivel? Gyermekkel vagy öreggel? Bizony mindenkinek eljön a napja, amint azt elrendelték neki... Még fel sem eszmél, már feléje nyúlik a sors keze és felborítja terveit... Igen... Az ostobát hányja-veti a sors, mint vak halat a víz, de az okos is elpusztúlhat, akár a váratlanul zátonyra futott hajó. Ki tudja, milyen sziklafokok rejtőznek az ember életének nyugodt felszíne alatt! Tehát figyelem! ... Jó reggelt!"

— Mégis, ki lehetett?

Szojka atya felölti éjszakai köpenyét és az ajtóhoz indul.

A vak Teklya nagy, súlyos termetével az ajtófélfához támaszkodik; arcvonásai elmosódottak a mécses bágyadt fényében. Széles, fehér keze mellén babrál; Szojka atya lépteinek zajára megmerevedik.

Teklya néhány percig Szojka atya irányába hallgatózik. Azután megszólal; exaltált, elfulladó hangon suttogja a sötétségbe:

— Itt van Vaszil, az öreg Gajduk haldoklik!...

No lám... Szojka atya álomtól kissé még kábult képzeletében felmerül az öreg Gajduk szakállas, alacsonyhomlokú, széles arca, sötét szemöldöke alatt csúfondárosan pislogó szeme. Szojka atya elhessegeti a képet és tompított hangon, sürgetve szól:

— Figyelsz, Teklya?

— Igen, atyuska.

— Gnatko itt van?
— Igen, a szérűben...
— Menjen be a sekrestyébe és készítse elő, ami kell.
— Igen.
— A kis pohárszéken vannak a kulcsok. Add oda neki.
— Igen, atyuska...
— Vaszil meg várjon a templomnál!
— Igen.

A vak Teklya néhány pillanatig figyel, nem mond-e még valamit a pap, azután hirtelen egész testével feléje fordul és különös suttogásával újra megszólal:

— Nem hal meg az öreg Gajduk, atyuska, megint csak becsap minket!

Széles mosolyra húzott himlőhelyes arcának ráncai között csaknem eltűnik szemének szűk nyílása.

„Nem hal meg — megint csak becsap!"

Valóban, már kétszer történt így. Szojka atya egymástól messze álló, szürke szemében is mosoly bujkál, de visszafojtja. Hátraveti kis fejét és kenetesen mondja:

— Nem a mi dolgunk ez, Teklya!

Csaknem szemrehányóan csengenek ezek a szavak. De Szojka atya számításba veszi Teklya éles érzékét, mellyel a szavak mögött mindjárt megragadja és követni tudja a gondolatmenetet. „Nem a mi dolgunk!" Ezzel a mondattal a pap mintegy maga mellé emeli őt. A vak nő arca kigyúl e kedvesség hallatára. Fehér keze megrándul, alázatosan suttogja:

— Isten dolga, tudom!

Mélyen felsóhajt, feje vállára billen, könnyedén elfordul. Amint halk léptekkel az ebédlő felé tart, visszaszól:

— Készüljön, atyuska!...

Már két nemzedék úgy ismeri a vak Teklyát mint e rezidencia elválaszthatatlan tartozékát. A házzal együtt került Szojka atyához. Jelenléte valamilyen titokzatos, kifejezhetetlen módon kiegészíti a berendezést. Tömör, de egyben könnyed és heves léptekkel bolyong a házban és az udvaron, mint az árnyék; útjában csalhatatlanul felfedez minden akadályt; kitapogat falat, ajtófélfát.

Senki sem tudja, mikor alszik a vak Teklya. A konyha melletti kamrácskában öreg bőrkarosszék áll; abba fészkeli be magát, ott ül egész éjszaka és figyeli a ház, az udvar, a szérű és a nagy kert minden apró neszét. Szojka atya véle-

ménye szerint ezzel a körülménnyel igazolja ittartózkodását.

Amikor Mihailo atya idejött, felvetette a kérdést: maradjon-e Teklya továbbra is Nova-Klimovkában vagy nem. Gyermekei egészségét féltette ugyanis tőle. Rögtön észrevette Teklya szinte beteges érzékenységét, erős hajlamát az ábrándozásra és különösen vallásos exaltáltságát, mely csak úgy áradt himlőhelyes arcának minden pórusából. A pap, hivatásánál fogva tisztában volt ennek jelentőségével; nem is kifogásolta hívei vallásos érzésének túltengését. De kívánhatják-e tőle, hogy saját gyermekeit engedje exaltáltsággal megfertőzni?! Az ő gyermekeit! Családjuknak új hajtásait!... Az ő gyermekei és vallási exaltáltság! Egyszerűen nevetséges. Az örökké titokzatos túlvilági hangokra figyelő Teklya „látása" rossz hatással lehet a gyermekek lelkére.

De Dora, Szojka atya felesége — Klimovics-lány — ragaszkodott Teklyához.

— Teklya itt marad! — jelentette ki.

És Teklya maradt... Ez egyike volt Dora sokféle szeszélyének, melyek olykor lávafolyamként törnek be Szojka atya házaséletébe. Nem könnyű dolog ezeket a szeszélyeket a ház urának méltóságához illő keretek között tartani. Néha még ő maga is enged nekik, persze, csak bizonyos mértékben. Nagy makacsság nyilvánul meg bennük. Dora hevessége először egyre nő, majd teljes apátiába csap át. Ebből az állapotból azután nem tudja kimozdítani semmi: gyermekei, a háztartás, sőt férje sem, ki ilyenkor már szívesebben viselné el előző esztelen kitöréseit, mint ezt az értelmetlen és a ház tevékeny életétől teljesen idegen apátiát...

Teklya tehát maradt. De Szojka atya korlátozta mozgási szabadságát a házban, gyermekeinek pedig — kiknek nevelését teljesen maga vette kezébe — megtiltotta, hogy kamrájába bemenjenek.

Testileg és lelkileg edzette gyermekeit, napjaikat lebilincselő foglalkozásokkal töltötte meg. Megtanította őket a cselédséggel — beleértve Teklyát is — való bánásmódra. Csak amikor meggyőződött arról, hogy gyermekei a kívánt irányba fejlődnek, engedett számukra több szabadságot.

A gyermekek most már Kalynóban vannak iskolában. Szojka atya pedig az évek folyamán a vak Teklyában annyi rejtett jótulajdonságot — elsősorban a személye felé irá-

nyuló szinte vallásos imádatot — fedezett fel, hogy megszüntette korábbi korlátozásait és odaadó szolgálóját bevonta szűkebb családi körébe.

Teklya bemegy az ebédlőbe, valósággal elsuhan a nagy ovális asztal mellett, mintha láthatatlan világítótorony vetne fényt útjára. Szojka atya visszatér a hálószobába. Amint kitárja az ajtót, a mécses kék lángja meglebben, csaknem elalszik. Szojka atya megigazítja a kanócot. A szobát sápadtkék, halotti fény árasztja el; Mihailo atya mindig könnyű émelygést érez tőle. Ez a hálószobai mécses is egyike felesége szeszélyeinek — a jelentéktelenebbek közül. Ma már Dora valószínűleg nem is szólna semmit, ha egy szép napon nem gyujtják meg ezt a mécsest és a szoba az alvó számára oly kellemes homályba borul. De most már Szojka atya óvja a kis lángot, vele együtt lobog lelkében a remény, hogy valamikor a sápadtkék láng újra felgyujtja Dora kiégett szívét...

Dora még alszik. Hang nélkül, mintha nem is lélekzene, fejét a párnába fúrja. Mintha valamilyen nagy erő dobta volna rá a puha ágyra, úgy hever arccal lefelé, mozdulatlan testtel. Egyik karja a selyemtakarón nyugszik, nyitott tenyérrel, kifordítva...

— Micsoda oktalanság! — mondja hangtalanul Szojka atya. Nem szereti nézni Dora alvásmódját. Most úgy tűnik neki, hogy hallja felesége válaszát, félignyílt ajka közül kicsendülő lágy hangját:

— Mit mondtál, Mihailo?

Így van ez mindig. Miután Szojka atya megismétli szavait, újra megkérdi:

— Mit mondtál?

Mihailo atya ráhúzza a takaró szélét felesége nyitott tenyerére és kimegy egy oldalajtón.

Áthalad a kihalt gyerekszobán, a garderobon, egy külön elnevezéssel nem rendelkező kis helyiségen és a fürdőszobában állapodik meg. Különös büszkeséggel és elégedettséggel tér be ide mindennap. Igazi fürdő ez; két kis medence folyóvízzel, két zuhany, a mosdó és bőrápoló szerek egész arzenálja sorakozik itt, minden ami az egészség gondozásához csak kell. Az utolsó Klimovics-nemzedék számára a szépség és elpuhultság forrása volt ez a hely. De Szojka atyának ez jelentette a házitűzhelyet, az erő és kitartás forrását. A maga elképzelése szerint alakított át mindent, a

zuhanyokat közvetlenül a kúttal kötötte össze, hogy nagyobb erővel árasszák a vízsugarakat, durva szivacsokat és törölközőket szerzett be. Nem sajnálta rá a pénzt. Mindez a törekvés pedig egy célra irányult: hogy a gyermekek meleggel és hideggel szemben edzettek legyenek, bírják a hőmérséklet hirtelen ingadozását — ingadozik ma minden! — hogy megszokják azt a vérnyomást, mely az egész szervezetet megfeszített íjhúrhoz hasonló állapotba hozza. Utódait a harcban fáradhatatlan, mohóságukban telhetetlen emberekké akarta nevelni.

Szojka atya bezárja az ajtót, ledobja köpenyét és hálóköntösét; a zuhany alá lép. Ma csak két-három percet tud szentelni ennek a kellemes reggeli időtöltésnek. Milyen kár!

„Meghal vagy nem az öreg Gajduk?"

Hol a forró, hol a hideg, nagy erővel zuhogó vízsugár alatt forgolódik, végül merészen kiugrik a mozaikpadlóra. A párával fedett nagy tükörben megpillantja homályos képét. Lerázza magáról a vízcseppeket, törölközőért nyúl, széles mozdulatokkal szárítja bőrét, jólesően dörzsöli minden izmát.

Szojka atya — mint minden alkalommal — kíváncsian nézegeti magát a homályos tükörben. Több ez néha, mint kíváncsiság; belső félelmére és kétségeire külsejében keres és talál is megnyugtatást. Persze, nem szép és nem egészen arányos testalkatú — jobb válla magasabban áll a másiknál — de nem a szépség a lényeges.

A szikár, szélesvállú, keskenycsípőjű termet, mely valamikép hasonlít az ugrásra készülő rágadozóhoz, közös jellegzetessége a Szojka-család férfitagjainak. De míg minden Szojka nagycsontú, a pap különbözik tőlük vékonyabb alakjával és éles arcvonásaival. Széleshomlokú, szögletes feje büszkén ül erős nyakán. Rövid, horgas orra, szemöldökének íve, távolálló szürke szeme, akárcsak bátyjainál, telhetetlen mohóságot fejez ki, mely nála hideg ésszel, a fáradtságot nem ismerő törtetés legfőbb fegyverével párosul; mindez olykor izzóra változtatja Szojka kerek pupillájának hideg, szürke fényét.

Ezek a jelek arról beszélnek, hogy nem a hanyatlás, hanem ellenkezőleg, a Szojka-család felemelkedésének csíráit hordja magában. Amint kissé gúnyosan, de elégedetten nézegeti tükörképét, némi hasonlatosságot fedez fel önmaga és a mesebeli faun, a vidám erdei isten között. Ő — a mai idők

faunja, kinek lelkében csillapíthatatlan sóvárság, domború homloka alatt pedig éles, jéghideg ész rejtőzik.

Csak egyetlen rövid időszak volt Szojka atya életében, amikor úgylátszott, a faun diadalmaskodik az emberen. Azokban a napokban történt ez, mikor a még csaknem gyermek Dora, Dorijka, kit az iskolapadból szöktetett meg, heves szenvedélyének hullámaival árasztotta el.

De Szojka a maga ura maradt! Nem emlékezett olyan esetre, hogy családjából bárki is asszonyi hálóba keveredett volna; még ha úgynevezett szerelemből nősült is, házaséletében engedett volna ennek az érzésnek... Ugyan mi a szerelem és mi értelme van? A Szojka-család számára csak a kézzelfogható dolgok jelentettek igazi értéket.

— Milyen hozományt kapott Márján?

— Földet.

Házasság és föld — ez rendben van. De mi értéke van a szerelemnek?

Így hát a fiatal Szojka, házassága után gyorsan magához tért. Alig egy hét mulva, hideg szürke szemével felülről pillantva Dora arcába, mosolyogva megszólalt:

— Három!

És felemelte három ujját.

Lenézte azokat a papi családokat, melyek eltompult, tunya életükben úgy szaporodnak, mint a házinyulak...

— Három: fiú, lány, fiú! Kétévenként egy. Akkor elég!

Dora, dühösen összeszorított foggal, kétéves időközökkel három gyermeket szült...

Hármat... Ahogyan férje kívánta.

Véletlen? Bizonyára véletlen. De Szojka atya úgy véli, hogy a véletlen ilyen összevágása saját számításával, az élet érthetetlen jelenségei között mindenesetre figyelemreméltó és igen kívánatos.

Misztika? Elvben híve ennek Szojka atya. De a valóságban csak fajtájának misztikumában hisz, családja egymást követő nemzedékeinek fejlődésében, mely már gyermekeiben is érlelődik — nem ez az egyetlen értelmes misztikum a világon?

Gyermekeire, élő húsára és vérére, a családi sóvárság hordozóira, gyakran gondol Szojka atya...

Öt órát üt a „kis barokk", amikor Szojka atya kilép az udvarra. Átmegy az úgynevezett templomi bejáraton; a tor-

nácról lépcsők vezetnek a fenyőfasorba. Egy pillanatra megáll a legfelső lépcsőfokon, felemeli arcát, mélyen beszívja a fagyos levegőt, mintegy ízlelgeti az előtteálló napot. Az orrlyukát és tüdejét maró hideg levegő most, hajnal előtt, szinte kristálytömeggé sűrűsödött, mely minden neszre visszhanggal felel... Egész óceán ez, betölti a világot, a földtől fel a hunyorgó csillagokig... A pirkadat ezernyi utat világít majd meg, melyeket az embereknek be kell ezen a napon járniok és az egyik közülük — Szojka atya útja, kiszámított, gondosan mérlegelt, de lényegében mégis ismeretlen...

— Minden rendben lesz!

Éjszaka lágy hó hullott. Most beborítja a földet, a kerítést, a fenyők ágait, az ég sötét hátterére rajzolt templom kupoláját. A templomból fénycsíkok szűrődnek ki, élesen megvilágítják az útjukbaeső tárgyakat.

Szojka atya a fasorban halad; magas sapkáját homlokába húzza, egészen szemöldökéig. Lába alatt csikorog a hó. A fasor végén, a fenyők koronái között már nagyokat pislognak a csillagok. Lomha hunyorgásuk a reggel közelségét hirdeti...

— Minden rendben lesz!

A szántókat az egyházi földtől keskeny ösvény választja el, mely levezet a befagyott víztartóhoz. A fasor végén, balról, a kiskapunál, újra előbukkan a kupolás templom sötét tömege. A harangtorony mögött fehéren világító, behavazott út vezet a vaskapuhoz. Jobbra a dombon, a ház bádogteteje csillog, ablakaiban tompasárga fények pislognak... Az árnyak elmosódott körvonallal olvadnak bele az éjszaka kékes homályába. De Szojka atyát csak gyakorlati jelentőségük érdekli: a templomablakok fénye azt jelzi, hogy Gnatko ott szorgoskodik; bizonyára Teklyával beszélget közben...

A vaskapunál, a kerítésen túl Gajduk lovai fújtatnak idegesen, minden percben készen arra, hogy továbbragadják a kocsit.

„Meghal az öreg Gajduk, vagy nem?"

A ház kivilágított ablakai mögött Cveny tesz-vesz; Cveny Szojka atya jobbkeze és segítőtársa.

Ezek az apró reggeli ügyek semmi kapcsolatban nem állnak egymással, de Szojka atya szürke szemének gyors pillantásával összefogja és egységbe rendezi őket. Mind-

azokat, akik ebben a korai órában már munkálkodnak, a Szojka atya kezében összefutó, láthatatlan, de erős szálak mozgatják!

Amint Szojka atya a sekrestyeajtó felé fordul, a fiatal Gajduk lép hozzá. Hajlongva kezet csókol.

— Te vagy az, Vaszil? Hogy van apád? — szólítja meg Mihailo atya.

— Rosszul, atyuska — feleli Vaszil — ilyen rosszul még soha nem volt...

— Bíznunk kell istenben, fiam. Nem először fordul elő az öreggel...

Vaszil folytatja:

— Egészen fekete lett, mint a föld és egyre nyög: „Meghalok, Vaszil... rosszul vagyok!"

— Így van ez, mikor beteg a szív... De könnyen megjavulhat még. Ne veszítsd el a reményt.

— Nem, meghal most... Lehet, hogy nem is találom már életben...

— Mondom neked: bízzál istenben.

Szojka atya éles oldalpillantást vet Vaszilra. Kurtalábú, zömök, szélesvállú alakja erősen emlékeztet az öreg Gajdukra. De valami új vonás is megnyilatkozik nála, melynek láttára Szojka atya elégedetlenül szorítja össze keskeny ajkát. Csontos kezét a fiatal Gajduk vállára teszi; a kapu felé fordítja és szárazon szól:

— Látod a nyomaidat a hóban, Vaszil?

— Igen, atyuska. — Vaszil ijedten pillant Szojka atyára.

A pap tovább beszél:

— Szolgáltál a hadseregben — mondd, hány lépés ez szerinted?

— Talán negyven lehet — felel Vaszil, miközben végigjártatja tekintetét az ösvényen.

Szojka atya másik kezét is a legény vállára teszi.

— Tévedsz, ha azt hiszed, hogy egy lépést is tehettél isten akarata nélkül...

Megtalálta a kellő szavakat. Vaszil apró szúrós szeme félve rebben Szojka atya arcára és egy percig mozdulatlanságba merevedik. Azután pillantása felröppen a templom kupolájára, a csillagos égre és végül a hóban kirajzolódó nyomokon állapodik meg.

— Isten akarata szerint történik minden, atyuska...

— Úgy, úgy — mondja Szojka atya. — Erről sohasem szabad megfeledkezni...

A sekrestye felé tart, miközben szórakozottan odaveti:

— Szánút még nincs...

— Nincs bizony, atyuska — válaszol Vaszil — kevés a hó és nem elég kemény. Szánon nem lehet még menni...

— Nem hát — bólint Szojka atya és belép a sekrestyébe.

Az asztalon lámpás áll, benne viaszgyertya. Bágyadt fénye alig oszlatja el a homályt. Láttára Szojka atyának mindig az az érzése, hogy ez a fény még vonzza a sötétséget, a gyertya pislogó lángjára minden oldalról homály nehezedik és elolvasztja a lágy viaszt.

A nyitott szekrény mellett álló asztalon hevernek az előkészített miseruhák. Szojka atya felismeri Teklya gondos kezének munkáját. A templom mélyén, az oltár két oldalán fehér gyertyák égnek. Gnatko gyujtotta meg. Amint előbukkan az oltár mögül, nagy léptekkel Szojka atyához siet, mélyen meghajol és kezet csókol. Szojka atya halkan sürgeti.

— Gyorsabban, Gnatko!

Felölti miseruháját, kiveszi a szekrényből a kelyhet...

— Világíts, Gnatko!

Belép a templomba. Járás közben gépiesen mormolja a betanult imát. Gyorsan halad és ez a sietség megzavarja mozdulatainak ritmusát. Egyidejűleg sokféle gondolat kavargott agyában: „Megparancsolta-e Cveny, hogy Geleta és Szlivko hét órakor jöjjenek?... Ne feledkezzem el a két csomag dohányról!... Beszélt vajjon valóban Ivanovszkij atya a komisszárral? Füllenthette is, kitellik tőle!...“

Kellemetlen, nem helyénvaló zűrzavar támad lelkében. Mint mikor egy mederben két ellentétes áramlat harcol, úgy járják benne különös táncukat a gondolatok. Újra az ima szavait suttogja:

— ..Szent lelkeddel erősíts meg!“ — de közben szeme sarkából a térdelő Teklya hajlongó alakját figyeli, meg Gnatkot, amint felemelt fejjel térdet hajt.

Ebben a percben Szojka atya lelke mélyén nevetés tör fel és szeme sarkában mosoly bujkál. A pap eltűnődik, villámgyorsan felmerül agyában egy gondolat:

„Valami eddig soha nem látott és soha nem hallott kataklizma szakadhat ránk, akár ebben a percben. Mondjuk, a Klimovka túlsó partján emelkedő, régen nem működő vul-

kán kitörése. Tegyük fel, hogy a hatalmas erejű kitörés vulkáni hamuval és lávával borítaná el ezt a vidéket, a Klimovka folyó völgyét, a mezőket, a falvakat és lávapáncél alatt feküdne a halott táj egy pár évezredig.

És megtörténhetik, hogy néhányezer év mulva, a társadalom figyelmét magára vonja ez a kietlen pusztaság és felkelti az akkori emberek érdeklődését. Egész sereg gép jelenne meg egy reggelen a megkövesedett földön és az emberi akaratnak engedelmeskedve lépésről-lépésre széttörné a páncélt, feltárná a mezőket, falvakat és régi emberek csontjait, kiket talán az álom és sötétség leple alatt rohant meg a hirtelen halál. A városok népes terein mindennap, estefelé, hirdetmények jelennének meg és közölnék a legújabb híreket az ásatás menetéről és az új leletekről. Az egyikben például ez állna:

«Amint a technikus különítmény egy ma ismeretlen folyó völgyét kutatta, különálló magas épület falaira bukkant. A tetőzet kivételével, mely részben beszakadt, csaknem teljes épségben áll (fénykép). A falak magas, tágas helyiséget fognak körül, melyet egy belső fal két különböző nagyságú részre oszt. A nagyobbik, elülső rész színházi nézőtérre emlékeztet. Falait értelmetlen tartalmú és stílusú festmények díszítik, a padlót kőlapok borítják. A kisebbik rész pedig színpadhoz hasonló. Emelvényén a mozdíthatatlan kulisszák, melyeket mintha mindig egy és ugyanazon előadás számára állították volna fel, a résztvevők igénytelen ízléséről tanúskodnak. Közepén masszív asztal foglal helyet, rajta titokzatosan eltakart, miniatűr aranyozott házikó. Feltehető, hogy ez állt a nézők figyelmének, sőt valószínűleg vallásos tiszteletének középpontjában.

Az épület e részében, az asztaltól nem messze, három emberi testet fedeztek fel. Csodálatos módon épségben maradtak, még megkövesedett arcvonásaik is felismerhetők. Az emelvény baloldalán egy hatalmas férfialak, kezében csengővel, mellette kövér, vak nő teteme, tenyerében kavicsokat szorongat. Mindketten térdelő helyzetben, arcukat az asztal felé fordítják.

Az asztal mellett fedezték fel a harmadik holttestet, szemmelláthatóan a főalakot. Ruházata és jól látható arckifejezése megkülönbözteti a másik kettőtől. A középkorú, súlyos arannyal kivarrt tógába öltözött férfi az asztal fölé hajlik, kinyujtott kezében megkövesedett kenyérdarabkák-

kal telt, ezüst szelencét tart. Arcvonásai ünnepélyes, feszült figyelmet árulnak el, de nem nehéz észrevenni a szeme sarkában bujkáló könnyű, irónikus mosolyt; melyben kétségtelenül annak a különös, ellentmondásokkal teli és szerencsénkre rég elmúlt korszaknak titkai tükröződnek.»

A technikus különítmény tudományos tanácsadójának magyarázata szerint, ez az épület, az emberiség egy részét abban a korban még hatalmában tartó vallási kultuszok egyikének úgynevezett temploma. E helyeken rendezték ünnepélyes gyűléseiket és vallási szertartásaikat. A hívők úgy vélték, hogy ilyenkor titokzatos kapcsolatba kerülnek a természetfeletti erőkkel, úgynevezett isteneikkel, melyekkel az emberi képzelet benépesítette a földet és a világmindenséget. Ennek a kapcsolatnak volt hivatásos közvetítője az asztal mellett talált központi alak, a kultusz «papja», a tisztelet tárgya pedig az ezüstszelencében lévő kenyérdarabka. A pap titokzatos mozdulatokat végzett és varázsigéket mormolt, amelyeknek hatására a kenyérbe beköltözött az egyik isten és ezt a kenyeret nagy áhítattal vették magukhoz a hívők. E kultusznál, a legfőbb vallási szertartás abban állt, hogy — a kor egyik vidám filozófusának szavai szerint — megették istenüket...

Nem teljesen világos a két másik alaknak a paphoz való viszonya. Mivel az épület kisebb részében találták őket, a következtetés az, hogy a pap szűkebb környezetéhez tartoztak és vele együtt végezték kultuszuk valamely szertartását. Ekkor érte őket a katasztrófa és a vulkánikus hamu megőrizte őket a mi boldogabb korunk számára.

Az ásatásoknál feltárt emlékeket hamarosan a történelmi múzeumba szállítják, ahol könnyen hozzáférhetőek lesznek a tudományos kutatás számára...“

Megközelítően ez volt a tartalma a Szojka atya tudatában felmerülő szórakoztató gondolatoknak. Ez csalt mosolyt szemébe. Úgy tűnik neki, hogy maga is éppen most került fel valamilyen rejtett mélységből a világra. Jelenlegi környezetét különösnek és megfoghatatlannak érzi. Gúnyos idegenkedéssel nézi saját csontos kezét, az ezüstszelencét és a benne pihenő darabka fehér kenyeret.

„Az én kezem ez? És miért van itt a kenyér?“

Lopva a két térdelő alakra tekint, valósággal keresi a hamu nyomát arcukon... De aztán összeszedte magát! A gúny eltűnik szeméből. Minden mozdulatát újra ünnepé-

lyesség hatja át. A szelencét és az ezüstkanálkát selyemkendőbe burkolja, keblébe teszi és az oltárnak hátatfordítva, lassan, méltóságteljesen kimegy a templomból.

Hideg levegő fogja körül. Szojka atya keskeny ajka sietősen mormolja az ima szavait. Gnatko csengetyűjét rázva megy előtte. A kapu előtt Gajduk lovai emelgetik fejüket.

„Meghal az öreg Gajduk, vagy nem?"

Vaszil erősen tartja a türelmetlenkedő lovakat. Szojka atya csúcsos süvegében, aranyos miseruhájában, lassan, ünnepélyesen közeledik. Csak szemének külső szögletében, az apró ráncok között bujkál még a nevetés szikrája, mely szívós bojtorjánhoz hasonlóan, mélyen gyökerezik Szojka atya sötét lelkében.

Ezerkilencszáztizenkettő nyara. A Balkán már forrongott és egész Európára fenyegető árnyékot vetett a közeledő hatalmas tűzvész.

A három Szojka testvér a nyári verandán ült, ahonnan jó kilátás nyílt a kertre és folyóra. Olykor rövid mondatokat váltottak. A legfiatalabbról, Mihailoról folyt a szó, ki éppen akkor végezte el az iskolát. Mihailo illedelmesen ült a fonott karosszékben és kérdőn tekintgetett bátyjaira. Azok azonban húzták a választ, tréfálkoztak. A köpcös Mikola széles válla egészen betölti a karosszéket — ebben Petro nagyapára hasonlít — és mosolyra húzza száját.

— Egy Szojka reverendában! Ilyen még nem volt! Kész mulatság!

A karcsú, örökké mozgékony Márján előrehajol és szemét hunyorítva kérdezi:

— Mondd meg őszintén, Miska, így akarsz meglógni a katonai szolgálat elől? Nem szereted a puskapor szagát? Pedig ugyancsak érezni már! A háborún is lehet keresni; mindenen lehet keresni.

A két fivér, tréfálkozás mögé rejtve kíváncsiságát, mindegyik a maga módján igyekezett kifürkészni az előttük ülő hideg, szürkeszemű fiatalember szándékait. Mi a célja? Nem tréfál vajjon, mint ők? Nem téveszti meg őket? Mi vezethette erre az útra? Vallási mánia?... Nevetséges feltevés! Elég belenézni hideg szemébe és rögtön észre lehet venni, milyen kevés hit és melegség lakik a lelkében. Hiszen ő is Szojka fajta, csempész őseinek vére folyik ereiben.

A csempész Szojkák egész héten ismeretlen származású

ökröket vezettek Podólia ösvényein, vasárnap meg különböző mesékkel ijesztgették a határőröket, holmi égőszemű kecskéről, mely éjszakánként a Fekete Vágás csempészösvényen kószál, meg az elhúnyt Zsepályszkij grófról, aki fehér lovon vágtat sötét éjszakákon a Három Forrás körül. Nem lehet tudni, hogy tetszettek ezek az elbeszélések a határőröknek, de annyi tény, hogy ezeket a helyeket gondosan elkerülték; de ha csak meg is közelítették, keresztet vetettek.

Jackónak, Mihailo apjának már tanyája volt Kaldubében, a Szeret völgyében; a saját ökreit vezette. Amikor egyszer, a már egészen gyerekessé vált, öreg Závalka atya megpróbálta pártfogásába venni a nála napszámoskodó földtelen parasztokat, Jacko erősen megfogta a pap könyökét és ezt mondta neki:

— Tisztelendő úr, a hét az enyém, a vasárnap az istené. Ez a szokásom.

Egész héten lenyúzta béreseiről a bőrt, vasárnap meg nagy tálcával kezében gyüjtötte a hívők adományait a templom javára. Évenként egyszer, húsvét előtt, erőszakkal kergette gyónni embereit; ő maga alig lépte át a templom küszöbét.

— Nem árt nekik, főtisztelendő úr, ha a földig hajolnak, akár ezerszer. Legalább jobban tudják majd cipelni a zsákot! — mondta Závalka atyának.

... Három fia közül, Mikola, már maga „gyóntatta" a béreseket, súlyos kezével; az élesnyelvű Márján meg elriasztotta küszöbükről a papokat, cinikus tréfáival. Ami Mihailot illeti...

Gyors, apró lépteivel besietett olykor anyjuk is egy-két percre, hogy lopva legkisebb fiára pillantson. Mihailo felemelkedett a karosszékből.

— Teológiára megyek, mama.

Megállt az ajtónál, ránézett és szárazon szólt:

— Amint gondolod, fiam...

Szemével az idősebbek arcát fürkészte.

Mikola megvonta vállát.

— Tegye, amint akar.

Márján fogcsikorgatva hozzáfüzte:

— Mi meg Mikolával majd keresünk rá...

De ezzel kimerült ellenkezésük és végülis igen elégedetten fejezték be a beszélgetést.

Egyikük sem adott számot magának világosan arról, milyen motívumok vezethették a fiatalembert ilyen különös elhatározásra. A heves becsvágy ragadta erre a szokatlan útra? Az egyházi hierarchia csúcsának különös fénye, melynek elérését reméli rendkívüli képességeinek segítségével? Tanárainak büszkesége volt, bár nem egyszer megütődtek hidegvérű, számító észjárásán. De vajjon nem tudná becsvágyát más, csábítóbb és többetígérő pályán kielégíteni?

Nyár derekán azt hallották, hogy a podborjáni földesúr fia, a fiatal Kamenickij is teológiára iratkozik. Ekkor Mikola megbékülve, lustán megjegyezte:

— Mit szólsz ehhez? Úgylátszik, járványszerű a dolog.

Mihailo gúnyos mosollyal felelt. De bensőjében valami különös hívást érzett, mintha tíz őse egyszerre szólalna meg vérében. Teológiai tanulmányainak első napjaiban megfejtette ezt a hívást: Petro nagyapjáért, Jacko apjáért, két bátyjáért, valamennyi volt és eljövendő Szojkáért választ kell adnia erre a kérdésre — mi az isten, és mi a vallás lényege?

A Szojka-család nyelvén ez a kérdés így hangzott:

— Milyen hasznot lehet belőle húzni?

Egyszerűbben, Márján szavaival:

— Mit lehet rajta keresni?

Új terület volt ez, melyet meg kellett hódítani és hozzácsatolni a Szojka-család meglévő, szent és sérthetetlen birtokaihoz. Mihailo olyan hévvel tört célja felé, melyet számító, álnok észjárása és szürke szemének kihangsúlyozott hidegsége nem is engedett előre feltételezni. Mint a család legfiatalabb tagja, nagy sóvárgást érzett az önálló cselekvés után; mestere akart lenni a magaválasztotta hivatásnak, hogy a Szojka-családot felvirágoztassa.

Kezdetben a filozófiai tanfolyamot minden érdeklődés nélkül végezte, nem talált benne kielégítő magyarázatokat (csupa halott dolog!). A harmadik szemesztertől kezdve, mivel a kiszabott feladatokkal könnyedén végzett, önálló kutatásokat is folytatott. Elvetette az idegen kommentárokat és az ősi forrásmunkákhoz — a szent egyházatyák és jeles skolasztikusok eredeti műveihez fordult. Mint a merész úszó, egyre mélyebbre hatolt. Sok ritkaságot talált, ezek tetszettek neki legjobban és ezek irányították rá tanárainak figyelmét. Többnyire nem nagy problémákkal, hanem részletkérdésekkel foglalkozott, ezek azonban szoros összeköt-

tetésben álltak a lényeggel és megvilágították Szojka kutatásának útját. Minden gondolatát egy központi kérdés köré csoportosította: „Milyen viszony van isten és a materiális világ között?"

Pontosabban:

„Léteznek-e az emberi értelem számára hozzáférhető égi erők, a minket környező materiális világban."

A fiatal Szojkának elméleti téren első, de rögtön szojkai módon irányított léptei voltak ezek. A Szojkákat csak az érdekelte, amit kézzel meg lehet fogni — és erősen tartani! — amit mérlegre lehet helyezni, mértékegységben és értékben kifejezni. És isten — ha van? — nem lehet-e Szojka érdeklődésének méltó tárgya? Ha materiális lényegben lehet megtestesíteni — mit kezdhet vele? Mennyit kereshet rajta? Ezerkilencszáztizennégy telén jelentek meg a helyi egyházi sajtóban első cikkei: „Az anyag szerepe a szent eucharisztia titkában", „Berkeley püspök nagy buzgalma, vagy, milyen káros megcáfolni a materializmust". Ebben az időben került Szojka a fiatal olasz jezsuita tanár, monsignor d'Este körébe. Csak az utolsó évfolyamok néhány kiválasztott hallgatója vehetett részt a római professzor szemináriumán. Szojka, számos nehézséget legyőzve, közéjük jutott.

— Róma, nagy Róma!

Sóváran igyekezett felfogni a város lelkét, még ha csak a jezsuita szavain keresztül is. Minden szojkai ravaszságát felhasználta, hogy magára vonja a híres professzor figyelmét. Mélyen elrejtette makacsságát és felöltve a szerénység álarcát, őszinte rajongást mutatott, szükség esetén némi taktikus ellenvetéssel vegyítve. A beszélgetések során bámulatos ügyességgel szőtte bele monsignor d'Este eszméinek heves áradatába saját hűvös ítéleteit. Ilyenkor összevillant a monsignor kiálló sötét szeme és Szojka hideg acélpillantása. Szojka itt is, mint mindig, történő volt és támadásának tárgya ezúttal d'Este atya fogékony szíve. Szojka abban a percben ejtette foglyul, amikor már úgy tűnt, hogy maga kerül d'Este hatalmába.

Hosszú, szívélyes beszélgetéseket folytattak a bernardinus kolostor csendes cellájában. Itt alakultak ki a tehetséges tanítvány első tudományos kutatásainak témái:

— Milyen a viszony isten és a materiális világ között? Isten — a hit, a materiális világ — a tudományos ismeret tárgya. Hogyan viszonylik a hit a tudáshoz?

— A régi, de egyben örökké új probléma. Elmondaná, barátom, hogyan jutott el ehhez a kérdéshez és mi ragadja meg benne?

Szojkában már régen érlelődött ez a kérdés és csak külső megnyilvánulása volt az agyát gyötrő problémának. De a fiatal diák most nagy lelkesedéssel felelte, hogy akkor merült fel benne, amikor a professzor atya magyarázatait hallgatta és az együttes beszélgetések alatt nyíltak meg előtte a megoldás lehetséges útjai.

— A munkát felülről kapott tételek szerint kell vezetni, atya?

— Bizonyára, barátom.

— Rá kell mutatni — folytatta Szojka — a tudás és a hit a korai történelmi időkben, az egyház pártfogása alatt történő egybeolvadásának áldásos következményeire. Csodálatosan nyilatkozik meg ez az összeolvadás a középkor olyan nagy kereszténveinek műveiben, mint Szent Ágoston, Aquinoi Tamás, Kuzmáni Miklós.

— Helyes, fiam, helyes!

— Aztán szemügyre kell venni a természettudomány legújabb eredményeit. Nem akarjuk ezek pozitív jelentőségét elvitatni, de bebizonyítható, hogy a katolikus hit metafizikai alapjaitól elszakadt tudósok munkája csak szkepticizmusba és az ilyen körülmények között egyedül lehetséges megállapításba torkollik: „Nem tudjuk és nem fogjuk tudni".

— Pontosan így van, kedvesem!

D'Este atya megfogta Szojka két kezét és magához vonta. Szoros közelségben ültek, térdük összeért. A monsignor Szojka kezére pillantott és izgatottan szólt:

— Ne haragudjon, hogy ezt mondom: maga fiatal ember, szinte még gyermek. Bizonyára nem rendelkezik különösebb élettapasztalattal. Úgylátszik, vérében van, egész lényével érzi az egyháznak, szent anyánknak követelményeit és ezeknek a követelményeknek kielégítésén gondolkodik. Isten áldása kíséri és vezeti sikerre ebben a munkában. És ha már kidolgozta a munkatervét, talált megfelelő címet is hozzá?

Ezen a ponton a fiatal Szojka még ingadozott.

— A cím magába foglalja a mű tartalmát! Meg kellene, hogy nyilvánuljon benne a munka mindkét részének jellege: a szerénységében is mély kereszténvi tudás és a mai természettudomány tragikus helyzete.

— Nem könnyű dolog, kedvesem, néhány szóban kifejezni a tartalomban rejlő ellentmondást...

De Szojkának már járt valami a fejében.

— Ó, nem, nem az enyém — csak kölcsönzött ötlet. Éppen ez okoz nekem kétségeket — vallotta meg. — Illendő-e vajjon, hogy egy egyszerű diák kölcsönkérje a kereszténység nagy férfiainak gondolatait?

— Ha a szentegyház jóvoltáról van szó, felesleges a túlzott szerénység...

— Akkor mit szólna, professzor atya, ehhez a címhez: „A tudományos tudatlanságról?"

— Ó, igen. A késői skolasztika nagy mesterénél, Kuzmáni Miklósnál fordul elő a keresztény tudományban ez a megfogalmazás — a vallási ismeret legfelsőbb foka. Az isten színe előtti tudatos alázat, az égi titkokkal való misztikus egyesülés tana. „Tudományos ismeretlenség?" Igen, ha ezt értjük a keresztényi tudás alatt, ez igaz... De ami a természettudományokat illeti...

Monsignor d'Este, Szojka szürke szemébe pillantva várta a választ. De hirtelen alig észrevehető mosolyt fedezett fel tanítványa ajkán. Összecsapta kezét, hátradőlt a karosszékben és hangosan felnevetett.

— Ó, kedvesem! Értem már! Nem ismeretlenség, hanem tudatlanság! Jobban nem is lehetett volna kitalálni! Tudományos tudatlanság — valóban ez a jellege az új világi tudománynak. Sokévszázados gigantikus erőfeszítés, sok száz zseniális gondolat és felfedezés és végül a keserű beismerés: „Nem tudjuk és nem fogjuk tudni!" Tudományos tudatlanság! Helyes! Nagyszerű!

D'Este atyát rázta a nevetés. Még maga is fiatal volt; legfeljebb tíz évvel idősebb tanítványánál. Hirtelen abbahagyta a nevetést, Szojka felé hajolt és figyelmesen ránézett.

— Hanem, tudja, senki sem gondolta volna, hogy magában ennyi irónia van. Nehéz elhinni. De ez nem baj, ha figyelembe vesszük a szentegyház előtt álló jelenlegi feladatok bonyolultságát és sokrétűségét. Nem, egyáltalán nem hiba.

Szojka lehajtott fejjel ült, arcán szerény mosoly. A lelkében meglapuló ragadozó döntő ugrásra készülődött.

Nem kezdte rosszul az útját!

A monsignor lelke ujjongott. A sikereivel kérkedő világi tudományt újra szembeállítják a szent hit megingathatatlan igazságával és isten szolgálatába kényszerítik!

De Szojka mosolya — mely kétértelmű volt, akárcsak leendő művének címe — még másról is beszélt, amit a professzor nem vett észre. „Hogy mi egy darabka föld (termékeny podóliai föld) — azt tudom... De azt akarom tudni: mi az isten? Ebben a darabka földben meg lehet-e őt fogni (és erősen tartani!), szétmorzsolni a tenyérben és megtalálni kémiai képletét, melyből megállapítható, hogy lehet-e hasznot húzni belőle (és mit lehet rajta keresni!) — ezt akarom tudni!"

Lám, mit akart Szojka!

Teljesen meghódította tanárát, kit tiszteletteljes módon, de állandóan kihasznált. Ezerkilencszáztizennégy tavaszán megkezdte a munkájához szükséges anyag gyüjtését. Alig vette figyelembe a közeledő háború előjeleit. Mosolygott, amikor néhány tanára szemére vetette a jezsuitával való barátságát. Úgy vélte, hogy az emberek és események, a monsignorok, sőt még a közeli háború is csak segítségére vannak céljai elérésében.

Dehát nem így történt valóban?

A világháború kezdete ösztönzően hatott fejlődésére. A nyár egy részét Lvov könyvtáraiban töltötte, ott kutatta a régi egyházatyák műveit. Amikor a front a városhoz közeledett, néhány pap társaságában nyugatra utazott. Először Bécsbe, azután az Alpesekben fekvő Innsbruckba.

Ott találkozott ismét D'Estével. A monsignor nagy örömmel látta viszont Szojkát; nem is csodálkozott azon, hogy Innsbruckban találja. Rögtön összeismertette Weissbart jezsuita tanárral, a híres botanikussal.

Teljes hét hónapot töltött Szojka Weissbart szigorú felügyelete alatt. Megismerkedett a mai természettudomány alapjaival és módszerével. Kora reggeltől késő éjszakáig dolgozott és egy hét alatt elsajátította azt, amire a terv egész hónapot irányozott elő.

E tanulmányok eredményeként Szojka a „Katolikus tudományos társaságban" két előadást tartott, „A legújabb természettudomány alapjairól" címen. Szojka bebizonyította, hogy ezek az istentelen, durván materialista alapok, bár a tudományos tárgyilagosság álarcát hordják, lépésről-lépésre kiszorítják a tudományos megismerésből az égi erők részvételét és vitatják isten létezését.

„Az antropomorfizmus visszavonult utolsó menedékébe, az emberi lélekbe. De a tudomány ostromolja falait, a filozó-

fusok pedig fegyverkeznek a harcra, hogy megoldják az utolsó, legfontosabb problémát: van-e az emberben független, eredeti antropomorf lényeg, vagy csak a természet legtökéletesebb mechanizmusa?"

Nyilt kérdés maradt: a materializmus hatalmába kell-e kerülnie az isteni mű utolsó földi bástyájának — az emberi léleknek? Ha ez az erőssége elesik, az egyház ellenségei megtalálnák utolsó érvüket az emberek istenhitének megsemmisítéséhez. Nagy harc folyik az emberi szívért. Az istenre féltékeny materialisták, az exakt tudományok zászlaja alatt lépnek fel; mit lehet velük szembeállítani?

Az előadásban kifejtett gondolatok helyesek voltak, de nem kellemesek a szentatyák fülének. Azonban a szerző olyan lelkesedése és izzó meggyőződése áradt belőlük és olyan erővel vetítették a közönség elé a materializmus veszélyét, hogy a hallgatók két órán keresztül nem lankadó érdeklődéssel figyeltek. Végső következtetései is általános elismerésre találtak. Monsignor d'Este diadalmas pillantást vetett Weissbartra. Az bizonytalanul csóválta fejét. Szojka azután szerényen, tiszteletteljes mosollyal hallgatta a vitát. A szónokok ügyesen lavíroztak a tudomány szakadékai között, de végül egyre a szent dogma kőfalaiba ütköztek.

A következő napon Weissbart professzor atya magához hivatta Szojkát. Monsignor d'Estével együtt fogadta. Az öreg botanikus a szokásos frázisokkal kezdte:

— Nem szabad játszani a tűzzel. Mindenekelőtt a Szentegyházra kell gondolni ... fegyverkezni ... dolgozni ... Odaadóan és alázatosan munkálkodni az egyház javáért ...

Egyszerre, váratlanul, felmerült a mágikus szó: Róma!

Róma! A fiatal Szojka titkos álma, mely régen irányítja már minden cselekedetét!

Róma! Örökké hivogató ábránd, minden törekvésének célja, annyi munka és ügyesség jutalma!

Vajjon nem az ottani levegőben van minden égető kérdés megoldása? Nem ott vár-e a megoldás, mint érett gyümölcs, Szojka éles fogaira?

„Elérni, letépni és megízlelni!"

Szorosan összezárta ajkát, hogy ki ne törjön belőle a túláradó öröm. Titkolt sóvárgással pillantott félig leeresztett szemhéja alól d'Este atyára. Az bólintott:

— Ha akarja kedvesem ... El lehet intézni.

Ha akarja!

Március második felében gyorsvonat röpítette a fiatal Szojkát és monsignor d'Estét az áttetsző itáliai éjszakában, a vágyott cél, minden pap és hívő katolikus álmainak városa — Róma felé.

Még nem tüntek fel a horizonton a hét halomra épült város aranyló kupolái és ciprusai. De közelsége már tükröződött a monsignor égő, távolbamerülő tekintetében.

D'Este atya Szojkához hajolt és forró tenyerébe szorította száraz ujjait. Izgatottan szólt:

— Most meglátja, kedvesem... Megismerkedik vele. Megismeri és megszereti, mint mindenki.

Szojka megismerte Rómát és megszerette, de nem úgy, mint a többiek, hanem a maga módján...

D'Este atya figyelmes gondoskodásának révén és az „Orosz kollégium" prefektusának engedélyével, a fiatal Szojka a karthauzi barátoknál telepedett meg, nem messze az Angyali Üdvözlet templomától. Szojka, idejének egy részét istentiszteleteken és könyvtárakban töltötte, egyébként órák hosszat sétált d'Este atyával a szent városban. Komoly beszélgetések folytak ilyenkor közöttük.

Napfényes tereken bolyongtak, a kutak körül, bejárták a Tiberis-part szűk utcáit, meghúzódtak a múzeumok galériáiban és a templomok boltívei alatt. Szojkát egész idő alatt a monsignor nem csökkenő lelkesedése és az Örök Város iránt érzett büszkesége fogta körül.

A Rómában töltött első vasárnapon az „Il Gesù" templomba mentek. Itt imádkozott rendszerint d'Este atya. Kora reggel találkoztak a Venezia-téren. Alig egy-két járókelő lézengett még csak az utcákon. Megkerültek egy palotát, szűk, félhomályos utácskán lépkedtek a templom felé. Azután megálltak a főbejáratnál. A templom belseje fényözönben úszott. A tetőablakon beáradó sugarak villogva verődtek vissza a márványpadlón, a falak és oszlopok aranyozásán. Szinte lángolt minden a sugarak érintése alatt; belevakult, megrészegedett a szem és a lélek.

D'Este atya kiterjesztette karját, mintha magához akarná ölelni ezt az aranyvörös szépséget. Büszkén szólt:

— Íme a Gesù!

Előremutatott:

— Loyola!

Kissé távolabb, a fal bíbor háttere előtt ezüsttömeg csillogott. Amint közelebb léptek, kibontakozott előttük a

szobor. Úgy árasztotta a ragyogást, mintha fényforrást hordozna magában.

— Loyola mester — ismételte a monsignor — tiszta ezüstből.

— Belül is?

— Igen, belül is! Képzelje csak el, tiszta ezüstből!

Elgondolkodva nézte a szobor kis fejét, öltözetének ráncait, keskeny, hosszú kezét. Képzeletében életre kelt az ezüst, a holt anyag, az egykor lángoló szív, megmozdult a kéz minden izma. Míg a templomban időztek, egyre visszatért rá pillantása és gondolatban az ezüst alak hangját hallotta felcsendülni.

A templom falait testszínű márvány borította. Hatalmas, kerek, vörös fényben fürdő oszlopok tartották a kupolát. Fenn, az oszlopfők között aranyozott koszorúk nyujtóztak, a képek keretén is arany villogott. A főoltár felett nagy achát-gömb fénylett. A trónt aranylemezek és drágakövek díszítették. Szojka kéz a kézben d'Este atyával kóborolt az oszlopok között. Szinte itta magába a pompát. Egy oldalajtón léptek ki végül, ahol egy szőnyegekkel letakart lépcső árnyékos kis kertbe vezetett. Kellemes pihenőhely volt. Leültek egymás mellé, összenéztek és elmosolyodtak.

Öreg szolga lépett oda hozzájuk. Meghajolt.

— Újra itt üdvözölhetjük a szeretett professzor atyát? Messziről jött? Északról?

— Igen, Ambrosio. Megint erre járok.

Az öreg bólintott és Szojkára tekintett.

— Vendég?

— Igen — felelte mosolyogva Szojka.

— Szép a templomunk, ugye?

— Oh, igen — szólt lelkesen Szojka. — Kevés rá ez a szó... Micsoda pompa, micsoda gazdagság!

— Sok templom van Rómában, de egy sem hasonlítható a miénkhez — büszkélkedett az öreg. Felemelte két kezét, mintha abban tartaná a sok szépséget. — Olyan ragyogó a Jézusunk, mint a fényben fürdő páva.

Mindnyájan elnevették magukat. Jézus, mint napfényben fürdő páva...

Egész római kóborlása alatt nem hagyta el az az érzés, hogy az ezüst Loyola élő hangja árad felé. Minden templomban fülébe csengett ez a hang. Pedig végigjárta Róma valamennyi templomát; szinte minden lépésre esik egy.

Nem messze az Il Gesù-tól áll a Szent András templom. Benne az érettszépségű nőalakoktól környezett négy evangélista szobra. A Názó-téren, a kerek alaprajzú Santa Maria Dolorosa, mely Agrippa Pantheonjának romjain épült fel. Nyolc korinthusi oszlop támasztja ég felé törő kupoláját. A tér ugyanazon oldalán, egy másik Mária templom előtt díszlett a Bramante által épített miniatür kolostor, boltívei alatt Rafael négy ölelkező Szibillájával. A Spanyol-téren áll a Szentháromság temploma és Diocletianus termájának helyén a Santa Maria Angelica oszlopsora; az Esquilinus-téren a Santa Maria Maggiore; itt van még a basilica di San Paolo fuori le Mura (a falakon túl), a San Pietro in Vincoli és így tovább, vég nélkül. A horizontra Caracalla romokban álló termája romjainak körvonalai rajzolódtak fel. Nyugaton, a Forum romjai felett a Capitolium emelkedik, az istenek és a hozzájuk hasonló cézárok temploma. Távolabb, a Tiberisnek ugyanazon oldalán hatalmas kupolájú, óriási épület magaslik az alkonyati napfényben. A nap éppen mögötte nyugodott le. Úgy tünt, mintha a tömör kupola nyelné el fokozatosan a fényt, szinte megdagadt az aranyos sugarakban.

— A Szent Péter székesegyház! — kiáltott fel Szojka.

— Igen, kedvesem, az egész világ atyjának és urának, a pápának temploma...

— Az egész világé! — ismételte suttogva Szojka.

D'Este atya felemelte két kezét, mintha a világ súlyát mérlegelné.

— Nézze! Hát nem maga a természet mutatja meg nekünk az igazságot? Nem a földi lét értelmének és az elkerülhetetlen sorsnak szimbolikus képét rajzolja elénk?

— Oh, igen, igen!

— A székesegyház mögött bukik le a nap. Szinte a kupola vonzza magához, valósággal határt szab pályájának, megmutatja a célt, a végső nyugalmat. Micsoda szimbóluma a Szentegyháznak!

— Oh, igen!

Éjszaka Szojka nyugodtan aludt. Reggel, már a megbeszélt idő előtt végigment a Corsón és megállt a Szent Péter székesegyház oszlopsora előtt. A téren két szökőkút csobogott halkan a hajnali csendben. Amint belépett az árkádok alá, a víz suttogása erősebbé vált; úgy hangzott, mintha ez

a fínom hang a síma oszlopokon csörgedezne lefelé. Szinte álma folytatásának érezte az egész jelenetet. Most értette meg, milyen éberen aludt, milyen erőszakolt volt a nyugalma.

Átvágott a kutak között, felment néhány lépcsőn és megállt a székesegyház homlokzata előtt. Körülnézett. A reggeli napfény beragyogta a lába előtt fekvő, oszlopsorokkal övezett ovális teret. Szojka arcára diadalmas mosoly terült. Álmában már járt itt, nem érezte hát magát kicsinek és elveszettnek a térben. A háta mögött tornyosuló székesegyház hatalmas tömege nem hatott nyomasztóan lelkére, inkább felemelte; ég felé törő vonalaiban, Szojka saját számító hevességének tükrözését látta.

Hiába kutatott tekintetével d'Este atya után, így hát megfordult és lassú léptekkel a bejárat felé tartott. A székesegyház belseje megfelelt várakozásának. A homályt megtörő napsugarakban vakítóan csillogott az arany oltár, mely felé fénycsíkokkal szegélyezett széles lépcsőfokok vezettek. Oldalt, magasan az oszlopok között, színes márvány korlát fogta körül a kórus helyét. A szivárvány minden színében pompázó márvány üveges ragyogásán a legapróbb fény is visszatükröződött, megsokszorozódott és messzeségbe futó, végtelen távlatokat mutatott. Gigantikus boltív fogta össze a templom középső részét; a kupola, a maga nagyságában szinte az ég mélységét idézte fel. Szojka letelepedett egy padra; figyelte a templom belsejét megtöltő halk, egyenletes zúgást. Mozdulatlanul, minden érzékét megfeszítve ült; igyekezett megfejteni a zúgás értelmét... De amikor már-már közelinek tünt, a megoldás hirtelen elsiklott mellette, köddé foszlott. Itt talált rá monsignor d'Este. Taníványa vállára tette kezét, s félhangon megszólította:

— Irígylésreméltó a maga kegyes elmerültsége. Igaz, magam is, mindíg újra meg újra bámulattal adózom ennek a nagyságában egyedülálló templomnak.

Szojka nem felelt azonnal. Kis idő multán felemelte fejét és elgondolkodva mondta:

— Különös, de nem érzem, hogy zárt helyen tartózkodom. Valósággal az a benyomásom, mintha egy nagy, széles út közepén ülnék, melynek vége belevész a határtalan térbe...

— Milyen helyes megállapítás!

— ...valami átható, halk zúgást hallok magam körül. Messziről hangzik, de nem tudok rájönni, honnan ered.

D'Este atya hallgatózott.

— Bizonyára egyik mellékoltárnál miséznek, kedvesem.

— Ez a zúgás talán az utat már bejárt emberek zajának visszhangja...

— Ó, igen!

— És lehet, hogy belevegyül a még csak most közeledők lépteinek nesze...

— Igen, fiam. — D'Este atya szeme lángolt az izgalomtól. — Az emberiség egész multja és egész jövője itt van, ezen az úton. Itt a cél, az út vége, az örök megnyugvás...

Átmentek a Vatikánba. Végigjárták a palota hosszú galériáit és a széles királyi lépcsőket. Betértek a Sixtusi kápolnába. A kápolnát keskeny márvány korlát osztotta két részre; a falakon freskók tündököltek. Balról a kórus márvány karzata tünt szemükbe; az oltár melletti emelvényen szigorúan állt a pápai trón.

Szojka tekintete egy percre belemerült az oltárt burkoló rózsás homályba, majd hirtelen, valami érthetetlen, belső erő unszolására a magasba nézett... Különös érzés fogta el. Mintha sötét, feneketlen mélységből vetődne fel és napvilágnál pillantaná meg azt, ami tudata alatt rejtőzködik, mióta csak Rómában él: a szomszédos földek közé beékelődő búzamezőket, a pénzért őrlő malmokat, a kőbányákat, ahol a csákánycsapások alatt zeng minden kis kődarab; és a Szojkák podóliai családi fészkében született régi legendát Petró nagyapáról, az egykori csempészről, ki vaskezével meg tudta hajlítani a patkót, ki rettegésben tartotta az egész völgyet és beleoltotta a Szojkák fiatal vérébe a határtalan, csillapíthatatlan sóvárságot.

... Terelgette Petro nagyapa az ökröket a koromfekete éjszakában — hogy vette-e azokat, vagy nem, csak isten tudja. Pokutye felől súlyos, sötét felhő vonult az égre, mennydörgések rázták meg a levegőt, villámok cikáztak... A másik oldalon a határőrök észrevették nagyapát — lövöldözni kezdtek rá... A távolban megdördül néha az ég, golyók fütyülnek körülötte, Petro nagyapa csak megy az ismerős gázló felé, nem remeg, hajtja az ökröket, szakállába mosolyog...

— Ússzatok, állataim!

Amint elérik a túlsó partot, az ökrök megállnak, megrázzák magukat, folyik róluk a víz. A legnagyobb, leg-

csökönyösebb ökör elesik, nem mozdul — golyó fúródott a hátába, ömlik belőle a vér.

— Menjetek csak állataim, én meg utánatok!

Petro nagyapa hátára veszi a sebesült ökröt, megy egyenesen, nem botladozik... Pokutye felől dörög, a kamenecki oldalon fegyverek ropognak — nagyapa csak megy az éjszakában, hegynek föl, völgybe le, egyenes tartással, egyre mosolyog maga elé, olykor rákiált az ökrökre...

— Menjetek jószágaim, közel vagyunk már!

Csikorog az öreg kapu, a fiatal Szojkák felébrednek, kiszaladnak a házból. Dördül az ég az erdő felett, megremegnek a tölgyek, villámok kergetik egymást, suhog a zápor... Az ökrök besorjáznak az udvarra, fejüket lóbálják, tolonganak, menekülnének az eső elől. A kapuban, rendíthetetlenül, mint a hegy, áll Petro nagyapa, hátán a sebesült, véres állat fájdalmasan bőg, egyre az udvar felé forgatja fejét... Kiegyenesedve áll nagyapa, a szél vadul cibálja szakállát, mosolyog maga elé...

Régi, szojkai legenda. Nyomon követte a fiatal Szojkát még az Örök Városba is. Makacsul kísérte a széles tereken, a régi, szűk kis utcákon, a romok között és a pompás templomokban. A podóliai szelek lehelletét hozta az olasz levegőbe; ez tette érthetővé számára a katolikus főváros életét, gazdagságát és fényét. Ez a lassan elmosódó legenda tekintett ki Mihailo hideg szeméből, mely mindenre rátapadt, mindent felbecsült. (Érdemes-e megvenni vagy nem?) Ez a legenda egyre élt tudatának mélyén és most, a Sixtusi kápolnában hirtelen felszínre tört és elhatalmasodott...

A falon, a mennyezet alatt tizenkét fiatal férfi nyujtózik; úgy tűnik, reszketnek a türelmetlen várakozástól. Négy testvér a boltozat ívébe kapaszkodik szélesen kitárt karral; teljes erőből kiáltoznak, megfeszített lábuk alatt szinte remeg a fal. Szakállas óriás mutat a templom felé, olyan erővel, hogy kezének lendülete nyomán szél fodrozza ruháját. Egy másik, hajlott tartású alak öklét mellére szorítja és dörgő hangon kiáltozik. A mennyezetfreskó vad hullámzása, szenvedélyes vonaglása térdre kényszeríti, összegörnyeszti az embert... És e tombolás felett, mint egyedüli uralkodó, magasan a térben repült kiterjesztett karral, ő, Petro Szojka nagyapa, a vad csempész. Repült, belemosolygott felhőszakállába, sóvár tekintete átfogta a világot — íme, a rabló Szojka-ös, a legendás Petro nagyapa!

A fiatal Szojka felfelé fordított arccal állt; erősen szorította a korlátot. A látvány mélyen felkavarta, kínzó kérdések gyötörték.

Hosszú ideig állt így Szojka, Róma szívében, a pápai kápolnában. Sóvár szojkai kíváncsiság égett lelkében és a magas boltív mélyéről, szinte az égből dörgött választ neki saját szojkai vére, a csempészek csempésze, a világmindenség bitorlója.

A Szojkák szojkája!

A régi legenda!

Petro nagyapa és az isten!

Ezt az igazságot kereste? Így van ez?

Erővel szakította el magát Michelangelo viharzó színeitől. Még egy utolsó pillantást vetett a boltozatra, azután a monsignort kereste tekintetével.

Így van ez? Tudni akarta! A volt és eljövendő Szojkákért...

Tudni akarta!

Mester akart lenni, ezen a téren is, mint mindenben, amivel csak foglalkozott!

Ettől fogva Szojka valóságos szerzetesként élt. Mindenben követte a karthauziak reguláit. Abbahagyta a kollégiumban folyó érdektelen munkát, naphosszat magas, szűk celláját ban ült, belemélyedt az egyházatyák műveibe, a körülötte felhalmozott foliánsokba.

A környező világ hangjaiból csak a kert ciprusainak susogása és a kutak csobogása hatolt be hozzá. Alkonyat előtt kiment a kolostor udvarára; az elkerített veteményesben egy óra hosszat dolgozott a többi szerzetessel. A világoszöld saláta, a fodros burgonyaszár és a földieper már kidugta friss levélkéit.

Amint beállt az este, mindannyian összegyültek a nagyteremben. Vacsora közben meghallgatták a „Szentek életének" soronkövetkező fejezetét. Az esti ima után visszavonultak celláikba. Ilyenkor Szojka felállította a napi mérleget.

De mostani életében is ugyanaz a Szojka maradt, aki volt. Egy vonás jellemezte mindennél jobban személyét és életstílusát: a belső kettéválás képessége. Ez tette lehetővé számára, hogy két úton, különböző síkokon törjön célja felé. Több volt ez, mint veleszületett kétlelkűség; minden tettét és gondolatát áthatotta. Két ember harcolt benne. Amikor

az egyik belemerült a távoli korok eszméinek áradatába, a tevékenyebb, jelenben élő másik, hideg pillantással nézett utána, figyelt és megfigyeléseit felhasználta céljai érdekében. Amint az első felfedezte a keresztény dogmatikában a tudás és hit kölcsönös hatását és a materiális és szellemi világ harmonikus összeolvadását, a másik, az igazi Szojka pontos analízisnek vetette alá ezt a logikát és makacsul kutatta a választ erre a kérdésre: milyen a viszony isten és a materiális világ között? Az égi erők megnyilvánulnak-e — az emberi értelem számára hozzáférhetően — a környező világban? És újra csak: mit lehet ezen keresni?

Íme, a fiatal Szojka gondolatmenete:

A keresztény skolasztika hajnalán ragyogó csillagként tündöklött Kartagena szülötte, az egykori pogány rétor, Tertulliánus.

— Mi egyesítheti a filozófust és a keresztényt, a hazugság ellenségét és barátját, a csalót és az igazság harcosát? Krisztus óta nincs szükségünk tudásra...

Felkiáltott:

— Hiszem, mert lehetetlen!

Mi rejtőzött az esztelen vallomás mögött? Haragos válaszként hangzott el a hidegvérű tudósok felé, kik egykedvű mosollyal hallgatták az új hit gyermeki gügyögését? Vagy a hívőknek irányított megvető szemrehányás azért, mert naív hitüket megpróbálják a filozófiai rendszerek keretébe illeszteni? Úgy tört fel talán, mint a kétségbeesett, belső harcban legyengült ember kiáltása. Az egykori rétoré, ki imájával nem tudja túlharsogni a föld ezerhangú hívását... Ha Tertullianus hitte, hogy az isten — anyag, nem kellett-e az új hit minden megnyilvánulásának abszurdnak tűnni előtte?

Ezért kiáltotta volna Tertullianus:

— Hiszem, mert lehetetlen!

Keményen hangzott, de a sebesült szív vergődése érzett belőle. Milyen hatalmas érveket kellett az egyházatyáknak szembeállítaniok vele, hogy legyőzzék a Tertullianus kiáltásából áradó halálos veszélyt!

Amint irónikus mosollyal lapozgatta a régi foliánsokat, Szojka észrevette, hogyan igyekeztek a korai kereszténység rendszerezői kielégíteni a tudósok, patriciusok és gazdagok magasabb igényeit, kik legtöbbször puszta kíváncsiságból

hallgatták meg az új hit szavait. Igazuk volt: meg kell hódítani a világi erőket, hogy uralkodni lehessen rajtuk!

Asztalán hevertek a gnosztikusok: Alexandriai Bazileus, Varszedon és a római asztrológus és tanár, Valentinus lángoló képzelettel megírt könyvei! Titokzatos fantasztikumokkal szőtték át az isteni kinyilatkoztatást, misztikus ködbe burkolták az élő valóságot, a világot pedig a démoni gonoszság pusztulásra ítélt fészkének tekintették.

Itt voltak ellenfeleik is, a vakbuzgó apologéták: Justinus vértanú, Atenodorus, Minutius, Lactatius... Egyszerű hitükkel, az isteni kinyilatkoztatást a legmagasabb tudásnak, az emberi értelem minden eredményét csak isten ajándékának tartották. Az emberek tudatát ők is misztikus túlvilági árnyakkal homályosították el, melyek az ész és a gyakorlati tapasztalat számára teljesen felfoghatatlanok...

Itt volt az alexandriai iskola, mely először állította maga elé a feladatot: tudással helyettesíteni a hitet, az isteni kinyilatkoztatást megmagyarázó új rendszer felépítését és egyúttal a túlvilág létezésének és az anyag feletti uralmának bebizonyítását.

A feladat, melyet az iskola vezetője, Kelemen vetett fel, végighúzódott a keresztény teológián, Origenes, az ortodox Atanasius, a dogmatikus Niceai Gergely, Szent Ágoston és a középkori skolasztikusok művein.

Az egész emberiség és minden élő alkotás sorsa mutatkozik Aquinói Szent Tamás rendszerében. Ezt a rendszert az egyház a katolikus tudás ragyogó termékének, minden bölcseség betetőzőjének kiáltotta ki. De jöttek a fanatikus franciskánusok, meg az utolsó nagy skolasztikus, Ivan Duns Scott és a rendszer hatalmas épülete összeomlott, mintha földrengés rázta volna meg.

„A kereszténység rendszere?"

„Csalóka illúzió."

„Legnagyobb tévedés."

„Örökké önmagába visszatérő bűvös kör!..."

És újra:

„Isten a legtökéletesebb lényeg. Tökéletesebbet nem lehet találni a reális világban. Tehát isten létezik!"

Aquinoi Tamás feladata volt, hogy összeegyeztesse isten létét Arisztotelész filozófiájával, hogy a keresztény hitet beleforrassza a görög bölcselet szilárd rendszerébe...

De milyen hasznot húzhat mindebből Szojka?

Ez minden, amit elérhet?

Újra meg újra átfutotta a lapokat Origenestől és Ágostontól Aquinoi Tamásig — mindegyiknél megállapodott néhány percre és bizalmatlanul töprengett:

„Valóban így gondolták?"

Volt már ilyen pillanat a multjában és most ez elevenedett fel előtte szokatlanul élesen...

A lvovi teológiai társaságban vita folyt. Egyik professzor ismertette munkáját, mely isten létének bizonyításával foglalkozott:

„A keresztény vallást tartalmazó isteni kinyilatkoztatás rendszere annyira összeforrott mindennel, hogy e rendszer bármely lényeges részének vitatása elkerülhetetlenül minden vallás és etika megcáfolásához, az egész társadalmi rend és jog megdöntéséhez vezet. Elvetemült lázadókon kívül, senki sem látná szívesen ezeket a következményeket. Ezért az isteni kinyilatkoztatás egész rendszerét, mint igazságot kell elfogadni."

Így beszélt a professzor. Előadása csak szemléltető illusztrációja volt a dogmatikus gondolkodásnak.

Előadás után a vélemények kicserélésére került a sor. Minden erőfeszítés arra irányult, hogy az új szillogizmus helyességét bizonyítsák, ténylegesen és formálisan meggyőzőbbé tegyék. De a vitában nem merült fel egyetlen kritikus megjegyzés sem!

Ez nagyon megrendítette a fiatal Szojkát. Az első sorokban ült, felfogott minden szót, még a mögöttük rejlő értelmet is... Gondolkodni kezdett:

„Holnap ezernyi templom vasárnapi harangzúgása tölti meg a földet és milliónyi összekulcsolt kéz emelkedik a kék ég felé, abban a reményben, hogy imája meghallgatásra talál... Itt pedig néhányan szánalmas gondolatokon rágódnak, hivatásbeli ügyességgel játszanak a szavakkal és a kék ürességet, mely felé annyi imádkozó kéz nyúlik, tartalommal igyekeznek megtölteni..."

Szojka hallgatva ült, szemét összehúzta. Lelkében düh égett. Ekkor merült fel először — de nem utóljára — agyában az a gondolat, hogy itt, a szent atyák szeme előtt leveti reverendáját és szemükbe vágja:

— Itt van, vegyék! Szamarakat máshol keressenek, de ne a Szojkák között!

De valami rosszindulatú kíváncsiság egyre helyén tar-

totta és amint sorra belenézett a körülötte ülők arcába — némelyik sovány, pergamen-száraz, a másik kövér, rózsás — elgyengítő bizonytalanság vett rajta erőt... „Így gondolják valóban? Így gondolják?" — kérdezte magában.

Nem talált választ a szenvedélytelen arcokban. De most először, felfedezett bennük egy sajátságot: kifejezésük jeges egykedvűségét, valami hűvös idegenkedést. Ez választotta el őket a világ gyorsan zajló életétől.

Honnan ered ez az egykedvűség? Bizonyára nem azokból a lapos ítéletekből, melyeket itt csillogtat a professzor atya. Más, tudatalatti motívumok játszhatnak benne közre, e ravasz érveléssel burkolva, mint ahogyan a zöld hínár bevonja a tó felszínét...

Szojka, az előtte ülő d'Este atyának egy cédulát küldött, a következő megjegyzéssel: „Bizonyára vannak más, meggyőzőbb bizonyítékai is az isteni kinyilatkoztatás igazságának, mint a professzor atya érvei."

A vita befejezése után, amikor Szojka és d'Este atya kettesben maradtak, a monsignor szárazon kérdezte:

— Milyen megjegyzéseket fűz a professzor atya előadásához?

Szojkában még tartott a harag, nem nagyon türtőztette magát:

— Úgy vélem, hogy bizonyítékai illuzórikusak... Először is, milyen az az érvelés, mely nem általános érvényű — hiszen a professzor atya kizárja a lázadókat?

— A tételt meg lehet formulázni logikailag úgy, hogy mindenkire vonatkozzék.

Szojka nem adta meg magát.

— Másodszor; csak akkor lehet rátérni a következtetésekre, ha ezt a bizonyítást egész sor előfeltétellel egészítjük ki. De valamennyi előfeltétel csalékony volt, következésképpen a bizonyítás egész alapja téves.

— Ez nem jelent semmit.

D'Este atya nagy sóhajjal folytatta:

— Ez nem cáfolja meg magát a bizonyítékot. Emlékeztetem a logika szabályára „csalódásból születik minden"... tehát az igazság is! A következtetés helyes lehet.

Szojka szürke szemével d'Este atyára nézett. Hallgatott. De pár perc mulva felső ajka megremegett, kivillant erős fehér fogsora... Sietve mondta:

— Talán olyan rosszul áll az isteni kinyilatkoztatás

ügye, hogy megtévesztéshez kell folyamodni igazságának indokolására?

Egy percig némán álltak, azután összenéztek és elmosolyodtak... tökéletesen egyforma mosollyal.

Ettől kezdve még közelebb kerültek egymáshoz. Barátságuk mindkettőjük számára haszonnal járt.

...Szojka mindig ravasz alakoskodóknak tartotta a mániákusokat, kik a fanatizmus tüzét táplálják magukban és mesterségesen idézik fel az extatikus állapotot.

Ezt a beteges mániákusságot pedig felfedezte az egész keresztény misztikus irodalomban — Clairvaux-i Bernát „Gondolataiban" és „Himnuszaiban", Bonaventurának, a tudós szerzetesnek „Lelki vándorlás isten felé" című művében, Jakob Bemet „Nagy misztériumában". Úgy vélte, hogy ennek kezdetei az antik világ hanyatlásába, rothadt légkörének ködös ingoványába nyúlnak vissza. És bár tüdejének rosszul esett e mocsár levegője, mégis kitartóan bolyongott partjain és beszívta forró, kábító kigőzölgését. Tekintete előtt egyre jobban elmosódott a dolgok és jelenségek természetes kapcsolata. Képzelete szörnyekkel és kísértetekkel népesedett be...

— Nem itt rejlik-e a keresztény hit és általában minden vallás forrása?

Makacsul kutatott — tudni akarta!

Tudni akarta, Petro nagyapáért, Jacko apjáért, két bátyjáért, valamennyi volt és eljövendő Szojkáért!

És a könyvek feleltek: „Aki azt gondolja, hogy ez csupán a fantázia terméke, az téved és vétkezik az anyaszentegyházunk iránti köteles engedelmesség ellen."

„Az emberben, mikor a világra jön, ördög lakozik. Csak a pap szabadítja meg őt a tisztátalanságtól. Így szól: «Elüzlek téged, tisztátalan lélek! Engedelmeskedjél átkozott ördög, remegj és távozz el!» És az ördög rettegve elhagyja a testet. De örökre az emberek között marad és igyekszik őket letéríteni a helyes útról."

„Boldog Kreszcenciát és Szent Antalt a rossz szellemek állatok képében, mint tigris, kígyó, béka, vagy pók látogatták... Eszkobári boldog Mária előtt a tisztátalan lélek bika alakjában jelent meg, fehér és fekete foltokkal homlokán."

„....Nem mindig csak egyetlen ördög lakozik az emberben. Egy holland asszonyban két ördög élt. Franciaország-

ban, egy dühöngőből nyolc tisztátalan lelket űztek ki. Egy Rimini-beli emberben harminc ördög tartózkodott; a bécsi Hanna Schulbergenről azt beszélték, hogy tizenkétezerhatszázötvenhét ördög tanyázott benne..."

„...Aki pedig azt hiszi, hogy ez puszta kitalálás, az téved és vétkezik az anyaszentegyházunk iránti köteles engedelmesség ellen!..."

„Íme, rövid felsorolása a boszorkányok és varázslók mesterkedéseinek: jégesőt és viharokat idéznek fel; betegségeket vagy sáskajárást küldenek emberre, állatra; megölik a gyermekeket a terhes asszonyok ölében..."

„Aki azt hiszi, hogy mindez kitalálás, az téved és vétkezik a szentegyház ellen..."

„Nem szabad valakit könnyelműen varázsló hírébe keverni. De ha tanú bizonyítja, hogy egy asszony megitatta a jószágot és az azután megdöglött, vagy hogy fazékban valamit főzött és közben pálcával ütögetett egy követ, mire vihar tört ki, az ilyen asszonyt fel kell jelenteni. Azokat, kik makacsul vonakodnak megvallani bűnüket, megkínozzák, amint ezt az egyházatyák tanácsolják..."

„Kínzás előtt az elítéltet megnyírják és meleg vízzel lemossák, hogy egy szőrszálban se rejthessen el varázsszert, mely megóvná a fájdalomtól. A bírák ilyen kérdéseket adnak fel:

— Mit ígért a varázslónő az ördögnek?

— Mit kapott tőle?

— Miből készítette varázsszereit és a balzsamokat?

Ítélethirdetés után a varázslónőt meggyóntatják; ha ekkor kiderült is ártatlansága, erről nem kell a bírákat értesíteni. Inkább haljon meg egy ártatlan ember, mintsem isten dicsősége kárt szenvedjen."

„...A bűnben megátalkodott elítélteket elevenen megégetik, a bűnbánókat álmukban megfojtják."

„...Vétkezik a Szentegyház ellen az, ki nem hisz a boszorkányok létezésében, vagy azt gondolja, hogy a büntetés túlságosan kemény a bűnhöz képest."

„...Az egyház feje a római pápa, Krisztus földi helytartója. Senki sem munkálkodott olyan buzgón a boszorkányok megsemmisítésén, mint a szent pápák — IX. Gergely, XII. Benedek, V. Márton, III. Kallixtus... A Szentírás azt mondja: «Ne hagyd életben a varázslót!» A kánoni jog halálra ítéli az egyház ellenségét. Ha volna a máglyánál súlyosabb

büntetés, azt kellene alkalmazni — olyan határtalan a varázslók gonoszsága, olyan förtelmes a bűne."

„... Toulouse városában, 1275-ben megégették Anelia Liabart, ki bevallotta, hogy bűnös viszonyt folytatott az ördöggel, melynek gyümölcseként ökörfejű és kígyófarkú szörnyszülöttet hozott világra."

„... Arrasban hat férfit és nőt égettek meg. Elismerték, hogy isteni tiszteletben részesítették az ördögöt, ki kecskebak, majom, vagy kutya alakjában jelent meg előttük."

„... Egy Klostenmüller nevű fiatal lány bevallotta, hogy harminc gyermekszívet evett meg és bűnös viszonyt folytatott az ördöggel. Anyjával együtt égették meg."

„... 1717 novemberében, Preisingben megégettek három diákot, mert egereket neveltek és kapcsolatban álltak az ördöggel."

„... Baltazár Nass, Fuldában százöt embert küldött máglyára."

„... A wormsi püspökség két városában csak két nő akadt, aki nem volt boszorkány. Peter Binsfeld püspök parancsára néhány év alatt háromszáznyolcvan boszorkányt égettek meg. Bamberg városában hatszáz, Zundávban nyolcszáz, a strassburgi püspökségben több mint ötezer boszorkányt égettek meg."

„... Würzburgban, a tizennyolcadik század végén, három év leforgása alatt huszonkilenc csoportos elégetés történt. A krónika megőrizte az elítéltek jegyzékét: Libler, özvegy Andersné, Gutbrot, Hecker, Beiterel nevű öregasszony, két idegen, egy muzsikus, Kuller, egy bába, egy szakácsnő, ismeretlen tizenkétéves kislány, Silberhans zenész, Benz asszony és lánya, egy öreg kovács, egy tízéves kislány és húga, egy reitzensteini legény, Christoph Berger, egy brennerbachi vénasszony, Babelina — Würzburg legszebb lánya, Basch szücsmester, egy fiatal asszony, két kisfiú, egy nemrég megégetett öregasszony két leánya és szolgálója, David Hass, Falkenberger kislánya, Warner orvos..."

És így tovább, ehhez hasonlók...

Szojka a Gregorianum könyvtárában ült, asztala mellett. Abbahagyta a végtelen martirológia olvasását, hangosan becsapta a könyvet. A kötet száraz koppanására néhány elmélyedt olvasó összerezzent; a katedráról rosszaló pillantást vetett rá az igazgató atya.

Szojka egykedvű arccal ült a karosszékben, de belsejé-

ben vihar tombolt. Szeme találkozott a dominikánus tekintetével; hirtelen furcsa gondolat villant fel agyában. Megkérdezte:

— Régen jött le a Kopasz Hegyről, igazgató atya?

Vele szemközt az asztal mellett, szemüveges arc fordult felé. Szojka tovább kérdezett:

— Tetszett maguknak a megégetett Babelina, Würzburg legszebb leánya?

Az atyák nem feleltek. Talán azért, mert Szojka csak szemével kérdezett.

Egy hét mulva, d'Este atyával találkozott a könyvtár bejáratánál. Szojka kiégett szemmel, közömbösen tekintett el mellette. A monsignor kedvesen kérdezősködött munkája felől. Szojka nem emelte rá pillantását.

— Innocent pápa bulláját keresem...

— Nagyszerű, kedvesem. A bulla tartalmát megtalálja Benoniusnál, ott idézik valószínűleg a töredékeket is. Mi érdekli belőle?

Szojka tekintete elsiklott mellette.

— Ott, úgy hiszem, említés esik a férfi és női ördögökről, a boszorkányokról, az incubákról, succubákról...

— Miért kell ez magának?

Szojka üres tekintettel meredt rá. Néhány percnyi hallgatás után megszólalt:

— Ez a probléma: az ördög ellopja az ember magvát, hogy megtermékenyítse az asszonyt... Miért hideg ez az emberi mag, mint a jég?

D'Este atya csaknem felkiáltott. Szojka ajka felhúzódott, megmutatta éles, harapásra kész fogait...

Szojka gyakran emlékezett vissza ezekre az évekre, de nem tudta megállapítani, mikor kezdődött benne a sérelemérzés és megvetés hideg számítássá átalakulni, mely azután a sokéves egyházi tapasztalat folytán egyre erősödött.

Egyszer, amint d'Este atyával kijött a Vatikánból, a Trajan-téren nagy tömeget pillantott meg. A téren két hegyiágyúüteg, mellette katonák. A középen elhelyezett emelvényen, a terítővel letakart ágyútalp előtt pap misézett. Derült, kissé szeles nap volt. Az evangélium lapjaiba egyre belekapott a szellő. Kereszt állt az ágyútalpon, mögötte a fegyver bőrhuzattal bevont csöve meredezett. A pap hal-

kan imádkozott. Meghajolt a szent titkok előtt, felemelte kezét... Azután megáldotta a katonákat:

— Béke veletek!

Mindkét oldalon ágyúcsövek villogtak, egy templom oszlopsorához hasonlóan.

És ebből a templomból áradt Szojka felé a váratlan megvilágosodás...

D'Este atya már megkerülte a teret, maga után intette a fiatal Szojkát, de az szinte földbegyökerezett lábbal állt... Figyelmesen nézte a papot. Szojka keskeny ajka megmozdult, mintha suttogna valamit... Amikor a monsignor megszólította, hevesen megrázta fejét.

— Nem ez fejezi ki az egész gondolatot, monsignor?

Az ágyútalpon magasodott a kereszt, körülötte fegyvercsövek csillogtak. A pap meghajolt az ágyúk előtt. felemelte kezét, áldást osztott.

— Béke veletek!

A régi indiai írások így tanították:

„Az Úr a különböző kasztba tartozó embereket testének különböző részeiből alkotta. A bráminokat a fejéből, hogy értsék titkait; a katonákat szíve véréből, hogy bátrak legyenek és ne ismerjék a halálfélelmet; a tisztátalan páriákat pedig testének hátsó részéből...

Azt akarja az Úr, hogy az alacsonyabbrendű kasztok alávessék magukat a magasabbaknak és soha ne forduljon meg fejükben az ellenállás gondolata. És ez az állapot legyen változatlan, mint amily változatlanul követi a telet a nyár és a nyarat az ősz!"

Hallgassátok páriák és szívleljétek meg!

Cicero azt mondta:

„A vallással hódítottuk meg a világot. Bármint gondolkodunk is felőle, a vallást őrizni kell."

Valaki megkérdezte a papot:

— Nehéz megcáfolni az istenek létezését?

A pap így felelt:

— Nem nehéz, de a nép előtt lehetetlen; mikor azonban otthon beszélgetünk egymással — könnyű!

A jóslásokra terelődött a szó.

— Magunk között mondva — szólt a pap — a jövendölés ostobaság, de nem vitatkozunk azokkal, kik hisznek benne;

azok hozzák a templomba az áldozati állatokat. Mikor a nép összegyűlik, hogy döntsön valamiről, mi, papok, felmegyünk a szent hegyekre, az égre tekintünk, azután lejövünk és kijelentjük: „Kedvezőtlen jelek mutatkoztak az égen; az istenek ma nincsenek velünk!" És a nép szétszéled, abban a reményben, hogy az istenek majd kegyesebbek lesznek; tehát van valami haszna is a jövendölésnek.

A fiatal Octavianus, mielőtt Augustus néven római császár lett, patriciusfiúk társaságában nagy lakomákat rendezett az olympusiak módján. Ilyenkor az isteneknek be kellett volna húnyniok szemüket és a szigorú Jupiternek el hagynia a Capitoliumot, hogy ne ejtse őket bűnbe a látvány. Octavianus cinikus volt, az istenek pedig csak árnyak, kiket a költők alkottak az éhes nép mulattatására. De azután Octavianusból császár lett és eszébe jutottak Lucilius, a nagy hazafi szavai: „Államférfiak alapították a vallást, örök hála nekik ezért — nincs jobb módszer, hogy az embereket engedelmességre bírjuk!"

Tanítója, Dion azt tanácsolta Octavianusnak: „Hajolj meg az istenek előtt, amint a nép szokása kívánja és kényszeríts erre másokat is. Ne engedd, hogy istentelenek éljenek a birodalomban."

És Octavianus Augustus úgy gondolkodott, mint Lucilius és Dion tanácsa szerint cselekedett.

Az árnyékistenekbe életet lehellt. Hajlongott nékik a nép előtt és a patriciusokat istenfélelemre kényszerítette, hogy a plebejusok kövessék a példát.

Az omladozó szentélyeket helyrehozatta, új templomokat emeltetett a városokban. Felújította az istenek tiszteletére rendezett népi játékokat. Gondoskodott a költőkről, hogy megénekelhessék azokat az időket, amikor az istenek fiatalok voltak, mint Róma; amikor Jupiter éjszaka leereszkedett az Olympusról és meglátogatta a fiatal római lányt, ki szebb volt, mint Juno istennő...

Nem akadt akkoriban két pap, aki ne gúnyolódott volna titkon az istenek tiszteletén. Octavianus pedig elérhetetlen magasságba emelte a papokat, privilégiumokat adott nekik, lelki uralmukat világi hatalommal kötötte össze. Az egész birodalomban ő testesítette meg a császár és Jupiter, a pap és a zsarnok hatalmát. És végül a birodalom újjáteremtője,

a felszabadító és zsarnok, istentelen és istenítő, maga is bevonult az istenek közé.

Három évszázadon keresztül élvezték az olympusi istenek Augustus politikai bölcseségének eredményeit; a trón utódai pedig az Olympusra hágtak nyomdokán. Helyetfoglalt az istenek között Claudius és a véres Néro, Vespasianus és Titus, Traianus, Caligula és a kegyetlen Domiciánus. De Vespasianus gúnyt űzött saját istenségéből. Halálos ágyán így szólt környezetéhez:

— Nézzétek, isten születik!

Néro az Olympusra küldte kedvesét, Poppeát, kit megölt. Amikor anyjának, Agrippinának meggyilkolásán gondolkodott, egyik barátja ilyen tanácsot adott:

— Ne habozzál, isteni! A fiúi szeretet legnagyobb megnyilvánulása lesz! Templomot építtetsz anyádnak és az istenek közé emeled.

Mi maradt hátra az istenek számára? Teret kellett engedniök a világi hatalmaknak.

„Az istenek templomai politikai gyülések színhelyévé váltak, a papi testületek pedig kereskedők érdekszövetségévé, kik privilégiumaikat védik..." De Plutárchos azt mondta: „Könnyebb várost építeni a levegőben, mint fenntartani az államhatalmat vallás nélkül."

Így gondolkodott Nagy Konstantin is. Amikor a régi istenek meghaltak, pártfogásába vette az újat, ki azt parancsolta: „Meg kell adni istennek, ami istené és a császárnak — ami a császáré!" Odaadta ennek az istennek a római bazilikákat és egy pap, „isten földi helytartója" kezébe tette a legfőbb vallási hatalmat. Mint Augustus, Konstantin is kiterjesztette birodalmában az új hitet.

De a birodalom megdőlt...

Mikor Konstantin kivonult Rómából, hogy Carigrádban keressen menedéket, a szent városban egyetlen öreg ember maradt, az új isten legfőbb papja, „isten földi helytartója". egyedüli uralkodója a kihalt Rómának...

Mit gondolt magában ez az elhagyott öregember?...

Mit gondolt?

Az új hit nem bukott el a római birodalommal együtt. Fiatalon és sóváran, tele szenvedélyes reménnyel és törekvéssel hatolt el nyugat, kelet és észak felé, kémlelte az új földek lehetőségeit, támaszt keresett.

Rábukkant a frank birodalom friss erejére és annak emelkedésével együtt tört a magasba. Szolgálta hatalmát politikai gyakorlatával és a római birodalom örökségével kecsegtette. Megkoronázta Kis Pipint, mert az legyőzte ellenségeit és átadta neki a meghódított városok kulcsait. Megáldotta Nagy Károly véres tetteit és amikor Károly hatalma alá hajtotta a gazdag országot és népét — a római császári koronával jutalmazta.

II. Gergely pápa ajkával mondta:

— Nyugat valamennyi népe felénk fordítja tekintetét; istennek tart bennünket a földön.

„Istenné lenni a földön!" — erre gondolt az öreg ember, az elnéptelenedett Rómában!

Amikor a Karolingok hatalma hanyatlásnak indult, az új hit büszke ereje is lankadni kezdett. A római nemesség kereskedett a főpapi méltósággal, a papság tudatlanságba és bűnökbe süllyedt.

De a Rajna mentén új, fiatal germán állam emelkedett fel. Az egyház várakozásteljesen fordult felé. Tapasztalataival segítette Nagy Ottót vazallusaival folytatott harcában és megáldotta küzdelmét. Megkeresztelte a hitetleneket, püspököket nevezett ki, kik alázatosan teljesítették Ottó akaratát. Amikor pedig Ottó megjelent Rómában és megtörte a nemesek önkényét, uralkodójának ismerte el és fejére tette a római császári koronát.

Örömmel alázkodott meg előtte, de gondolt-e valójában alázatosságra?

A trón lépcsőjén állva új erőt gyüjtött. A fanatizmus segítségével küszöbölte ki a belső egyenetlenségeket.

Isten akart lenni a földön!

Engedelmes eszközöket talált Spanyolország és Franciaország uralkodóinak személyében.

Hódító Vilmos nyomán behatolt a Brit szigetekre. Megalapozta hatalmát Dél-Itáliában. Erejében bizakodva, már eldobni készült az alázatosság álarcát.

Amikor Henrik király viszályba keveredett hűbéreseivel, segített-e neki az egyház, mint valamikor Ottónak, támogatta-e? Nem, nem támogatta...

Elítélte a királyi tanácsosokat és amikor a király szembehelyezkedett ezzel az ítélettel, kiközösítette az egyházból és alattvalóit felmentette a köteles engedelmesség alól. Nem volt már alázatosság az egyházban; keze a királyok felé nyúlt.

Egy zsinaton kinyilvánította a világi hatalomtól való függetlenségét; karddal és szóval alázatosságra kényszerítette a népeket. A „szent" bulla pedig tudtára adta népeknek és királyoknak az egyház felsőbbségét.

„Az egységes katolikus egyház uralja a világot.

A pápa az egyház feje, népek és királyok királya — minden földi hatalom forrása.

Minden uralkodó köteles a pápa akaratát teljesíteni, az ő szellemében munkálkodni.

A királyoknak a pápa akarata szerint kell kormányozniok, vagy távoznak trónjukról.

A pápa — isten a földön!"

De „isten földi helytartójának" ereje néha meggyengült.

Az egyeduralkodók hatalma növekedett. A római egyház akadály volt útjukban.

Fülöp, francia király, Bonifác pápát fogságba ejtette és székhelyét Avignonba tette át. Hetven éven keresztül a római egyház a francia királyok engedelmes eszközeként működött.

De Róma megirígyelte ezt, újra haszonra és dicsőségre vágyott; másik pápát választott magának.

Az egyház tehát egyszerre két főpappal rendelkezett. Pápa és ellenpápa kölcsönösen Antikrisztusnak nevezték egymást... Kereskedtek éggel és földdel, még a bűnökkel is.

De a messzi Északról már feldörgött az angol Wicliff szigorú hangja és Csehországban, Prágában Husz János életrehívta az egyházat elvető taborita mozgalmat.

De nem lehetett még sutba dobni a római földi helytartót; még ezernyi hivő hajlongott előtte és hallgatta áhítattal minden szavát.

X. Leó pápa a különböző erők között hánykolódva, keresett támaszt a gyengülő egyháznak... Barátságot kötött ellenségeivel, ha azok erősek voltak és elfordult barátaitól, amikor meggyengültek és bár nyomorultul — méreg által pusztult el („Őszi falevélként ingadozol, oroszlánként cselekszel és úgy halsz meg mint a kutya"), Luthert a wartburgi börtönbe zárta és uralmát kiterjesztette Pármára, Piacenzára és Mediolánumra.

VII. Kelemen uralmától kezdve a spanyol túlerő ellen küzdött a pápaság. Amikor újra elesett a világi hatalmak csapásai alatt — gondolt talán alázatra? Nem gondolt; visszahúzódott önmagába, befelé fordította tekintetét és kereste gyengeségének okait.

Az inkvizíció tüzével szabadult meg az ingadozóktól. A nemesi körök védték a hitet a protestantizmussal szemben. A tridenti zsinaton helyreállították az egyház egységét. A megújhodott, hierarchikus egységbe forrasztott egyház, az öreg, féktelen V. Sixtus vezetése alatt tört a világuralom felé.

Istenné lenni a földön!

Prédikációkkal és csengő pénzzel készülödött hódításaira a pápaság. A jezsuita propaganda földalatti útjain lopódzott be az ellenséges országokba, megfoghatatlanul, de áthatóan, mint a higany. Jezsuita kézbe került a felső oktatás, a hercegek és nemesek otthoni nevelése. Elfoglalta a katedrákat Behatolt az uralkodók dolgozószobájába és magánéletébe. Szertartásának fényével vette öket körül, az uralkodó és isten közös érdekeiről beszélt és a világi és lelki hatalom egységé nek kísértésével eszméinek és akaratának eszközeivé tette a királyokat...

Istenné lenni a földön!

Sixtus elszánt fösvénységgel gyüjtötte a pénzt a pápai kincstárba. A szent Rómában virágzó bankok létesültek, növekedtek az adók, szaporodtak a privilégiumok, a hivők gyarapították szívét és zsebét. Tíz év alatt felhalmozódott az arany a Tiberis partján álló Angyalvárban. Az egyház lett a népek és királyok legnagyobb bankára.

Ekkor arannyal telt zacskóját felemelte a hívek feje fölé, csalogatóan rázogatta és isten nevében kereszteshadjáratot hirdetett a reformáció pokoli erői ellen. Karddal és álnoksággal, máglyák tüzével és titkos cselvetésekkel, erőszakkal és hízelgéssel valósította meg elgondolásait.

A kis fejedelmek katonaságával fojtotta el a reformációt Dél-Németországban. Egyházi dekrétumokkal, Spanyolország és Ausztria segítségével állította meg terjedését a dunai államokban. Behatolt Svájc hegyes kantonjaiba. Fanatikus gyülöletet oltott Alba herceg spanyol csapataiba és vérbefojtotta a hollandok törekvéseit. Felgyujtotta Medici Katalin kemény szívét és szent Bertalan éjszakáján a hugenották ellen fordította kegyetlenségét; a protestáns vezért, a bátor Henriket magához csalogatta, megbékítette spanyol Fülöppel és a két királyságból legyőzhetetlen hadsereget kovácsolt magának... Tüzzel-vassal pusztította a nehezen hajló Csehországot... Győzelmesen nyomult előre Észak és Kelet felé, megerősítette állásait Lengyelországban, harcba küldte csapatait Svédországban és Oroszországban...

A fiatal Szojka megdöbbenve és lelkesen bámulta az egyház nagyságát. Gondolatban bejárta a győzelmes utat, szinte maga is résztvett a grandiózus harcban és látta lábai előtt heverni a leigázott birodalmakat.

Látta-e a pápaság küzdelmeiben a telhetetlen sóvárságot; a Sixtusi kápolnában lévő freskó öregjének sóvárságát, ki szétárt karjával mohón átfogja a világot...

Szojkát harcban vonagló, hatalmas testek vették körül. Michelangelónak ebben a szimfóniájában, távoli visszhangként felcsendült a podóliai mezők zúgása, melyet a Szojka-ősök legendája, az Il Gesù aranyos pompája, monsignor d'Este szemének sóvár pillantása és a Szent Péter székesegyháznak a város fölé emelkedő hatalmas kupolája idézett fel...

Itt rejtőzött a lényeg!

Itt mutatkozott haszon a Szojkák számára!

A pápákra újra elkövetkezett a hanyatlás időszaka.

Mohóságuk kísértésbe vitte őket. Figyelemreméltó, milyen egyszerűen és természetesen tért át a Vatikán világuralmi terveiről a hatalom új formája, a kereskedelmi tevékenység gyakorlatára.

Az új területen, mint mindig a jezsuita atyák, a Vatikán akaratának legkészségesebb szolgálói voltak a mesterek és tanítók. Intézményeik már behálózták egész Európát és részben az Új Világot is. Most jövedelmezőbb vállalkozásokba fogtak. Gyárakat alapítottak, hatalmas földbirtokokat szereztek, a nagy városokban rátették kezüket a kereskedelemre és bankokra. Gazdagodtak és közben tanították a többi gazdagot. Megmutatták, hogyan hordhatja könnyebben Krisztus igáját, hogyan lehet vétkezni isten megsértése nélkül, hogyan lehet megkerülni a vallás szigorú követelményeit, az egyházatyák fejtegetéseinek ellentmondásaira hivatkozva.

Új katolikus erkölcs keletkezett az új rablók falkái számára, melyek egyre szaporodtak a városokban. De ezek az új urak a maguk útjait járták és lekicsinylően tekintettek az új erkölcs jezsuita megalkotóira...

Sohasem süllyedt olyan mélyre az egyház tekintélye mint ebben az időben.

Elsőnek XIV. Lajos francia király lépett fel Róma ellen. Kijelentette, hogy a zsinat döntése a pápai hatalom felett áll. Ezzel a tettével régi gall tradíciót újított fel a francia egyházi életben.

Spanyolok és osztrákok uralkodtak az itáliai tartomá-

nyokban és korlátozták a pápai udvar jogait. Észak protestáns népei és a görögkeletiek Rómát a hazugság és erkölcsi hanyatlás fészkének tekintették. Egész Európában terjedt a szabadgondolkodó irodalom, mely szembenállt az egyházzal és általában minden vallással.

Azután kitört a nagy francia forradalom és csaknem végzett a francia egyházzal.

A királyok és nemesek ellenforradalmi körével szövetkezett a pápaság. Velük együtt feszítette meg utolsó erejét és harcolt a felszabadított népek ellen. De a Direktórium csapatai elfoglalták Rómát és a pápát Franciaországba vitték. A tizennyolcadik század utolsó évében idegen földön halt meg VI. Pius pápa.

Úgy látszott, vele a pápaság is örökre meghalt. Mintha meghalt volna isten is.

A forradalmi tanokban Szojkának legjobban a vallás eltörlésének lehetősége tünt fel. Ezt tartotta a forradalom legfőbb eszméjének.

Áttanulmányozta az utolsó évszázad történetét is. A koalíciós csapatok párizsi bevonulását és a pápa diadalmas visszatérését Rómába, szinte a saját győzelmének érezte.

A forradalmi nép ellen egyedül istennek kellett volna védelmeznie az egyházat.

De valamennyi uralkodó a földi isten segítségére sietett. Tegnap még megvetéssel tekintettek a bünös Rómára — az Új Babilonra, ma pedig szélesre tárták kapuikat a katolikus hit, „az ég alkotása" előtt.

A királyok engedelmesen elfogadták a jezsuiták új kódexét, az egyház felügyelete alá helyezték alattvalóik életét és az ifjúság nevelését. A vallás hanyatlásában keresték a szociális bajok okát, felemelkedésétől pedig a rend és fegyelem helyreállítását remélték.

És Róma ismét a királyok és hivők fővárosa lett. A hét halomról felhangzott a szózat:

„Az én ajkammal Péter apostol beszél — a köszikla, melyen felépült az egyház!"

„Én vagyok az élő tekintély, mely minden kétséget tévedhetetlenül megold!"

„Az én városom az igazság forrása!"

„Az egész hivő világ egyesüljön körülöttem!"

Új forradalom ostromolta a pápai székhely falait. A szent

város utcáin a nép kiáltása harsogott. De a katonaság elfojtotta a felkelést, a pápa pedig megátkozta:

„Átok a Rómától elszakadt tartományokra!"

„Átok az új tanokra és a szabad szóra!"

„Átok az észre, melyet a tudomány többre becsül az isteni kinyilatkoztatásnál."

„Átok a nép erejére, mely felborítja a dolgok természetes rendjét és az égi és földi királyokat pusztulással fenyegeti."

Francia ezredek jöttek és Róma utcáin a garibaldisták kiáltásai hangzottak fel. De amikor már a carbonárik éneke behallatszott a Vatikánba, a zsinat, nagy mennydörgés és villámlás közepett, új dogmákat hirdetett ki:

A pápa csalhatatlanságát minden vallási és erkölcsi kérdésben.

Abszolút hatalmát valamennyi nép és ország egyháza felett.

A pápa — isten földi helytartója!

„De történhet valamely kataklizma: földrengés vagy vulkánkitörés..." — olvasta Szojka.

A könyvtárban, az úgynevezett „pápai galérián", kis fülkékben helyezkedtek el a szentatyák mellszobrai.

Jobbra, egy másik folyosón kaptak helyet az ásatásoknál feltárt császár- és istenszobrok. Az ablakon túl, a lejtös vatikáni kertben, az egyik napfényben fürdő ösvényen, alacsony, fehérruhás öregember állt. A szőlőtövek fölé hajolt, száraz ujjaival megérintette a leveleket.

— Mint Lukács evangélista meséli, maga Jézus is végzett anyja házában mindennapi munkát... Így nyilvánul meg kis dolgokban a nagyság, a jelenben az örökkévalóság... — mondta monsignor d'Este.

— Ó, igen — felelt Szojka.

Álmosító koradélutáni nap árasztott el mindent forró sugaraival: a szőlődombokat, a kerteket, az öregembert, a távolban feketéllő mozdulatlan alakokat.

„És ez a kataklizma olyan erejű lenne, olyan hatalmas vulkáni kitörés, hogy néhány perc alatt az egész környéket elborítaná hamujával és befedné lávapáncéljával" — olvasta tovább Szojka.

— Van valami isteni ennek az öregembernek megjelenésében. Nem találja, kedvesem?

— Ó, igen, professzor atya!

— Az apostoli egyház kétezer évének súlya nyugszik a pápa vállán. Nézze, e törékeny öregembertől indul a jövőbe valamennyi emberi út, a szentegyház szigorú útjai, melynek sorsa egy az emberiség sorsával. Egyetért velem, kedvesem?

— Ó, igen, igen!

A pápa könnyű léptekkel egy másik szőlőtőhöz közeledett, ezt is megtapogatta. Hosszú, fehér köpenye végigseperte mögötte a földet.

Kékes derengés úszik a tetők felett, az udvarokról hangok zaja szűrődik ki. A kapunál Gajduk lovai nyujtogatják nyakukat, a szekér mellett már ott áll a kis Cveny (Szojka atyá szeme és füle).

Amint a kocsi felé közeledik, Szojka atya hirtelen könyöke alatt érzi Cveny erős kezét. Rátámaszkodik — nem mintha szüksége volna rá; csupán azért, mert jólesik.

„Ajkam a Te dicséretedet zengi, uram...“

Ima közben megkérdezi:

— Beszéltél Geletával, Cveny?

— Igen, atyuska — feleli — Szlivkával is; eljönnek a gyűlésre.

— Menj a házba, Cveny, az úrnő egyedül van!

— Igen, atyuska.

Szojka atya elhelyezkedik a kemény ülésen. Mély sóhajjal, röviden parancsolja:

— Hajts, Vaszil!

A szélesfarú lovak elindulnak; Gnatko csengőjét rázza. A behavazott kis tér mögöttük marad, egy perc mulva már a falu utcáján ügetnek, a sövény mentén. A hó lágyan ropog a kerekek alatt, fagyos levegő vágja az arcot.

Szojka atya átadja magát a gyorsaság élvezetének. Lehúnyt szemmel ül, félhangon imádkozik.

A falu lassan bontakozik ki a homályból. Scserbátyuk ablakai világítanak; a tetők között a kútgém felemelkedett függőónja integet — Poliványij udvarában vizet húznak; Geletánál a kút körül fújnak a lovak, kisfiúk kiáltoznak. Amint megkerülték a veteményeseket, Geleta udvaráról a gazda rekedt kiáltását hallották, mely elnyomta a többi hangot.

Szojka atya képzeletében feltűnik az öreg Geleta ke-

mény, bajuszos arca. „A gazfickó!" — gondolja magában és elmosolyodik.

Geleta veteményeskertjén túl, a hóban alszik Pavel Szmály tanyája. Nagyon szánalmasan fest. Roskadozó tető, lyukas falak — öreg bagolyvár, még a verebek sem raknak itt fészket. Úgylátszik, a háziak még nincsenek ébren. Egy üres kasban öreg kutya kuporodott össze; süket mint a tuskó. A ház feljárata, az egykori fény maradványa is roskadozik már; az oszlopok és gerendák meglazultak, a tető félrecsúszott, mint a részeg ember sapkája. A pitvar ajtaja tárva-nyitva áll, az megy be, aki akar.

Geleta sokszor mondja:

— Pavlusa már halott.

Nyilván arra számít, hogy Szmály koldusbotra jut és eladja birtokát. Már erősen feni rá a fogát.

„A gazfickó!" — Szojka atya újra elmosolyodott.

Minap Pavlusa eljött hozzá.

— Hogy szolgál az egészsége, szentatyám?

Ismeri az illemet; nagyapja az osztrák parlament képviselője volt. Az unoka gazdálkodni kezdett; ma ütött kopott, térdigérő bundát visel a testén, nadrágja foltozott. Beesett arcán ritkás szakáll. Szintelen szeme ide-oda jár...

— Üljön le, Szmály úr, mi újság?

Megsímogatja szakállát és kitekint az ablakon.

— Vegye meg a rétemet, szentatyám, olcsón odaadom. Közel is esik a saját földjéhez. A széna, mint a sáfrány — tudja jól, egy szomszédnál sincs ilyen... — Egy percig hallgatott, megvonta a vállát. — Hadd jusson az ön kezébe, ha már így fordult a dolog. Egyébként... — Újra vállat vont. arca megvető fintorba húzódott. — Azt beszélik, hogy Geleta szemet vetett a rétemre... Geleta!

Szmály, nehezen tűrtőztette magát, csaknem kiáltó hangon folytatta:

— Ilyen gazság!... Az én családi birtokomra!... Még mit nem!... Inkább kettéhasítom és legyen meg isten akarata!

Szojka atya félbeszakította:

— Ezt ne tegye, Szmály úr. Nem használ sem földjének, sem a családjának; isten nevét pedig ne keverje bele.

— Ó, szentatyám!

— Ami meg a rétet illeti... ehhez anyagiak kellenek; én bizony szűken állok pénz dolgában. De még meggondolom... meggondolom.

„Meggondolja". Ősz óta tudta, hogy Szmály birtokát egyszercsak elárverezik majd, adósságai miatt. Régen gondolt már a rétre — minek titkolni — olyan az a széna valóban, mint a sáfrány... de azért kényes dolog. Talán Geletán keresztül szerezze meg? Az nem törődik az emberek véleményével. Így azonban, hogy Szmály maga ajánlja fel, a dolog leegyszerűsödik. Miért ne segíthetné ki szomszédját a bajból?

— Rendben van, Szmály úr. Gondolkodom rajta.

Szojka atya kinyujtja kezét — igaz, csak képzeletben — már övé a rét, szojkai birtok... Pavlusa színtelen szeme kérdő pillantást vetett rá.

— Mi történik itt, szentatyám? Az istenért, mondja, mi ez? Nem ittam, nem pazaroltam — senki nem mondhatja ezt rám — és nézzen ide! Mint a víz, elfolyik minden az ujjaim között. Mondja, miért történik ez?

— Ilyen időket élünk, Szmály úr. Nem ön az első, aki így jár.

— És úgy érzem, nem is az utolsó, szentatyám.

Szojka atya felemelkedik és sietősen kezet ad Szmálynak. Valósággal kituszkolja.

Akármi történjék is, a rét az övé lesz!

Szmály kertje mellett ügetnek. Nem is kert — pusztaság!

Az út leereszkedik a folyócskához. Itt sűrűbb a hajnali köd, a topolyafáknak csak homályos árnyéka látszik. Két alak jön szembe az úton. Szojka atya megismeri Petro Polivánijt és Poszlávszkája bábát. Felvillan benne egy pillanatra a gondolat: „Petro felesége bizonyára szülés előtt áll. — Ideje már... Tegnap ott volt a reggeli misén — nézni is rossz volt már... Nem kellene templomba járnia ilyen állapotban..."

Egy perc mulva gondolatai már más irányba csapnak: „Petro nyilván nem jön el a mai gyűlésre. Pedig kár, ráfért volna!"

Szojka atya megigazítja keblén a szelencét.

„Áldj meg, uram..."

Haragosan néz a két alakra. Amint meghallották Gnatko csengőjét, megálltak. Polivánij már letérdelt a hóba, esetlenül, komoran, mint mindig.

— Az ostoba! — szitkozódik magában Szojka atya.

Poszlávszkája nem térdelt le, csak meghajolt.

„Sajnálja istentől fehér térdét! A legényektől bezzeg

nem sajnálja!... Szégyen! És hogy néz... Vajjon kire? Gnatkóra? Vaszilra? Istenre az ezüst szelencében? Micsoda szégyen!"

Az út balra fordul, az itatóhoz, azután magas topolyafák között a töltésre kanyarodnak. A lovak teljes sebességgel vágtatnak.

A szemközti part meredek lejtőjét még homály takarja. Szojka atya fürkésző szeme felfedezi Gajduk tanyáját. Úgy terül el a meredek parton, mint mozdulatlan, ólmos felhő.

„Meghal az öreg Gajduk vagy nem?..."

A vak Teklya azt bizonygatta: „Nem hal meg atyuska, újra becsap..."

Vaszil meg azt mondta:

„Csak még életben találjuk."

Erre gondol néha Szojka és közben imádkozik.

Tudata mélyén lassan kibontakozik az eset gyakorlati jelentősége: „A Gajduk-nemzetség lassan kihal... A hívek kicserélődnek, de egyre rosszabbak lesznek."

Geleta?... Igen, az még szilárdan áll a földön. De istennek ez gyenge vigasz. Fokozatosan eltűnnek a jómódú, megbízható gazdák. Ezek pedig a szentegyház támaszai és az öreg Gajduk közéjük tartozott.

Képmutató?

Nem, nem képmutató... Számára a szertartás és a hit mindennapi szükséglet, mint az étel, vagy a munka. Egész élete az egyházi szertartások változatlan sémája szerint folyik mint amily változatlanul követi a nappal az éjszakát, a tél a nyarat — isten akarata szerint.

Úgylátszik, hisz istenben és ugyanúgy, csak még reálisabban az ördögben is. Hisz az ördög hatalmában, kóbor lelkekben, boszorkányokban, jó és rossz órákban — mindabban a babonában, mely Gajduknak és a hozzá hasonlóknak igazi vallása. Tudatlanságában, bár leírja nevét és ismeri a számjegyeket, tartózkodó megvetést érez a tudományok iránt. Irónikus várakozással figyel mindent és diadalmaskodik, ha tanult embert hazugságon kap, vagy ha gyakorlati hozzánemértését észreveszi: „Eh, maguk, tudósok!"

Ezt az elvét szenvedélyes makacssággal érvényesítette gyermekeivel szemben is. Az első év után, vesztegetéssel kiváltotta őket az iskolakötelezettség alól.

Gyermekeit egészen fiatal korukban kemény mezei mun-

kára fogta, ezért maradt valamennyi alacsony, köpcöstermetű.

Ugyanilyen lekicsinyléssel tekint minden kulturális kezdeményezésre: a felvilágosító mozgalomra, a szövetkezetben létesített olvasóteremre, a kiállításokra. Tanulnivágyó gyermekeit is elriasztotta ezektől: „Majd adok én neked olvasótermet, mamlasz!"

Csak messziről figyeli a papság részvételét is a kulturális munkákban. Amikor Szojka atyával találkozik és erről kerül szó — nagyon szeret fecsegni — tiszteletteljesen, de ravasz hunyorítással megjegyzi:

„Minek a parasztnak olvasóterem, atyuska? Csak összekeveri a fejét..." Rövid szünet után még halkan hozzáteszi: „Azt beszélik, hogy most kevesebb gyászmisét mondatnak, igaz, atyuska? Többet olvasnak és kevesebb misét mondatnak."

Mivel teljesen a multban gyökerezik, bizalmatlanul nézi a világháború okozta politikai változásokat. Előírásszerűen, bár megvetéssel teljesíti az új uralom minden parancsát, de lelke mélyén szilárdan hiszi, hogy egyszer csak megjelenik az osztrák császár és akkor minden visszatér a régi kerékvágásba. E hitének reális megtestesítéseként festett ládájának alján ezer osztrák koronát őriz, mert mióta a világ világ, a császároknak még nem történt semmi baja... — gondolja Gajduk.

Cselekedeteiben megfontolt, baráti beszélgetések közben csúfondáros, igazi énjét csak akkor mutatja meg, ha bőséges és könnyű hasznot szimatol: például részeges embernél, kitől olcsón lehet földet venni, adósságokba keveredett szomszédnál, védtelen özvegynél — ezek a legjobb alkalmak Gajduk számára. Lassan behálózza a kiszemelt áldozatot, ígéretekkel és apró alamizsnákkal elkábítja. Azután hirtelen megragadja és nem engedi el, míg csak utolsó darabka földje is tulajdonába nem került.

Mint a pók tapadt rá és szívta vérét, az utolsó rögig!

Amit pedig megszerzett, az örökre az övék lesz — a Gajdukoké!

Tudatosan adja meg a császárnak, ami a császáré és istennek, ami istené. De nincs olyan hatalom sem földön, sem égen, mely megingatná a magántulajdon szentségébe vetett hitét .

Egyszer olyan eseménynek volt tanúja, mely csaknem megrendítette tanyája alatt a földet.

Ezerkilencszázhúsz nyarán történt. A zöld egyenruhák visszahúzódtak nyugatra és Podóliából kommunisták jöttek be. Dmitro Halupnyikot választották vezetőnek.

Ő aztán elkezdett parancsolgatni: „Gajduk, fogatot az elvtársnak... Gajduk, vigyél szénát özvegy Mihailihnénak!... Gajduk, adakozz az iskolára!..."

A görbehátú Szemjon cipész meg így kiáltott a gazdákra:

— Gazdagok, adjatok földet!

Isten megkegyelmezett — nem kellett adniok.

Dmitro Halupnyik elment a vörösökkel nyugatra, Szemjon pedig, aki földet követelt, rághatta a földet.

Vasárnap és ünnepeken ott áll az öreg Gajduk a templomban, állandó helyén (harmadik pad, balról, a fal mellett; az első az öreg Grickóé, kinek fia ügyvéd; a második Geletáé), egész testével hajlong, keményen veri öklével mellét.

— Hajoljunk meg urunknak, istenünknek!...

És ha eszébe jut Dmitro Halupnyik vagy Szemjon cipész, összecsikordítja éles fogait és ima közben így suttog:

— Földet akartál — megkaptad a földet, éhenkórász!...

Szívből gyűlöli a kommunizmust és gyűlöli a szegényeket, mert a kommunizmusban reménykednek. Ha úgy veszi észre, hogy a szegények emeltebb fejjel járnak, az öreg megáll szérűjében, szőrös mellére szorítja öklét és felkiált:

— Ki látott ilyet? Vannak börtönök és akasztófák, de ezek a gazemberek szabadon sétálnak és még rendelkeznének is... De isten kegyelmes! Isten gazda — akár Gajduk! Itt élt Gajduk Grigor, a nagyapám, Gajduk Fegyko, az apám és itt fog élni Vaszil — bár tökfilkó — meg az unokáim — amíg csak föld lesz!

Gajduk — gazda!

„Meghal az öreg Gajduk, vagy nem?"

A vak Teklya azt mondta: „Nem hal meg, atyuska, újra becsap!"

De Vaszil így szólt: „Csak még életben találjuk!"

A töltéstől balra tó csillog. Itt áll Szojka malma. Előtte tíz fogat, üresen, vagy még gabonával megrakva. Szojka atya a gazda tekintetével nézi: „Nem kevesebb mint tíz!"

Amint a malom előtti kis hídra fordultak, a lovakon

meglátta a német telepesek szerszámait. Egy percre elhalt ajkán az imádság, keze megmarkolta a szelencét. Nagy örömet érzett. „Vége van Reissmundnak, ha már a svábjai is az én malmomban őröltetnek!"

Újra imádkozni kezd. De néhány szó után, gondolatban észrevételenül átsiklik a Cvenynyel való üzleti megbeszélésre:

„Figyelj ide, Cveny — egy-két hétre leszállítjuk az őrlés díját. Hadd jöjjön ide a sváb — az szereti a rendet mint mi ketten!... Megrendelted az új szitákat, Cveny? Csak most nyomjuk meg a dolgot, hogy a Klimovkától a Szeretig minden malom a Szojkáknak őröljön! Hát nem helyes kívánság ez, Cveny?"

Szojka atya kényelmesebben elhelyezkedik és ismét az imát mormolja.

A folyó szűk mederbe szorulva zuhog a köveken. Vaszil jobbra fordítja a lovakat és lefelé tart a parton.

Szojka atya a fordulóban megállítja.

— Erre mégy, Vaszil?

— Igen, atyuska — feleli — a hegyen a jég miatt nem lehet.

Szojka atya néhány percig töpreng, azután felfogja reverendájának szegélyét és leszáll a földre.

— Hajts tovább — szól — én Gnatkóval egyenesen megyek. Így hamarább odaérünk.

— Jaj, atyuska, nem lesz ez jó! Apám megharagszik, hogy gyalog engedtem...

Szojka atya félbeszakítja:

— Mondom, ne késlekedjél, eredj isten nevében.

Befordul egy meredek ösvényre.

Gnatko nagy léptekkel halad előtte. Éjszaka óta még egy lélek sem járt erre. A hó érintetlen, puha takaróként fekszik a földön. Gnatko nyomai élesen rajzolódnak ki rajta.

Szojka atya gépiesen átveszi járásának ritmusát. Gnatko nyomaiba lépked. Ima közben elmosolyodik: „Akkora a lába ennek a legénynek, mint egy óriásnak. A keze meg, akár a kalapács. Igazán nem sajnálta tőle isten az anyagot..."

Gnatko kezére fordítja tekintetét. Mosolyog.

„A faluban legenda kering erről a kézről... Ötször lendíti meg a kaszát és már összegyűlik egy kévére való A tenyere meg mintha bádogból lenne, parazsat hordoz benne

és a szeme se rebben... Csak Cveny, vagy Szlivka, no meg Gnatko ér valamit!..."

— Közel vagyunk már, Gnatko?

— Igen, atyuska — válaszol félhangon. — Itt van mindjárt Gurály kertje, azután az özvegy Mihailihné udvara, amott meg Gajdukék tanyája. — Gnatko elnyujtott hangon hozzáfűzi: — Csak szegénység van itt, atyuska... Errefelé mind szegények, mint a templom egere. Egyedül Gajduk — gazda!

Meggyorsítja lépteit.

— Közel vagyunk már!

Az ösvény kivezet a partra. Előttük ribizlibokrokkal kerített veteményesek terülnek el. A fák között Gurály házának ablakai világítanak.

„Nem alszik már, készülődik a gyűlésre. De meglátjuk, ki ér oda előbb!" — gondolja Szojka.

Mihailihné veteményese inkább pusztasághoz hasonló. A hó alól gaz ágaskodik. Gajduk kertje egészen más. A magas kerítés mentén sűrű egres- és málnabokrok, az ágyások között széles ösvények.

A kert közepén négy hatalmas körtefa magasodik, koronáján fehér hósapka. Ez a négy fa a Gajdukok büszkesége.

— Rengeteget teremnek és olyan édes a körte mint a méz!

Amint a körtefákhoz érnek, melyek alatt még kékes árnyék lapul, halk, ezüst láncocska csörgéséhez hasonló hang üti meg fülüket.

— Csengő? Valaki szánon megy?

— Nem, atyuska... Inkább bárányok... Bár még nincs itt az ideje...

Újra az előbbi ezüstös hang.

Gnatko körülnéz, megrázza csengetyűjét, mosolyog. Szojka atya hangos imába fog.

Megkerülik a magas csűrt, egy keskeny ösvényen átvágnak az udvarra.

A szérű közepén a havon, zömök, bozontoshajú öregember áll.

Gajduk!

Ócska csizmában topog a fagyos szalmán, kopott bundája kigombolva. Lábánál juh nyöszörög. Az öreg kedveskedően beszél hozzá:

— No, juhocskám...

Bundája alól két kis bárány nyujtogatja fejecskéjét; vékony, ezüstös hangon sírnak. Az öreg egyre ismétli:

— Juhocskám...

Szojka atya megáll az udvar közepén; arcára vidám mosoly terül. Az öreg észreveszi és tántorogva megindul feléje. Térdreborul az ezüst szelencébe zárt szentség előtt.

— Jaj, atyuska, csak nem így?... Hát hol az a tökfilkó a lovakkal?

Hangja magas, csengő, mint rendesen. Arca élénk. Szojka atya gyorsan odalép hozzá és keresztet vet rá.

— Jobban van, Gajduk? Hála istennek!

— Jaj, atyuska, hát hogyne lennék jobban! Vaszil a faluba ment, az asszony meg átszaladt a szomszédba gyertyáért. Én csak fekszem, mint a tuskó, a kezem sem bírom mozdítani, várom a halált... Egyszercsak hallom, hogy béget a juh, szegénykém, de milyen hangon!... Egy évben csak egyszer kiáltozik így a jószág és akkor a gazda feküdjön? Majd a sírban! Valahogyan felkeltem, felhúztam a bundát... Magam is gondolkodtam rajta, ki tudok-e menni. De hát tud az ember, ha kell... És jobban lettem, atyuska, elmúlt a szívemről a nyomás. Megyek ki... látom a havat az udvaron... Elbotorkálok az akolba. A juhok mind összebújtak egy sarokban, középen ez a szegény, két kis báránynyal... Pedig még nincs itt az ideje... Úgylátszik, aratás előtt kóborolt el...

A juh megbökdösi orrával.

— Mit csinálsz?

Bundájának szárnyát szétteríti a havon és ráteszi az egyik báránykát.

— Látja, milyen szép?

Egész arca ragyog.

— Hogy reszket... Rögtön beviszem a házba. — Megsímogatja a kis állat nedves pofácskáját és egyre becézi: — Juhocskám...

Újra felemeli és beburkolja bundájába.

— Micsoda világ! — Gúnyosan tekint ki bozontos szemöldöke alól. — Öt zloty egy juh, ez annyi, mint öt hatos! — Mikor volt még ilyen drágaság? Itt a világ vége, atyuska... Dehát juhok nélkül nem lehet... És a fődolog a haszon!

A hóban térdel és mormog:

— Juhocskám...

— Isten kegyelmes...

A visszafelé vezető úton Szojka egyre biztatja Vaszilt: — Hajts, Vaszil, hajts! — és magában hozzáteszi: „Jól kezdődik a nap!"

Ezen aztán elmosolyodik. Babonás szokás ezt mondani reggel; de miért ne tehetné?

Bolond idők járnak. Az ember reggel eltervezi a napját, a munkát, a kiadásokat és bevételeket... Este körülnéz: igyekezett, nem sajnálta a fáradságot, tervei mégis füstbementek... Ha volt is valami haszon — nem az ő érdeme; ha meg vesztett — nem tehet róla... Mintha az ember bensejében, mélyen a látható felszín alatt sötét erők működnének — megfoghatatlanok, szeszélyesek és féktelenek — melyek játékosan felborítják a terveket és a számításokat, mint a kártyavárat... De így van ez mindenhol!... Ha körülnézünk a világban, a mélyben, mintha boszorkányok és rossz szellemek őrült keringését látnánk valami pokoli zenekar esztelen dallamára. Elegendő megérezni forró érintésüket, hatalmukat az ember felett... De nem ez minden hitnek és misztikának a forrása?

Szojka atya állandóan gúnyolódik minden misztikum felett és megvetően nyilatkozik róla. Most mégis azon kapja magát, hogy az egykor legyőzött érzés felébredt benne. Nevetséges, milyen szánalmas babonák foglalkoztatják néha: átfut-e nyúl az úton, szembejön-e üres vedreket hordozó asszony, vagy mint most: „Jól kezdődik a nap!"

De miért ne?... Szojka atya szenvedély nélkül, hideg számítással fontolgatja a kérdést.

Misztika? Legyen az. Ha fokozza az emberben a napjainkban annyira szükséges óvatosságot és növeli az önbizalmát, miért ne lehetne engedni ennek a misztikus bölcseségnek?... Vegyük csak ezt a mai napot: Szojka atya előre kitervelt mindent, reggeltől estig beosztotta az órákat... És most itt van ez a reggeli eset Gajdukkal.

Már azt hitte, elveszti egyik legjobb hívét... Jól kezdődött a nap, bár így menne estig; de addig még hosszú az idő... Úgy gondolta, haldoklót talál és a gazda, a köpcös öreg kinn áll az udvaron, jószágát becézgeti és azt mondja: „Legfontosabb a haszon!"

Jól kezdődik a nap!

Szojka atya fiatalosan, fürge mozdulatokkal siet be a sekrestyébe, ledobja díszruháját („Mozogj, Gnatko!") és magas süvegét, azután átmegy a havas fenyősoron...

A félhomályos előcsarnokban már kíváncsian várakozik a vak Teklya.

— Nos, atyuska?

Szojka atya gyorsan vállára teszi kezét.

— Nem halt meg Gajduk — egy juha megellett...

Megtetszik neki ez a mondat. Hangos nevetéssel ismétli meg:

— Nem halt meg Gajduk — egy juha megellett!

Otthagyja az örvendező Teklyát, besiet a házba, meleg köpenyt ölt és néhány perc mulva újra megjelenik a küszöbön.

A levegőben már érezni lehet a nappal közelségét. A havas háztető felett egyre sápadtabbá válik az ég. Ismerős hangok szűrődnek Szojka atya füléhez. Mohón hallgatja a tanya minden zugából feltörő zajt. A legapróbb hangnak is ismeri az eredetét és a szorgalmas munkálkodás mögött megérzi anyja tevékeny kezét.

A szérű felől a kapu csikorgása hallik, nehéz kerekek dübörögnek a fagyos talajon, tejeskannák zörögnek. Most küld először Szojka tejtermékeket Kalynóba, eladásra: tejet és néhány font vajat, csomagolásán a „Klimovka" jelzéssel. A konyhából Gnatko siet ki, útközben egy karéj meleg kenyeret dug zsebébe, majd felül a bakra.

— Végy valamit magadra — megfagysz így!

— Eh, nagyobb hidegben is mentem már!

— Tizenkét órakor, ne feledd — a Nép Házában. Magadhoz vetted a tagsági igazolványt?

— Igen, atyuska.

— A volcsi rétnél fogd erősen a lovakat — ott bizonyára csúszós az út!

— Úgy lesz, atyuska.

Gnatko meghúzza a gyeplőt.

— Szerencsével járj!

A keréknyom a kapu felé húzódik.

Szojka atya, tekintetével követi a kocsit. „Jól kezdődik a nap!"

Lassan a gabonaszárító felé indul. Hatalmas szekér jön vele szemben nagy zajjal; rajta jókora ketrecek. Kotkodácsoló tyúkok dugdossák ki fejüket a lécek között, sárgacsőrű kövér kacsák gágognak.

Kulcsait zörgetve közeledik Szojka anyja. A szekérre

egy nagyobb és két kisebb fonott kosarat, meg néhány zsákot raknak fel...

— Vigyázz, fel ne dőljön, mamlasz!

Szojka atya odalép, halkan köszön:

— Jónapot, mama.

Az öregasszony nem fordul meg. Elmerülten figyeli a rakodást. Hátraszól:

— Már hazatértél, fiam? Mi újság?

— Semmi, mama, minden rendben van. Tudja-e, hogy Fridrihovkából a mi malmunkba jöttek őrletni a németek?

— Csakugyan?! — kiált fel az öregasszony és fiára tekint.

Szojka atya a szalmát babrálja.

— Őszintén szólva, nem váratlan esemény ez, mama. Mondtam magának, hogy így lesz. A sváb Reissmund már nem sokáig tartja magát.

Anyja már újra a kosarat tapogatja fürge kezével.

— Alma? — érdeklődik Szojka.

— Igen, fiam.

— Maruszja ranetet kért.

— Van ranet is.

— Hát ez: kása?

— Az, elég lesz karácsonyig...

Az utolsó zsákot is gondosan elhelyezik a szalmán. Az öregasszony kulcsra zárja a csűrt (megpróbálja, jól tart-e a zár), bezárja a lakatot is (újra megpróbálja). Azután parancsot ad:

— Hajts!

A szekér kigördül. Anya és fia egyedül maradnak. Az öregasszony megkérdi:

— Mit gondolsz, Mihailo?

Szojkai hagyomány szerint minden beszélgetés így kezdődik a család férfi és nőtagjai között.

— Mit gondolsz, Mihailo? Megőröljük Gold gabonáját?

— Mondtam, mama... Cveny tudja... Mára elég.

— Két lány jött dohányt kötözni. Dolgozhatnak?

— Igen, mama. Olyan kevés maradt; délig végezhetnek is vele.

— A mákot át kellene szórni, mit gondolsz?

— Igen, mama.

— A két átnedvesedett zsákot pedig tegyük a szárítóba?

— Igen, mama.

— „Igen...“
— „Igen...“
— „Igen...“

Férje halála után az öregasszony vállára nehezedett az egész kaldubei gazdaság gondja. Minden tulajdonságát: hűvösen számító agyát, szorgalmát, fösvénységét ennek szolgálatába állította. Ez adott célt és értelmet életének.

Három fiút szült Jacko Szojkának: Mikolát, Márjánt és Mihailot. Amikor a nagy podóliai sztrájk idején egy tragikus esemény Jacko halálát okozta, minden anyai szeretetét legidősebb fiának adta, ki az apai vagyonnak — a mezőknek és malmoknak — örököse lesz.

Annyira Szojkává vált maga is, hogy anyai szeretete úgyszólván gazdasági érzés volt; a vérségi köteléket a föld és pénz kapcsolata helyettesítette benne. Nem kevésbbé forró érzés mint amaz, de mennyivel világosabb és egyszerűbb!...

Ennek a belső ösztönnek engedelmeskedett, amikor szívének egész melegét, gazdasági gyakorlatát arra áldozta, hogy Mikola fiát az elhúnyt Jacko méltó örökösévé nevelje.

Ő maga nem sokat tanult, így hát fiának iskoláztatását is korlátozta.

— Nem kell annyit tömni a fejét!

De megtanította a gyakorlati életre. Megmutatta, hogyan lehet hasznot húzni a búzából, a jószágból és a malmokból:

— Ne siess el semmit, légy tartózkodó!

Megtanította, hogyan bánjon a béresekkel:

— Fizesd és tápláld őket, de dolgozzanak keményen!

Távolról figyelte fia első önálló lépteit; látta, hogy sikeresen halad és egyre több részvételt engedett neki a vezetésben. És eljött az idő, amikor újra feltehette a hagyományos szojkai kérdést:

— Mit gondolsz, Mikola?

Házasságával Mikola megsokszorozta vagyonát. Keze igazi szojkai kéz lett: súlyos, magabiztos, kíméletlenül harácsoló.

Az öregasszony ekkor középső fiához, Márjánhoz költözött.

Most már ő is helyet kapott szívében. Márján mérnök lett; házatájának rendje egyáltalán nem hasonlított az ott

honihoz. De ez nem csökkentette az öregasszony anyai kötelességérzetét, inkább fokozta.

Márján a régi, gazdag Koropa-Koropec család egyetlen örökösnőjét vette feleségül. A keskenyajkú, cinikus fiatalember úgy lépett felesége házába, mint a sajátjába. Már elkészítette terveit, amikor még csak kívülről nézte a Koropec-birtokot. Fínom falat, valósággal a Szojkák számára termett. Megfigyelt mindent, apróra megismerkedett a körülményekkel, szinte a gazdája volt már. Mikor aztán a házba költözött, azonnal teljhatalmú urává lett.

A világháború kitörésekor behívták katonának. Nyugodtan készülődött, keskeny ajkát mosolyra húzta:

— Ezen a háborún is lehet keresni.

Megkérte anyját, hogy utazzék hozzá és visszatértéig vezesse ügyeit. Az öregasszony megérkezett.

Rögtön észrevette, hogy szojkai szemmel nézve, a gazdaság elhanyagolt. Meglátszott ez a szántón, mely olyan termést hoz, „amilyet isten ad", az erdőn, a kert hínárral bevont tavain... Elhanyagoltság áradt az öreg Koropa-Koropec gazdából és a béresekből, kik úgy nyüzsögtek a szérűn, mint enyvben a legyek.

Érintetlen szűzföld terült el előtte, melyet az éles szojkai eke fog feltörni. Megtisztítja és megőrzi, míg fia visszatér.

És az öregasszony őrizgette fia jószágát, mint ahogyan a héja védi fészkét, ütésre emelt csőrrel. Tiltakozott mindenféle katonai beszállásolás ellen és nem sikertelenül.

Ezerkilencszáztizenkilenc elején, amikor Márján hazatért az orosz hadifogságból (Tobolcsinában, erdőkitermelésnél dolgozott), a gazdasági épületeket teljes épségben, sőt kijavított állapotban találta. A szárító mögött gőzgép füstölgött; „olcsón" vették valamelyik műszaki alakulattól...

Amikor az öregasszony két év multán elhagyta az egykori Koropec — de most már örökre Szojka — birtokot, látta, mint döntik le egymásután az erdő fáit és hogyan épül a „Szojka és társa" fafeldolgozó üzem, mely megállás nélkül nyeli el a fenyőtörzseket és az egész környékre árasztja az édeskés gyantaillatot — a haszon szagát.

Az anya most legkisebb fiához utazott.

Három fia közül Mihailot ismerte legkevésbbé. Nem a szeme előtt nőtt fel; nyolc évet a középiskolában, négyet a teológiai fakultáson töltött, azután Rómában élt, odazárta a

háború. Néha annyira elfoglalta a gazdaság, hogy szinte évekig nem gondolt rá... De amikor megáldotta a koszorú alatt álló Mihailót — bár kissé idegenkedett a környezettől — váratlanul felfedezte, hogy a legkisebb fia is közel áll szívéhez.

Mihailo alacsonyabbtermetü volt bátyjainál és nem olyan nagycsontú. De a figyelmes szemlélő észrevehette, mennyire hasonlít Jackóra — ugyanaz a kissé ferde váll, hajlott orr, tágranyílt szem. Még beszédmódjában is apjára ütött. Anyja most már szívében őrizgette legkisebb fia képét.

Még Márjánnál élt, de gyakran gondolt Mihailóra. Két ízben meglátogatta — utoljára akkor, mikor fia plébánosként bevonult Klimovkába. Hosszabb időt töltött ekkor nála, segített neki berendezkedni az új helyen. Elutazásakor, amikor már a kocsiban ült, szárazon szólt fiához:

— Hiányozni fog neked a háziasszony...

— Igen — helyeselt készségesen Mihailo — de valahogyan csak berendezkedem...

— No, no!...

Melegebben nézett rá a szokottnál és búcsúzóul hozzátette:

— Szükséges lenne már...

Néhány hónap mulva, ezerkilencszázhuszonhárom őszén, otthagyta Márjánt és Klimovkába költözött. Tudta, hogy itt tölti hátralévő napjait — és ez lesz legnehezebb időszaka, tele gonddal, bajjal, munkával... Meg is öregedett már... Pedig az évek csak szigorúan kiszámított mozdulataiban és a béresekkel folytatott könyörtelen harcában mutatkoztak; egy perc pihenést sem hagyott munkásainak. De egyre nehezebben tudta megérteni fiainak agyafúrt gazdálkodási módszerét. Mikolánál és Márjánnál még könnyebb volt a helyzete. Megszokta telhetetlenségüket, fürge erőszakosságukat, mellyel rávetették magukat az emberekre és a földre — mindenre, ami hasznot ígért... Azonban mindez gyerekes szórakozásnak tetszett, összehasonlítva Mihailo Szojka tevékenységével, különös és váratlan változtatásaival a termelési és eladási módok terén... De még ez is eltörpül Mihailo vad mohósága mellett... Ő maga ezt „konjunktúrális gazdálkodásnak" nevezte; azt mondta, ez az egyetlen út a mai világban.

— Másképpen nem megy, mama!

Lehetett vajjon ellenszegülni?

Úgy látszott, ebben a nyugtalan változatosságban van valami rendszer, melyet egyedül Mihailo ismer. Csak elviseljék módszerét az emberek — a föld... És elviselje ő maga, anyja; akarata még erős, de teste törékennyé vált. De nem állt ellent.

Ellenkezőleg!... Valahogyan arra a meggyőződésre jutott, hogy fia gazdasága és a környező világ között eltéphetetlen összefüggés van.

Ez a világ, sekély képzeletében, valamikép a klimovkai udvarhoz hasonlított, minden tevékenységével és munkájával együtt. Csak talán ott több a munka és nagyobb a haszon. Ott folyik az a nagy tusakodás, melynek visszhangja zúg fia tanyáján. Ott keletkezik az az örvény, mely kitéríti a világot rendes útjából...

Ismét arra a következtetésre jutott, hogy fia valamikép résztvesz a távoli és érthetetlen világ dolgaiban. Ott kóborolnak gondolatai és oda küldi sóvár pillantását.

A fia Szojka volt és szojkai makacssággal kutatott egyre új jövedelemforrások után: szemetvetett Szmály rétjére, az öreg Reissmund malmára, új koncessziókat csikart ki a dohányjövedéktől. De nyughatatlansága alatt több rejlett mint a szokásos szojkai mohóság... Anyja észrevette ezt egész viselkedésén, gyors mozdulatain, szaggatott beszédén, tekintetén, mely az ember feje felett egyre a távolba siklott. Hová pillantott ez a héja-szem?

Lopva figyelte fia munkáját a házon belül és kívül, meghallgatta a róla szóló híreket.

Töprengéseinek valamennyi útja az első gondolatához vezette vissza: a nagy, távoli és számára érthetetlen világ dolgaiban fia is résztvesz munkájával, akárcsak itt Klimovkában. Nem könnyű ez a munka, mert a világ viharos, nyugtalan és változékony. De odairányul fia tekintete, tehát úgy kell lennie, hogy Klimovka ebben a világban csak egy pont, mint akár Kaldube, Koropcovscse, vagy a Szojkák többi eljövendő birtoka.

„Máskép nem megy, mama!"

Ilyen gondolatok foglalkoztatták egyre az öregaszszonyt. Nem is gondolatok — megérzések. Nyomon követték mindennapi munkája közben és olykor megáradva előtörtek. Fia iránti szeretete megváltozott; gondolatai, megérzései sugaránál csak mélyebb, melegebb lett...

Anyai érzése azelőtt egyszerű volt és világos, mint ami-

lyen egyszerű és világos a föld és a pénz kapcsolata. Hozzátartozott hétköznapi életéhez — egyik pontja volt a sok elvégzésre váró munkának. Most pedig egyre nőtt, elmélyült és nyugtalanság vegyült belé... Mindenekfölött nyugtalanság. De voltak pillanatok, amikor érzése vadul fellángolt. Ilyenkor mindent másnak látott: az egész házat, a munkát... Úgy érezte, mintha új világba került volna, ahol tüdeje nehezebben lélekzik, keze lassabban dolgozik, szeme rosszabbul lát... Félelem vett rajta erőt...

Nem ismerte azt a világot, ahol fia gondolatai járnak. Valósággal éjszakai homály takarta előle... Mohó kíváncsisággal figyelte fia elbeszéléseit:

— Podóliában az idén öt nagybirtokot árvereztek el, alig akadt rá vevő...

— Amerikában százötven milliót fizettek a farmereknek, hogy parlagon hagyják a földeket, ne vessék be...

— Az árak úgy emelkednek, mint a beteg ember láza...

Az öregasszonynak úgy tűnt, hogy az egész ismeretlen világ beteg és az orvosok már közeli halálát hirdetik.

Néha töprengései közben eszébe jutott életének legtragikusabb eseménye. Nagy izgalom fogja el ilyenkor, csaknem kiszakad belőle a segélykiáltás.

...Forró júliusi nap volt. Éppen kijött a pincéből, kezében egy darab sajtot tartott. Megállt a legfelső lépcsőfokon, az ajtó előtt. Az úton nagy porfelhőt verve Jacko lova röpítette a bricskát. Keresztben, az üléshez kötözve hátán feküdt Jacko, véres fejjel... A bricska alján még gőzölgött a meleg vér, de Jacko már halott volt... Csak állt felette, szinte megmeredt. Kiáltani akart, de melléből nem tudott feltörni a hang.

Amikor előveszik ezek az emlékek, bárhol legyen is — a mezőn vagy az udvaron — lesütött szemmel megáll; szinte elveszti öntudatát.

A béresek összesúgnak:

— Az öregasszony gondolkodik...

Ilyenkor pihenik ki magukat; azután igyekeznek eltűnni a szeme elől, mert ilyen percek után még jobban hajtja őket; rosszabb mint a darázs...

Mintha csak el akarná nyomni magában az emlékeket és a bizonytalan érzést...

Anyja és fia otthagyják a csűrt; a kerékcsapáson haladnak. Az öregasszony a földre pillant és halkan kérdi:

— Mit gondolsz Preiser felől?

Szojka atyának mozog az ajka. Néhány perc mulva felel:

— Keveset ad, mama, annak is a felét váltókban... s a váltók se biztosak... várjunk...

— És ha lejjebb mennek az árak?

Egy pillanatig némán sétál.

— A mák ára nem esik, hiszen alig van kínálat.

— Sohase lehet azt tudni!

— Mondom, mama, nem fog esni; legyen nyugodt...

Az öregasszony oldalról Szojka atya arcába pillant. „Ó, fiam, hát hogyan legyek nyugodt... Gyakran egész éjszaka nem hunyom le a szemem... Felülök és gondolkodom: mit mulasztottam el ma, mit kell holnap megcsinálnom... Holnap!... A szívem olyan nehéz ilyenkor: megérjük-e a holnapot? Szinte ég a föld a lábam alatt...“ — gondolta, de nem merte kimondani.

Amint fia nyomában felhalad a lépcsőn, titkon hozzáér az egyik oszlophoz és hideg kövéhez támaszkodik. Csak egy percre... Azután már a házban és a konyhában visszhangoznak léptei.

Felszáll a baromfiketreceket szállító kocsira, elhelyezkedik a zsákok és kosarak között. Soványan, szigorúan ül bélelt kabátjában, prémsapkájában; görcsös meggyfapálcát tart kezében — a vásári tolongásban ezzel bökdösi meg a kocsis hátát: „Állj!... Hajts!... Fordulj!...“

Szojka atya elkíséri a kapuig. Miközben a szekér mellett lépked, megszólal:

— Én is a városba megyek, mama. Tizenkettő után meg a Nép Házába.

— Meglátogatod Matildot?

— Ha futja az időből. Minden percem be van osztva.

— Ügyelj, hogy ne maradj ott késő éjszakáig!

— Ne aggódjon, mama, minden rendben lesz. Alkonyatkor hazajövök.

— Szerencsével járj!...

A kocsi elhalad Szojka atya mellett.

Egyideig utána néz, azután átvág a téren és a szárnyépület — Cveny lakása — felé tart. Kinn már világos van, de ablakában még sárga lámpafény csillog. A hóban két emberi csapás vezet a ház felé. Szojka atya felismeri az öreg

Geleta súlyos lépteinek és Szlivka keskenyebb lábának nyomát.

A szárnyépület ajtaja kinyílik, Cveny lép ki a küszöbön. A pap elé siet.

— Itt vagyunk már, atyuska...

Szojka atya átöleli vállát, így mennek be a házba; nagyon kedveli Cvenyt.

A szobában az asztal mellől Geleta görbehátú, hosszú alakja emelkedik fel. Sárga bundát visel, melyet derekán szoros öv fog össze. Nehezen lélekzik. Durvaszálú haja alacsony homlokába hull. Arca téglavörös, szemében rosszindulatú mosoly bujkál.

— Hogy szolgál az egészsége, Geleta úr?

— Nem jól, atyuska, mindíg fulladozok; nézni is rossz!

Szlivka a kályhánál áll. Meghajlik Szojka atya felé. Kis fejét mindíg félrebillentve tartja; vékony nyakára piros sálat csavart, arcán széles mosoly.

— Hogy van, Szlivka? — kérdi Szojka atya.

Leülnek az asztal mellé; középre a pap, két oldalán Geleta és Cveny, vele szemben Szlivka. Az asztalon forró, erős tea — Szojka atya nem iszik mást; a vendégek számára bor, hideg hús...

Szojka atya töri meg elsőnek a csendet:

— Elvesztegettem az időt Gajduk miatt.

— Nos, atyuska, bevégzi már az öreg?

Szojka vidáman felel:

— Dehogy, Geleta, nem olyan fajta az!

Elmeséli, hogyan találta Gajdukot és a bárányokat a szérűben.

— Nem halt meg Gajduk — egy juha megellett!

Mindannyian nevetnek — Geleta rekedten, Cveny harsogva, Szlivka alig hallhatóan...

Szojka atya nem várja be, míg elül a vidámság; hátradől karosszékében.

— Nos, Cveny, hogy állunk?

Hirtelen elhallgatnak, néhány percig mozdulatlanul ülnek.

Szojka atya ujjaival dobol a karfán.

— Elöszöris állapítsuk meg, ki kivel megy, hogy ne legyen fennakadás.

Cveny összerezzen. Elkezdi felsorolni:

— Geleta a saját kocsiján megy. Csernij is...

Szojka atya felemeli két ujját.

— Szlivka és Bojcun a szövetkezetiekkel...

— Miért Bojcun?

— Peljuk helyett; az lemondott — beteg...

— Megijedt a gyámoltalan! De később megbánja!

— Petro Polivánij Gricisinijjel utazik; hozzájuk csatlakozik Bodnaruk.

— Hét...

— Nyolcadik Gnatko...

— Hát a maga kozákjai, Geleta úr?

— Készen állnak. Azok, meg Mikita Csernij emberei nem hoznak ránk szégyent!

— Helyes!... De Polivánij nemigen jöhet; a felesége éppen most szül.

Összenéztek...

— Hát igen, ha rosszul van... De egyébként Petro eljön — szól Szlivka.

Szojka atya hangosan gondolkodik:

— Szlivka majd felkeresi. És ha Polivánij otthon marad, kivel helyettesítsük?

— Talán Iván Bezpalkóval.

Geleta szuszog.

— Bezpalko jobb is mint Polivánij.

Csend.

Szolyka atya megkérdezi:

— Történt valami Polivánijjal?

Szünet...

Szlivka fületövét vakargatja.

— Mult nyár óta egyre töpreng magában. De nem lehet belőle kihúzni semmit; hallgat!

Geleta rekedten közbeszól:

— Már a tavalyelőtti nyár óta. Én mondom, soha nem volt megbízható.

Cveny kényelmetlenül feszeng. Szeme végigsiklik az arcokon. Elfulladó hangon szól:

— Polivánij nem megbízható? Kiben lehet akkor bízni egész Klimovkában?

— Szlivkában. Bennem, benned...

— De miért nem jó Polivánij? — ellenkezik hevesen Cveny. — Hiszen élesszemű, jó céllövő!

— Hát... úgy mondják...

— A galíciai hadsereg rokkantja!

— Mit számít az!
— Internálták is!
— Ostobaság!
— Ő végzi a faluban az alapvető munkát!

Geleta is fészkelődik székén; pödörgeti bajuszát. Azután Szlivkához fordul:

— Mi a véleményed róla?
— Földet kapott meg tanyát.

Cveny csaknem nyöszörög izgalmában. Szlivka oldalra hajtja fejét. Szojka atya alatt recsegnek a szék rúgói.

— Polivánijnak ma ott kell lennie a gyűlésen! A te felelősségedre, Szlivka.
— Úgy lesz, atyuska!
— A gyűlésen megbízható emberek vegyék körül és ne tévesszék szem elől! Ez a maga dolga, Geleta!
— Igen.

Szojka atya újra hátradől; körülhordozza tekintetét.

— Ej, hát így végzik a dolgukat... Azt sem tudom, mi történik a hátam mögött!

Geleta elvörösödik, a szakállába dörmög. Szlivka kiszáradt ajkát nyalogatja.

Cveny nehezen lélekzik. Rövid hallgatás után izgatottan szól:

— Tegnap itt volt Sztyelmah...

Most Szojka atya rezzen össze.

— Cveny! Csak most mondod?
— Késő este történt... — Tíz körül.
— Micsoda fínom falat az embereim számára!... De későn szólsz, Cveny!
— Beszélj, Cveny, beszélj!
— Gurály felé ment...
— Kalynóból érkezett?
— Igen, a lovai odavalók, de Gajiból jött... és a városba tért vissza...
— Volt még máshol is?
— Nagy és Kis Jaglovicében, Dolinában... Ott éjszakázott... Vasárnap Szlobodában és Lickovicében, azután Gajiban tartózkodott, onnan utazott Klimovkába.
— Készülődnek a kommunisták!
— Beszélj tovább, Cveny!
— Az új tagok igazolványait hozta és a képviselőkkel beszélt.

— Gazság!

— Hallgass, Geleta! Cveny, folytasd!

— Öt új tag van és két képviselő — a vörösök közül...

Szojka atya felemeli kezét, izgatottan, szokatlanul hangosan beszél:

— Vörösök a gyűlésen!... Cveny, hol a szemed és a füled? Hogyan nézzek az emberek szemébe? Kommunisták! ...Klimovkában!...Nyolc éve dolgozunk a faluban! És úgy látszik, hiába! Miért? Mondják meg, miért?

A fiatal Szojka Gliotti prelátustól, a római „Propaganda" egyik osztályának, a „rendkívüli egyházi ügyek kongregációjának" vezetőjétől hallott először a kommunizmusról. Szojka meghallgatta és megőrizte lelkében szavait, mint bölcs tanárának és barátjának oktatását.

Ezerkilencszáztizenhétben a fiatal Szojka már a harmadik tavaszt töltötte Rómában. Különös, páratlan időszak volt ez életében: egyáltalán nem szojkai, csaknem romantikus...

Már letette valamennyi vizsgáját. Akkor abbahagyta a munkát, lustán élvezte a karthausi atyák baráti gondoskodását. Egyedül, vagy Alberto testvér társaságában barangolt Róma környékén. Megnézte a klastromokat, templomokat, néha betért egy-egy tavernába, ahol feketeszemű hadiözvegyek villantották rá tekintetüket.

Szojka némán mosolygott, valahányszor d'Este atya célzást tett munkájára. Szemében annyi gondtalan vidámság csillogott, hogy a monsignor arca is önkénytelenül mosolyra húzódott. De egy kérdésben osztotta tanára véleményét: az egyház szempontjából nem előnyös munkáját Duns Scott és William Okkam nyugtalan gondolatainak tárgyalásával befejezni.

Nem úgy hatna ez, mintha a két skolasztikus ragyogó, de káros elmélkedése mondta volna ki az utolsó szót? Észak e két tévelygő fiának fejtegetése kétségtelenül Aquinói Tamás szent bölcselete ellen irányul. Talán a fiatal szerzőnek nincs ereje ellenállni bűnös analízisük romboló hatásának?

Nem így volt-e valóban?

Szojkának csakugyan nem volt ereje... de szükségét sem érezte, hogy ellenálljon... Egyike ez a jelen számos, csodálatos ellentmondásának: a kereszténység ezeréves utat járt be, Aquinói Tamás filozófiájában elérte csúcspontját

és éppen az éles skolasztikus logika mérte rá a halálos csapást. Az első gnosztikusok lázas kutatásainak közepette született keresztény gondolat hatalmas magasságba emelkedett, de azután, támasz hiányában lezuhant.

Talán a fiatal Szojkára vár felemelésének feladata? Nem érzett magában ehhez erőt, de nem is kívánta.

A keresztény dogmatika és vallásos gondolat romjain, belsejében új, szojkai, pozitív vallás nőtt ki, világos, hideg és számító. Belemerült a hit és misztika sötét mélységeibe, de győztesen, magabiztosan került ki. Ez a magabiztosság tükröződött szürke szemének pillantásában, egész alakján, minden mozdulatában és tettében.

D'Este atya egyszer azt kérdezte:

— Olyan elégedettséget látok a szemében, barátom! Mivel tölti szabadidejét?

Szojka egyszerűen felelt:

— Az úrban élek.

Szavai mögött nem rejlett szimbólikus értelem.

Ez fejezte ki hangulatának valódi tartalmát, abban az időben, amikor Róma márciusi napfényben fürdő halmain barangolt, a zölden sarjadó tavaszban.

Torkig volt istennel... Isten époly megszokottá vált számára, mint a lába alá símuló föld, mint a levegő meg a szél, mely távoli mezők illatát, a tavaszi esők suhogását hozta feléje. Ezt a földet is felszántotta az eke és meghozza majd a termését... a Szojkák számára...

Ez a szél csillapíthatatlan kívánságot gyujtott fel vérében... kielégülést és megnyugvást nem ismerő, szojkai sóvárságot!

Ezek az esők megtöltötték a víztartókat, rázuhogtak a malomkerekekre és érlelték a szojkai vetést!

A fiatal Szojkának azt jelentette isten, mint a molnárnak a harmincad: a munka bérét... Szojka kitárta karját és szinte isten tenyerén érezte magát, aki védi és segíti őt az életben. „Vak az — gondolta — aki nem látja isten létét és kételkedik erejében..."

Nagyböjt első heteiben történt. Szojka éppen a janiculusi Szent Péter templomból tért vissza Alberto tesvérrel. Fülében még ott zúgott a régi római aquaductusok vizének csobogása, szeme a lenyugvó napot bámulta. A Tiberis felett már sárgás homály úszott, de a Sixtusi-híd lámpái még sápadtan pislákoltak... Litániát éneklő kórus hangjai szű-

rődtek feléjük. Az egyik mellékutcából körmenet kanyarodott ki és megállt a parton épült kápolna előtt. A kis tér megtelt imádkozó emberekkel. Sokan gyertyát tartottak kezükben.

Díszruhás pap jelent meg és imádkozni kezdett. A tömeg ismételte szavait és az ima hatalmas melódiaként tört az ég felé. Két, fekete reverendába öltözött pap tányérral járkált a tömeg között. Adományokat gyüjtöttek a „kápolna madonnája számára".

Ilyen időtájt ért véget a munkanap. A Tiberis túlsó partján már felbúgtak a gyárkürtök. Munkáscsoportok érkeztek a Sixtusi-híd felől, átnyomultak a tömegen és egymás között beszélgetve tüntek el a Trastevere utácskáiban. Szavaikból a munkásnegyedekben uralkodó nyugtalan, lázongó hangulat csendült ki.

A hídról egy csoport fiatal kikötőmunkás közeledett. Behatoltak az imádkozó tömegbe. Azon a helyen félbeszakadt a litánia, durva kiáltozás váltotta fel az ima szavait. Az egyik adománygyüjtő pap odafurakodott. Elállta a munkások útját.

— Vissza, fickók! Le a sapkával a madonna előtt!...

A munkások körülvették és visszakiabáltak:

— Élősdi!... Add az összegyüjtött pénzt az özvegyeknek!

Valaki kiütötte a tányérkát a kezéből. A rézpénzek szétrepültek az emberek feje felett.

A tömeget elkapta a felháborodás hulláma. A dühös fanatikusok rátámadtak a fiatal munkásokra. Hiábavaló volt minden ellenállás; a tömeg, mint az áradat seperte őket a folyó felé. Amikor elérték a hidat, az emberi testek kavargásából kiszakította magát az egyik fiatal munkás. Felugrott a kőkorlátra. Bizonyára matróz volt valamikor — széles vállán nyűtt tengerészblúz feszült, arca napbarnítottan ragyogott. Erős karjával a tömeg felé intett és felkiáltott:

— Feleségek, anyák, nővérek!

Csupa nő állt előtte: piaci árusok, szolgálók, iparosasszonyok. Ezekhez intézte szavait:

— Feleségek!... Anyák!... Nővérek!... Miért vagytok ti itt? Hol vannak fiaitok, fivéreitek, férjeitek?... Hol vannak?... Az Alpokban hevernek csontjaik!... A pontini mocsarakban fuldokolnak!... A burzsujok halálba küldik őket, ezek a kövér papok meg megáldják pusztulásukat. A halált

áldják meg!... Benneteket meg nyomorra, árvaságra, bánatra ítélnek... Köpjétek le a csaló papokat! Ne hallgassatok rájuk!

— Megver az isten, semmirekellő! Nyelveddel az ördög beszél, a pokol kénes szagát árasztod!...

A kápolna felől hangzottak ezek a szavak. A tengerész odafordult.

— Hazugság és csalás az istened és a foglalkozásod. A tányérkán, az özvegyek fillérei között, ott él számodra az isten!...

Előrenyujtotta két karját, mintha a tömeg megértéséért könyörögne, de szavaira csak felháborodott moraj válaszolt...

Ezernyi ökölbeszorított kéz emelkedett feléje.

Hangos kiáltozással hullámzott előre a tömeg. Elvakult, kegyetlen düh mozgatta:

Most megmutatta magát Szojka és a hozzá hasonlók istene.

Az állati kiáltozás, a kimeredő, vérrel elfutott szemek, a rángatózó ujjak és öklök mögött ott állt a szojkai isten.

A hídon dübörgő lódobogásban, a munkásokra sujtó csendőrkardok villanásában is ez az isten nyilatkozott meg!

Szojka világosan látta...

Egészen közel került hozzá, akár a föld, a víz vagy a forró levegő — kinyujtott kezével szinte megérinthette... Igen, vaknak kellett lennie annak, aki nem vette észre a sötét templomok mélyén és a csendőrkardok mögött rejtőző isten rettenetes erejét.

Nemrég, Szojka még kereste isten létezésének földi, materiális megnyilvánulását. Kereste nagy hévvel, szojkai módon... Most fáradság nélkül megtalálta istenét, mindenütt, amerre gondolatai csak jártak: a jakut sámán jurtájában, Szent Péter arany trónusán, Siva hatalmas szobrán, Michelangelo freskóján, a falusi babonákban és a püspök szolgáltatta magasztos húsvéti liturgiában. Mindenben és mindenütt meglátta isten erejét, mely sötét, mint az éjszaka és ahhoz hasonlóan homályt borít a rablásra és harácsolásra. Erős gyökere mélyen, mindent áthatóan belenőtt az emberi életbe.

Nem olyan rég, Szojka d'Este atyával járta be Róma szent helyeit és hiába keresett náluk választ kínzó kérdéseire. Most megnyugvást talált. Úgy érezte, hogy e helyek

mindegyike kőbefaragott élő isteni erő; meglátta istent a jezsuita Il Gesù súlyos pompájában és az Angyali Üdvözlet-templomának oszlopai között.

Teljes napokat töltött Szojka a múzeumokban; megállt a holt vallások emlékei előtt, melyek — úgy érezte — beleolvadnak saját istenének lényébe.

Így volt valóban?

Fiatal faun járta előtte bacchusi táncát, a föld istennője bágyadtan mosolygott duzzadó keblére, karcsú Apolló bűvölte szépségével, visszahőkölt egy félelmetes kínai isten ijesztő arca láttán. És itt voltak a fáraó-istenek, a nap fiai, kik elérhetetlen magasban trónoltak az emberek felett; a római cézár-istenek ... Róluk mondta Valeriánus Maximus:

— A többi istenről csak hallottunk, ezeket látjuk. A többi istenben csak hittünk, ezeket magunk alkottuk.

Szojka gondolatai visszaszálltak a távoli időkbe, az antik világ hanyatlásának korába, amikor az emberi lélekben úgy szaporodtak az istenek mint jól trágyázott talajon a kalászok. Mialatt mindent szétbomlasztott a rothadás folyamata, az emberek agyrémekben keresték várakozásaik megtestesülését és az égi erők segítségével próbálták elodázni a kikerülhetetlen pusztulás óráját ...

Egyszer Szojka és Alberto a Via Appia egyik mellékösvényén sétált. Alberto minduntalan előresietett, de Szojka gyakran megállt és tekintetét végigjártatta Campagna tájain.

— Ugyan, hadd fújjuk ki magunkat olykor; semmibe se kerül ...

Élvezte a vidék illatát, mely szülőföldjére, Podóliára emlékeztette. Néha letért az útról és a szántóra lépett. Száraz, tavalyi kukoricacsutkákba ütközött, de lába alatt már friss növénykék hajladoztak. Úgy tűnt neki, ha néhány lépést tesz és megkerüli a kukoricást, szeme előtt a meredek podóliai szakadék tárul fel, arcába csap a közeli patak párája és a távolban meghallja a vízlevezető csatornák zúgását ...

Lustán legyintett, amikor Alberto siettetni akarta.

— Hagyj még, Alberto!

Claudius vízvezetékének kőboltozata alatt lágy, kékes homály derengett. Amikor Szojka megpillantotta a távolban

csillogó albán hegyek gerincét, különös érzés kerítette hatalmába. Nehezen szakadt el a képtől. Hirtelen előresietett az ösvényen, maga mögött hagyta Alberto testvért. Séta közben hátraszólt:

— Nagyon hívogat már a távoli Campagna — Podóliám!...

Alberto bólintott:

— Nem könnyű dolog ez, Mihailo...

— Hogy érted?

— Nem könnyű elhagyni Rómát...

De a fiatal Szojka megrázta fejét és elmosolyodott:

— Szojka vagyok, Alberto testvér! Nincs a földön erő, mely visszatarthatna!...

...D'Este atya egyre a szent város távolban ragyogó látképét figyelte. Amikor megszólalt, hangjában könnyű melankólia és fojtott izgalom remegett.

— Mennyire megváltozott a világ! Változott az emberi lélek és isten földi uralmának útjai milyen bonyolulttá váltak... De azért halad, közeledik a cél felé... És ki tudja — napjaink súlyos megpróbáltatásai talán még hasznára lesznek...

D'Este atya Szojka vállára tette kezét.

— Bizonyára a maga gondolatai is a legutóbbi napok eseményei körül forognak... hogyan is lehetne másként!

— Milyen eseményekről beszél, professzor atya?

— Az orosz forradalomról. Úgy vélem, ez korunk egyik legjelentősebb eseménye... Mit gondol felőle, barátom?

Szojka elmosolyodott:

— Alig gondoltam még rá.

D'Este atya összecsapta kezét.

— Ezt nem tudom elhinni!

Ez volt azonban az igazság. Szojka még nem gondolt az orosz forradalomra...

A vallási túlfeszítettség állapota után a fiatalembert olyan egykedvűség fogta el, mely érzéketlenné tette a világ dolgai iránt. Vagy talán még nem vette észre a kapcsolatot, a forradalom és a Szojkák sorsa között? Egyszerűen nem hatottak rá az események, ha nem látta azok összefüggését családjának anyagi érdekeivel.

Így nézte a háborút is.

A szörnyű küzdelem megrendítette a földet és a népeket. Rothadt lehellete elhatolt a föld minden zugába, gyermekeket és aggastyánokat mérgezett meg. Megtöltötte az elmegyógyintézeteket. Vérnyomokat hagyott az elpusztult házak küszöbén.. .

De hogyan érintette Szojkát a háború?

Úgy jött feléje, mint egy hatalmas hullám, felkapta, magával ragadta és a messzi Rómában tette le, lágyan, fájdalommentesen... és még hozzá ingyen... Rómában, isten szolgáinak e fellegvárában, ahol a fiatal Szojka feleletet találhatott mindazokra a kérdésekre, melyek apját és bátyjait nem kínozták ugyan, de mélyen bent éltek valamennyi Szojkában.

Csak akkor élt át izgalmas perceket, amikor megtudta, hogy faluja, Kaldube a tűzvonalba került.

Mikola bátyja azonban, valami kerülő úton hamarosan értesítette, hogy mindannyian élnek, egészségesek és különösebb aggodalomra nincs oka. „Mama Márján gazdaságát vezeti, én Kaldubében vagyok — minden rendben!" Rövid levelének egész tartalma belefért Márján egykori szavaiba: „Mindenen lehet keresni, a háborún is!"

Egy idő mulva hírt kapott Márjántól is. Bátyja, ezerkilencszáztizenöt szeptemberétől kezdve, erdőkitermelésnél dolgozott Szibériában, a tobolszki tajgán. A Tuhlovij testvérek, az erdők tulajdonosai mintegy ötezer munkást foglalkoztattak; hajóárbóctól gyufáig és gyermekjátékokig mindent gyártottak.

„Nem is hinnéd — írta Márján — hogy ebben az iparban hányféleképpen lehet pénzt keresni. Nekünk való dolog, én már meggyőződtem róla. Néha arra gondolok, vajjon nem azért vetett-e ide a háború, hogy ezt megtanuljam? Talán ezért tört ki — mi a véleményed?..."

A fiatal Szojka szívből nevetett Márján levelén.

Igen. Ő maga is így gondolta: „Ezért tört ki!..." Azért, hogy az egyik Szojkát a távoli szibériai tajgára, a másikat meg a meleg délre sodorja tanulmányútra!

Isten és tőke: a tengely két pólusa, mely körül a föld forog.

Ez a háború.

És a forradalom?...

Szojka mosolygott, de összehúzta szemét, mintha erősen bele akarna tekinteni valamibe.

— Öt év előtt találkoztam utoljára a forradalommal.

— Találkozott a forradalommal? — csodálkozott d'Este.

— Igen. Érettségi vizsgámon történt. Az újkori történelemből feleltem. Tanárom — régi radikális — azt a feladatot osztotta rám, hogy a nemzetgyűlés ügyészeként vádbeszédet mondjak és Capet Lajost vérpadra juttassam.

— És tanára nem csalódott magában?

Szojka elmosolyodott.

— Igen, atyám, bevallom — vádlói kötelességemet lelkiismeretesen, de vértelenül teljesítettem. Az öreg radikális elégedett volt — én nemkevésbbé.

Monsignor d'Este nagyot nevetett, Szojka vállára tette kezét és magához vonta.

— Ó, szent fiatalság!

Visszatekintettek a lenyugvó nap fényében úszó városra.

D'Este atya lelkesen beszélni kezdett. Előadta érveit, melyek alapján — úgy vélte — reménységgel lehet a jövőbe pillantani.

— Forradalom? Minden forradalomban akadnak legyőzésére felhasználható elemek; a tomboló tömegszenvedély egy idő mulva megnyugvást keres, mint a tenger, vihar után. Persze, a társadalmi rend és erkölcs elleni felkelés, az esztelen lázadás, mely az ég helyett már a földön keres magának elégtételt — mindez kétségtelenül veszélyt jelent a Szentegyházra nézve. De előfordul a természetben, hogy a meddő földet rettenetes vulkáni kitörés hamuja árasztja el és a talaj újra termékennyé válik, a pusztaságba visszatér az élet. Talán a romokon nem sarjad dúsan az új növényzet? A világ külső ellentmondásaiban valósul meg a lét értelme, melyben a teremtő örök és változatlan akarata nyilatkozik meg...

— És a forradalomban is megvalósul?

— A történelem nem egy forradalmat ismer, fiam és minden forradalom után nem született-e újjá a rend és az erkölcs? Nem emelkedett-e fel az emberiség a gonoszság és kétségbeesés mélyéről az újra csak istenhez vezető nyugalom és biztonság magaslataira?

— Úgy van, professzor atya!

— A pravoszláv egyház már inog az orosz forradalom tüzében. A forradalmi tömeg gyűlölettel fordul a papság ellen. Csendőr és pap — a megdöntött rezsim legmegvetet-

tebb képviselői... A nép az mondja:: „Csendőr és pap — egy ördög!" Milyen titkos gyűlölet lappanghatott a tömegek szívében!

— De nem lehet ezt a gyűlöletet igazolni, professzor atya?

— Nem szívesen egyezem ki ezzel a gondolattal, fiam, de bizonyos mértékig igazságos. Az orosz egyház túl gyakran mutatta már magát a cári rendszer alázatos kiszolgálójának, túl készségesen teljesítette akaratát, így hát magára vonta a tömegek gyűlöletét... Ez a gyűlölet pedig a forradalomból táplálkozik, mint ahogyan a forradalom belőle... Egyre nő és terebélyesedik... Feltételezhetjük, barátom, hogy az orosz népnek e gyűlölete is megnövekedik, pusztító tűzvészként végigságuld a hatalmas orosz földön és megsemmisíti a pravoszláv eretnekséget; a gonoszt tehát a gonoszság pusztítja el és az ördögi tévelygés megsemmisül a pokol tüzében.

— A vallásnak eszerint ott vége lesz?

— Nem, kedvesem, tapasztalataink azt mutatják, hogy a tömegnek szüksége van vallásra. Hamarosan új egyház, új hit felé fordul, mely mélyebb értelemmel tölti meg életét. És mi lenne erre alkalmasabb a katolikus egyháznál? Ki hivatottabb lecsillapítani az orosz földön dühöngő szenvedélyeket mint Szent Péter fővárosa, Róma?...

Megkerültek egy olajfaligetet és megálltak köves kiszögellésénél. Lejtös ereszkedő vezetett innen a Tiberishez, szép kilátás nyílt a távoli Rómára.

Egymás mellett ültek a kocsiban.

Monsignor d'Este kezében tartotta Szojka hideg ujjait.

— Képzelje el, fiam — meghódítani a hatalmas Kelet-Európát, kiterjeszteni kezünket az Uralon túlra, Ázsia mélyébe, a Csendes-óceán partjáig!... A Szentegyház szárnyai alá venni valamennyi ázsiai népet!... Hogy ezentúl egy pásztor legyen és egy nyáj!... El tudja ezt képzelni, kedvesem? Hogy egy isten legyen a földön!

Igen, ő el tudja képzelni! Ki idézné jobban maga elé a hódításnak e csalogató képét mint Szojka, Petro nagyapa vad legendájának örököse.

Kelet-Európa, Ural, Csendes-óceán! Közép-Ázsia népei! Gondolatban már maga előtt látta mindezt, kinyujtotta érte sóvár kezét; most ez jelentette számára Podóliájának szénaillatot lehellő mezőit és völgyeit...

D'Este atya lassan, elgondolkozva beszélt. Szavai hatalmas, reményteljes távlatokat mutattak.

— Ez persze hosszadalmas, talán századokra terjedő folyamat, de az út nyitva áll feléje. Ha pedig egyelőre Oroszországra korlátozódnék is — ez százhatvanmillió új katolikus hívőt jelentene. Nem elég szédítő ez a perspektíva ahhoz, hogy megrészegítse az egyház hű fiainak szívét... És ha ez volna az orosz forradalom egyedüli eredménye — nem kellene mindenkinek örömmel üdvözölnie?...

Százhatvanmillió új hívő!... Érzi, kedvesem, ennek a tömegnek súlyát, a világ sorsára kiható történelmi jelentőségét?

„Érzi-e?..." Senki sem érezhette ezt jobban Szojkánál, aki nemcsak megismerte istent, de már valami isteni mechanika alkotásáról ábrándozott. Arról, hogyan lehetne felhasználni isten erejét, az elektromos árammá alakított vízesés erejéhez hasonlóan.

Százhatvanmillió új mechanikus erő! Százhatvanmillió volt!

Ez már valami!

Mennyire megnövekednék istenének hatalma!... Szojka persze szívesen szövetkezett olyan erővel, melynek napja még egyre emelkedőben van. Magáért, bátyjaiért, valamennyi volt és eljövendő Szojkáért, olyan istent akart, akinek hatalma növekszik, nem pedig csökken, aki szerez, nem pedig veszít!

Szojka a kocsi tetejét bámulta, mely a kerekek mozgásának ütemére himbálódzott és elmerült gondolataiban. A gondolatok gyorsan cikáztak agyában, néha fénylőn bukkantak fel, azután újra eltűntek a tudatalatti homályban.

„Róma olyan erő, a tapasztalatoknak olyan tárháza, amihez fogható nincs a földön! Ezernyi úton hatol be a végtelen orosz térségbe; feltartóztathatatlanul, mohón tör célja felé: százhatvanmillió tanítvány! És ez még csak a legközelebbi feladat; a Vatikán hatalma kiterjed majd az Uralon túlra, a Távol-Keletre, a Csendes-óceán partjáig, az ázsiai népekre... és valamennyire! Mindenki Rómának hódol majd!

Hosszú, hosszú út — de már nyitva áll, ebben senki sem kételkedhetik!

De a feketeszemű monsignor azt is mondta — jut Szojka eszébe — hogy a tömegek gyűlöletének megvan az oka és ez a gyűlölet mohón, egyre új tárgyakat keres. A forradalom

energiájából táplálkozik, mint ahogyan a forradalom belőle és akár maga a forradalom, ezernyi úton hatol be mindenhová... De ki biztosíthatja, hogy nem így történik-e: a tömeg felkapja ezt a zavaros jelszót: „Csendőr és pap — egy ördög!" — és ez mint a tűzvész lángja, átcsap más hitre is, általában az istenre... Az őrült formula belenő e tömegek húsába és vérébe, akárcsak a forradalom és az egész emberiség így kiált fel: „Csendőr, pap, isten — egy ördög!"

Százhatvanmillió emberi szív felzúg:

„Csendőr, pap, isten — egy ördög!"

A nap már a Janiculuson ült, bíbor homállyal vonta be, szinte vérben fürösztötte Róma halmait. Közeledett az éj. Az éjszaka sötétjéből pedig a forradalmi tömegek egyre erősödő zúgása tört elő, az árvíz morajához hasonlóan, és pusztulással fenyegette az egyházakat, az isteneket és a Szojkákat.

A Szojkákat is!

Így érezte meg Szojka a forradalomban az istenek pusztulásának lehetőségét és e lehetőségen keresztül a forradalom rettenetes erejét.

Április végén Szojka levelet kapott monsignor d'Estétől. A professzor másnapra magához hívta „rövid, de igen fontos beszélgetésre".

A beszélgetés valóban rövid ideig tartott, ami pedig a fontosságát illeti... Mit gondolt erről Szojka, miközben d'Este atya különös viselkedését figyelte? Ismeretségük folyamán, a monsignor először fogadta őt tartózkodóan, csaknem hidegen. Szótlanul mutatott neki helyet. Kis várakozás után megszólalt:

— Gliotti prelátus látni kívánja magát.

— Gliotti prelátus?

Szojka csodálkozva nézett a professzorra, de az változatlan hidegséggel meredt rá.

— Ma, öt órakor kell megjelennie a „Propaganda" di-Capole utcai helyiségében. Először a napos atyánál jelentkezzék.

Búcsút vett Szojkától, csak tekintetével követte a küszöbig. Hirtelen megszólalt, hangja már melegebben csengett:

— Egy baráti tanácsot adok magának e látogatás alkalmából: ne ellenkezzék semmiben Gliotti atyával, nincs Ró-

mában — de máshol sem — egyházi személy, ki ezt megtette volna... Egyébként ez a meghívás igen megtisztelő a maga számára. Nem mindenkit ér ilyen kitüntetés.

Szojka csodálkozva ment el.

Gliotti prelátus?... „Propaganda"?

A legnagyobb bizonytalanságban töltötte a hátralévő időt. Kétségek gyötörték. Ebéd után Alberto testvérrel beszélgetett.

— A „Propaganda" szinte egy második Vatikán. A szent kongregáció prefektusát, mint második pápát emlegetik. A kongregáció vezetőségét — harminc bíborost és két prelátust — a pápa nevezi ki, tisztségük egész életre szól. Vezetésük alatt sokszáz reverendás hivatalnok dolgozik Rómában és ezernyi misszionárius igyekszik a világ minden táján a krisztusi igazság és a római uralom engedelmes eszközeivé nevelni az embereket...

Hogyan dolgoznak? Erről nagyon keveset lehet tudni. Titokban működnek, mint ahogy Krisztus parancsolta. Földalatti utakon járnak, ahonnan csak néha törnek elő gyorsan és váratlanul.

Tevékenységüket mindig a környezethez alkalmazzák. Afrika őserdeiben megtanítják a bennszülötteket a házépítésre és szántás-vetésre. Krisztusról beszélnek nekik, aki meghalt a kereszten néger gyermekeiért; feje úgy csüggött mint a súlyos kalász... „Az indiai braminoknak, kik igen nagyra tartják a nemesi származást, azt mondják, hogy Krisztus, Dávid Király fia, a nemesek közül is a legnemesebb". A kínaiak zárkózottságát azzal győzik le, hogy a tudomány és technika új eredményeit hirdetik előttük. Japánban figyelik a politikai pártok harcát és adott pillanatban az erősebb oldalára állnak, annál keresnek védelmet az apostoli misszió számára.

A „propagandisták" egy szabályt tartanak szemelőtt: nem szabad válogatni az eszközökben és mindenütt a világon jó kapcsolatot kell teremteni a gazdagokkal, mert ez a legmegbízhatóbb út az emberek szívéhez és zsebéhez.

Szojka félbeszakította Alberto testvér szavait:

— Kicsoda Gliotti prelátus?

Alberto fürkészőn tekintett rá.

— Miért kérdezed ezt, Mihailo?

Szojka elmesélte, hogy a „Propagandára" hivatják.

Alberto bólintott:

— Úgylátszik, untatott már ez a nagy nyugalom. Talán jobb foglalkozást találtál a római sétáknál? Vagy már nem szereted Ambrosius atya borát?

Szojka szemében ingerültség villant fel, de Alberto folytatta:

— Figyelj rám, Mihailo!... Valamikor én is arról álmodoztam, hogy apostoli tevékenységet folytatok távoli országok tudatlan és bűnös lakói között... De a misszionáriusnak nagyon sok különböző kötelezettsége van. Nem mindenki tudja összeegyeztetni ezeket... Nem minden kedvező isten számára, amit az ő nevében tesznek! Ez a meggondolás tartott engem vissza. Azt hiszem, egyetértesz velem. Tapasztalataim alapján beszélek.

Szojka bólintott. Rosszindulatú mosoly suhant át barna arcán.

— Féltesz engem, Alberto? Talán valami veszély fenyeget?

... Találkozott Gliotti atyával.

A prelátus barátságosan fogadta. Volt valami gyermekes vonás ravasz mosolyában, gyors mozdulataiban. Kopasz feje fénylett, mint a csiszolt elefántcsont.

Egy órával ezelőtt Szojka feszült várakozással sietett ide. Meleg déli szél zúgott a háztetők felett, végigrohant az utcákon, mellbevágta a járókelőket. Szojka gyors léptekkel haladt, szinte a szél röpítette. Felkészült magában a harcra; ajkán gonosz mosoly játszadozott.

„Szojka vagyok és nincs oly erő a földön..."

Őt előtt pár perccel, befordult a „Propaganda" di-Capole utcai szürke épületének kapuján. Fiatal szerzetes jött eléje.

— Gliotti atyához! — szólt Szojka .

A szerzetes bólintott. Némán elindult, Szojkát maga után intette. Szűk lépcsőn haladtak fel a második emeletre, átmentek egy rosszul világított, hosszú folyosón.

Míg a szerzetes nyomában járt, Szojka egyre mosolygott.

Elég volt egy pillantást vetnie Gliotti prelátusra, már érezte, hogy barátságos fogadtatásban lesz része.

Az alacsonytermetű, keskenyvállú pap fel-alá járt a szobában, közben kíváncsian fürkészte Szojka arcát.

— Lám, hát most megismertem — szólt csengő hangon. Néhány percig hallgatott, de a csendben szinte továbbzúgott

szavainak csengése. — D'Este atya sokszor említette önt. Nagyon jó véleménye van magáról...

— Nem érdemeltem meg azt teljesen...

Szojka szemében mosoly bujkált.

Gliotti atya észrevette. Elnézett a feje felett, szinte akaratlanul mondta:

— Ezt maga jobban tudja, barátom. Csak isten olvas szabadon az emberi lélekben; nekünk, halandók számára minden új ember könyv, melynek tartalmát meg kell ismernünk.

Újra Szojka arcára pillantott, mintha csak továbblapozna ebben a könyvben. Gyorsan, de érthetően beszélt:

— Kedvező ítéletet alkottunk az „Annales"-ben megjelent munkájáról. Sajnos nem tudtam egész részletesen foglalkozni vele. E négy fal közötti munkám teljesen lefoglal.

Körülmutatott szobáján. Az egyik fal mentén könyvespolcok húzódtak, a másikon térképek függtek. Megfogta Szojka kezét és a könyvek elé vezette.

— Látja, ez az én világom, az életem. Akármilyen különösnek tűnik először — folytatta — de az igazság az, hogy az ember csak akkor találja meg önmagát, ha lelkét egy cél foglalja el és magáról elfeledkezik. Nagy örömet okoz az ilyen önfeledt munka. Csak meg kell találnunk azt a tárgyat, melynek maradéktalanul szentelhetjük magunkat... Magát kielégíti a tudományos munka? Látjuk-e hamarosan folytatását az „Annales"-ben?

Amint meghallotta, hogy Szojka egy időre abbahagyta a munkát, bíztatóan szólt:

— Igaza van, az ilyesmit nem kell elsietni. A gondolatoknak is érniök kell, mint a bornak.

Végigsétáltak néhányszor a szobán. A mechanikus mozgás, a járás nyugodt ritmusa feloldotta Szojka óvatosságát, a beszélgetés könnyedén, fesztelenül folyt.

— Munkája teljességgel igazolja itt-tartózkodását, amennyiben ez egyáltalán igazolásra szorul. Csak két éve él közöttünk, ha nem tévedek.

— Márciusban mult két éve.

— Igen... És hogyan érzi magát Rómában? Fizikailag, mint látom, remekül...

— Lelkileg is. El sem tudom képzelni, milyen lett volna az életem e római tartózkodás nélkül...

— Helyes szavak. Ritkán halljuk az itt tanuló fiatalemberektől. Néhány földije, mindjárt tanulmányai végeztével

vel elutazik, mert nem bírja a szokatlan ételeket és azt panaszolja, hogy maláriás a vidék... Én úgy vélem, ez inkább lelki gyengeség, mint a gyomor, vagy a tüdő hibája. Rómát meg kell érteni — akkor környékén csak a tavasz lehelletét érezzük és nem a maláriát, makarónink pedig olyan ízletesnek tűnik, mint a legfínomabb csemege... Maga szereti a makarónit, fiam? Én, bevallom, szeretem... Azt hiszem, apró gyengeségeket elnézhet magának az ember, ez megvéd a nagy kísértésektől, éppen úgy, ahogyan egy kis oltás távoltartja tőlünk a betegséget... Nincs igazam, fiam?

Gliotti atya mosolyogva, kérdőn pillantott rá. Szojka tartózkodóan helyeselt, de fehér farkasfogai néha mohón kivillantak.

Néhány percig hallgattak, azután a prelátus halkan sóhajtott és megkérdezte:

— A szülőföldje nem vonzza? Összeköttetésben áll otthonával?

Mikor meghallotta, hogy Szojka faluja a tűzvonalba került és számtalanszor gazdát cserélt, újra felsóhajtott.

— Szegény ország!... Különösen az utóbbi időben, a Vatikán igen megértő figyelemmel fordul feléje... Ne veszítse el a reményt, fiam. Éppen abban áll az erőnk, hogy szívünkben nem tud gyökeret verni a kétségbeesés... Az életbölcseség arra tanít, hogy minden szenvedésnek van határa és végül eljön az idő, amikor az emberi sors kínos éjszakája az öröm és megérdemelt nyugalom napjává változik... Nekünk úgy tűnik, hogy ilyen változás áll hazája előtt is... Bizonyára figyelemmel kísérte a keleteurópai forradalmi eseményeket.

— Csak a legutóbbi napokban és csaknem minden siker nélkül.

— Hogy értsem ezt?

— A forradalomból áthatolhatatlan káoszt látok, események, emberek, jelszavak őrült forgatagát... Két eset lehetséges: vagy valóban ilyen a forradalom, vagy pedig bennem van valami hiányosság, melynek folytán nem tudom megragadni a lényegét...

— Bizonyára szívesebben látná az előbbi lehetőséget?

— Ó, igen! De attól tartok, az utóbbi a reális.

— Ez a szerénység becsületére válik. Azonban nem mindig helyénvaló. Fel kell számolni!

— Felszámolni a hiányosságot?

— Igen! Még tovább kellene képeznie magát, hogy a világ minden dolgában jártas legyen...

Gliotti atya egy percig elgondolkodott. Hirtelen Szojkához fordult:

— Ismeri a tudományos szocializmus elméletét?

— Csupán Schultz atya előadásait hallottam...

— Értem... Schultznak olyan a szíve mint a bárányé... az esze is. A szocializmus pedig kemény dió!... A társadalomtudomány igen ártalmas a katolikus hit számára... De módszere nem rossz. Ha mint matematikai feltevést, tudományos hipotézist tekintjük, nem egy társadalmi jelenség válik számunkra érthetőbbé... Például a forradalom... Igen, fiam, tisztában kell lennünk a szocializmussal, hogy felvehessük ellene a harcot — ez az első és legfontosabb feltétel! Tanulmányoznunk kell a szocializmust, hogy végezhessünk vele — vagyis felhasználjuk magának a szocializmusnak dialektikus módszerét. Ez a mi dialektikánk és remélem, hasznát fogjuk látni!...

Gliotti atya halkan felnevetett. Gyors léptekkel végigmérte a szobát, azután ismét Szojkához fordult:

— Rendelkezik valamelyes szabadidővel?

— Ó, igen. Most nem dolgozom.

— Akkor én lefoglalom magát, jó? Egyesült erővel igyekszünk növelni tudását. Tanulmányozza a szocializmust és ismerje meg rajta keresztül a forradalmat!

A könyvespolchoz lépett, két könyvet emelt le, majd egy másik állványról még kettőt. Az asztalra helyezte és magához intette Szojkát.

— Magából a forrásból fog meríteni.. De egy baráti tanácsot adok: míg olvas, feledje el Schultz atya gyermeki gügyögését és azt is, hogy a szocializmus egyházunk legádázabb ellensége... Ellenállás nélkül adja át magát egy időre ezeknek az eszméknek, valósággal váljék világnézetévé, úgy, mintha holnap, május elsején az elvakult munkástömegek elé kellene állnia és hirdetnie nekik ezeket az eszméket... Akkor jut el a teória alapjaihoz, akkor tudja igazán megérteni és ha azután ellene akar fordulni — amiben bizonyos vagyok! — halálos csapással szíven találhatja.

A prelátus átlapozta a könyveket, a fontos részeket megjelölte, ezzel ráirányította Szojkát a „szocializmus felé"

vezető útra. Véleménye szerint Engels „Ludwig Feuerbach" című művével kell kezdeni és az „Anti-Dühring"-nek a természetet tárgyaló fejezetével. Ezek magukba foglalják a filozófiai materializmusnak fő tételeit, valamint a természet és társadalom szocialista szemléletét.

Azután kell áttérni az „Anti-Dühring" második részére és Marx „A tőke" című könyvére, melynek különösen az áruról és pénzről szóló fejezetei érdekesek. Ez lehetővé teszi az új szocialista gazdasági elmélet és a történelmi materializmus megértését.

— A történelmi materializmus az emberiség történetére irányítja a szocialisták tekintetét, a multra és a jövőre... igen, a jövőre is! Tulajdonképpen a jövő számára készült ez a minden tudományok legképmutatóbbika. — A prelátus elvesztette nyugalmát. De ez a tudomány nemcsak arról beszél, hogy a világot forradalmi úton kell megváltoztatni... A „Kommunista kiáltvány"-ban, „A tőké"-ben és az „Anti-Dühring" harmadik részében megtalálja az útmutatást is a szocialista boldogság eléréséhez.

Korunk szocialista elméletének analízise ördögien összekapcsolódik a gyakorlati következtetéssel: azzal a meggyőződéssel, hogy a mai életet forradalom segítségével kell megváltoztatni!...

Engels!... Milyen lágyan, csengőn hangzik ez a név, pedig nem más a pokol tüzéből kicsapó lángnyelvnél...

És figyelje meg, fiam, saját érzéseit olvasás közben. Érzéseinek ereje és milyensége megmutatja majd, hogy eljutott-e már a szocializmus gyökeréig.

Gliotti atya Szojkára emelte tekintetét:

— Elegendő lesz magának egy hét, hogy az első rohamot intézze az erődítés ellen?... Mert — sajnos — erődítés ez, fiam!... Nyilván kevés ez az idő! De mindenesetre, egy hét mulva jöjjön el. Kérem, először a napos atyánál jelentkezzék.

Nem várt választ. Két kezével erősen megszorította Szojka jobbját.

— Isten vele!

Egészen az ajtóig követte tekintetével Szojkát. Vizenyős szeme hirtelen elsötétült mint a jóllakott kígyóé.

SZOJKA ATYA TANUL

Gliotti prelátus úgy vélte, hogy a szocialista irodalomban még járatlan Szojkának kevés egy hét az első rohamra. De Szojka — akár szorgalomból, akár türelmetlenségből — még előbb végzett feladatával.

Már a harmadik napon elment a napos atyához és bejelentette, hogy beszélni kíván a prelátussal. Másnap, a szerzetes szürke alakjának nyomában, áthaladt a szűk, homályos folyosón, melynek végén Gliotti atya dolgozószobája várta.

A prelátus íróasztalánál fogadta. Mereven ült a nagy karosszékben, szemüvegének villogó lencséit a belépőre fordította. Nem lehetett észrevenni, haragszik-e az időelőtti látogatás miatt, vagy pedig örül Szojkának.

Az asztalon át feléje nyujtotta kezét és halkan kérdezte:

— Történt valami, fiam?

Szojka arcán különös kifejezés jelent meg. Mintha csak egy hatalmas kéz szorításában vergődnék. De azután eloszlott a feszültség és nyugodtan lépett az asztalhoz.

Letette a könyveket, melyeket négy napja Gliotti atyától kapott.

— Valami akadály miatt nem tudja folytatni az olvasást? — kérdezte csodálkozva a prelátus.

Szojka tagadóan rázta fejét és alig észrevehetően elmosolyodott.

— Befejeztem az olvasást ... Még tegnap éjszaka.

— Elég rosszul tette!

Gliotti atya hevesen összeütötte tenyerét.

— Határozott hiba volt! Mit ér az ilyen olvasás?... Ez nem regény vagy vers...

— Verseket nem olvasok — szólt lenézően Szojka.

— És Marxot a versekkel egy kalap alá veszi?

Halvány mosoly jelent meg egy percre Szojka arcán, gúny bujkált mögötte.

— Nagy megtiszteltetés volna.

— Marxnak?

— Nem, a versek számára.

Gliotti atya nevetett.

— Úgy látom, nagyra értékeli.

— Ó, igen!

Szojka nem várta a kínálást, leült az egyik karosszékbe.

— Úgy rontott rám, mint a vihar.

— Olyan sötéten és kaotikusan?

Szojka előrehajolt. Ujjai elfehéredtek, amint nagy erővel szorította a szék karfáját. Halántékán, barna bőre alatt, hevesen lüktettek az erek. Izgatottan mondta:

— Kérhetek néhány felvilágosítást, prelátus atya?

— Hogyne, fiam. Így is terveztük.

Szojka beszélni kezdett.

— Elméletük abból indul ki, hogy e világon minden állandóan változik.

— Igen. És az egész világegyetemben; mert ez számukra csak anyag — és benne minden fejlődik. Régi igazság.

— Ez a változékonyság vonatkozik a társadalmi és gazdasági életre is. Egyik társadalmi formát követi a másik, a fejlettebb.

— A tézis és antitézis ellentmondásán keresztül. Így tanítja dialektikájuk — ez igaz.

— A természetben az anyag mozgása minden változás alapja. A társadalmi életben változnak a javak megszerzésére irányuló módok és azok elosztása.

— Helyes. Változnak a társadalmi termelés módjai.

— Ezeket a változásokat törvények irányítják, melyek egyformán érvényesek a természetre és a társadalomra.

— Úgy van. És ezek a törvények kikapcsolják isten közreműködését és a bűnt... Bűn nélküli világ! Képzelje el, fiam!

Szojka arca rángatózott a türelmetlenségtől. Halánté-

kán kidagadt egy kék ér. Mély lélekzetet vett és újra szóáradatban tört ki.

— És a mi korunk, a kapitalista kor, szintén alá van vetve e törvényeknek?

— Világos. Miért ne? Kivételek nincsenek.

— A dialektika törvényei gyorsan és ellenállhatatlanul működnek.

— Igen, fiam. Éppen ez jellemzi korunkat.

— A kapitalizmus pedig nem állhat meg fejlődésében, ha nem akar elpusztulni.

— De ha nem is áll meg...

— Már magában hordja a változás csíráit, melyek...

— A pusztuláshoz vezetik, fiam! Miért féljünk a szavaktól? A kapitalizmus teljes pusztulásához!

— A magántulajdon megszüntetéséhez? A föld (Kaldubém!), a víz (malmaim!), a gyárak szocializálásához?

— Igen.

— A társadalmi osztályok megsemmisítéséhez?

— Így kell lennie.

— A kommunizmushoz?

— Bizonyára — mint a kapitalizmus antitéziséhez. Így kell lennie...

— Így kell lennie?

Szojka már egészen az asztal fölé hajolt; arca elsötétedett, ajka remegett...

Azután visszahanyatlott a székbe és felsóhajtott. Összeszorított fogai között sziszegte:

— Nem szabad így lennie... Nem szabad!

Ez a három ragyogó, májusi nap volt eddig fiatal életének legnehezebb szakasza.

A prelátus tévedett. Szojka nem siette el az olvasást. Csupán az egész lényét eltöltő lázas átélés hajszolta előre. Szinte álomban élt ebben az időben.

Úgy kezdte, ahogyan megbeszélték, Gliotti atya útmutatásai szerint. Elfojtotta magában az ellenérzést, meghajolt a számára idegen eszmék előtt, valósággal átvette e világnézetet, mintha csak holnap, május elsején, valóban a munkásoknak kellene hirdetnie a szocializmus tanait.

De már az első oldalaknál elfeledkezett a prelátus utasításairól és hamarosan teljesen kiestek tudatából, mint ahogyan a gyenge gát enged a víznyomásnak. Gliotti atya

tulajdonképpen várhatta is ezt a reakciót Szojka részéről. Az elvont metafizikai tanulmányok után, a fiatalság nehezen tud ellenállni a számára új eszmék élő, legyőzhetetlen erejének.

Így is történt. Szojkát hatalmába kerítette a filozófiai materializmus ellenállhatatlan logikája, érvelésének meggyőző volta. Hiszen Szojkában sok értelem, előrelátás és józanság lakott.

Egyébként, nemcsak a materialista eszmék belső aktivitása hódította meg. Idővel úgy tűnt neki, mintha e meggyőző érvek saját lényéből törtek volna felszínre és ez nem volt önámítás. Mint minden mélyen anyagias ember, Szojka is azt kívánta, hogy boldogságát ne a túlvilágon, hanem a földön érje el... Hogy az egész világ ne legyen más, mint hatalmas vadászterület a számára.

És most, amikor szojkai sóvárgása előtt feltárult a világ abszolút anyagiassága, ellenállhatott-e neki? Hiszen már e tanulmányok előtt is vonzotta a világnak ez a szemlélete.

Gliotti atya véleménye szerint Szojkának az áruról és a pénzről szóló fejezetekben kell a legnagyobb nehézségekkel megküzdenie.

— Ó, igen!

Itt egyre gyakrabban bukkant rá olyan részekre, melyek szívébe hasítottak, mint a vízalatti szikla és fájdalmasan megsebezték. De azért nem torpant vissza, tovább haladt, mint az elvakult. Pedig nagyon is jól látott!

Előrehaladt, tovább tanulmányozta a kérlelhetetlen és világos gazdasági számításokat. Ezeken keresztül ismert rá igazi énjére. Váratlanul ébredt öntudatra és cinikus készséggel engedte át magát az eddig nem sejtett érzéseknek.

A prizma, melyen át Szojka magába tekintett, az áru fogalma volt, úgy, ahogyan azt a marxista analízis éles fénye megvilágította előtte: az áru, a közömbös anyag megtestesítője. Az áru — a Szojkák lehetőségeinek és reményeinek mértéke, meggyőződéseik és erkölcsük forrása.

Amint megismerkedett az árutermelő kapitalista társadalom természetével, cinikus engedékenységgel fogadta el a gondolatokat, melyek az ő társadalmi osztályában farizeus felháborodást keltettek. Elismerte az olvasottak igazságát; megértette, hogy minden vagyon a munkások többletmunkáján, a termékek kisajátításán alapul. Egyetértett azzal, hogy

a tőke forrása az áruhalmozás, a munkás még erőteljesebb kizsákmányolása, a munkatöbblet felhasználása a kapitalista céljaira; ezek a folyamatok egyre nagyobb tömegeket taszítanak a szegénységbe, hogy megsokszorozódjék a kapitalisták haszna. Elismerte azt, hogy minden áruvá, adásvétel tárgyává változik. Az emberi munka minden terméke, melynek a társadalom jólétét kellene emelnie, az ember szolgálatába állított, a munkát megkönnyítő és hatalmát növelő természeti erők és maga az ember, egyéniségének minden gazdagságával, örömével és bánatával, álmaival és vágyaival — csak áru a munka piacán, egy darab anyagnak a megtestesülése, hogy élő hordozója legyen a szojkai törekvéseknek és forrása a Szojka nemzedékek felvirágzásának!...

Mindez igaz.

A társadalmi életnek ez az emberi akarattól függetlenül működő törvénye kérlelhetetlen, akárcsak a természet törvényei.

A társadalomtudomány tanulmányozása közben Szojka néhány eszmét cinikus önkényességgel kezelt és a maga módján fogott fel. „Ördög vigye! Itt talán nincs valami hasznos a Szojkák számára?"

De nem érdekelték a szavak, melyek a munkásnyomorról, az emberiességről, a nemzeti vagyon igazságos elosztásának szükségességéről beszéltek. Szojka hideg, cinikus sóvársága most csak a gazdasági folyamatok természetes reflexének, az érte dolgozó gépek visszhangjának tünt.

Minden ment a maga útján, minden lépés ezen az úton előre vitte a Szojkákat.

És a szegény kizsákmányolt tömegek egyre lejjebb kerültek!

Szojka cinikus elégedettséggel merült bele a fogalmak tengerébe, óvatosan, de egyben elbűvölten figyelte és követte nyomon az áruk szakadatlan körforgását a társadalmi élet minden fokán.

A társadalmat most egységes szervezetnek látta, melyet átszőnek az egymással szorosan összeforrott termelési és kisajátítási folyamatok. Ebbe a szervezetbe illeszkedik bele a Szojkák jelene és jövője, a társadalom materiális kapcsolatain alapuló vágyai és tervei, hódító aktivitása. E szervezetet tápláló vér az adás-vétel és szíve — a haszon.

Szojka átérezte e szív verésének ritmusát és felfedezte,

hogy saját vére is ennek ütemére lüktet. Helyesnek tartotta ezt. Nem vette észre, hogy ideje lassan lejár — nem hitt a hozzá hasonlók közeli pusztulásában, bármennyire meggyőzően bizonyította is ezt Marx.

Szokatlan, különös és nem teljesen érthető érzés volt ez Szojka számára. Az embert mindenüvé követő hatalmas egység érzése, az elkerülhetetlen végső cél felé irányuló, ellenállhatatlan haladás érzése.

Ekkor fogta el Szojkát először valami könnyű nyugtalanság. Árnyékként suhant át lelkén, azután egyre gyakrabban tért vissza és mindig tovább időzött ott. Bizonyára összefüggésben állt azzal a hatalmas, láthatatlan erővel, mely őt magát is a meghatározott irányban mozgatta.

Vajjon nem ez az erő gazdagította a Szojkákat? Nem ez a hatalmas mozgás vitte őket előre? Ha így van, akkor helyes ez a végzetszerűség! És mégis, minden megnyugtató gondolat ellenére, vagy talán valamely titokzatos kapcsolatban azokkal, Szojka lelkében rémület ébredt. Beborította, mint felhő a napot, azután eltűnt, de újra meg újra megjelent.

Úgy hasított bele ez a rémület, mint ahogyan az árnyék megtöri a víz síma tükrét... Gyorsan elvillant, de a nyomában sötétség maradt. A vizet egyre sűrűbben korbácsolja fel az esti szél, egyre sűrűbben villannak furcsa fények sötét partjai felett, az egész jelenség mindig kísértetiesebbé és ijesztőbbé válik. És akkor hirtelen rájövünk, hogy ezek a villanások a víz mozgásából, a víz mélységeiből születnek.

Amikor megértette, hogy nyugtalansága ugyanannak a törvényszerűségnek a mélyéből fakad, amely a Szojka-családot felemelte, ez súlyos, tragikus perc volt a fiatal Szojka életében és vidám bizalma a Szojkák határtalan virágzásában, kikerülhetetlen pusztulásuk előérzetévé változott.

Egész életére Szojka agyába vésődött a Gliotti atyával való találkozás előtti éjszakán látott nyomasztó álma.

Széles mező tárult eléje, melyet ezernyi láb taposott símára. Közepén ő, Szojka feküdt, meztelenül, szürkén, mint a környező mező, mintha csak valami láthatatlan erő bilincselte volna le. Különböző irányból fegyveres embercsoportok meneteltek át a réten szakadatlan sorokban, egyre jobban a földbe taposták Szojka fiatal testét. Ott feküdt összetörten és erőlködött, hogy felemelje a kezét s megállítsa az embereket. Keze és egész teste azonban elgyengült, szinte

nem is érezte a magáénak... De Szojka kínlódott ebben a megtaposott testben, vonaglott a fájdalomtól és borzalmas kiáltás készült kitörni belőle... És nem tudott felébredni...

Gliotti atya meghagyta neki, hogy különös gonddal figyelje érzéseit „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című könyv olvasása közben. Ez szolgáltatott számára bizonyítékot, hogy Szojka eljutott-e már a szocializmus lényegéig, mellyel szemben szíve nem maradhatott közömbös.

„Nem maradt közömbös, ó, nem!"

Lidércnyomásos álma szívének kiáltása volt, érzelmeinek pontos kifejezője.

Harmadik napon Szojka megjelent a napos atyánál, a „Propaganda" épületében és kérte, hogy vezessék Gliotti atyához. A szerzetes szelíden, de határozottan tiltakozott:

— A látogatást előző napon kell bejelenteni.

Szojka üres szemmel bámult rá, azután megismételte kérését.

A következő napon, a szokott órában végigment a Duc-Macelli utcán és automatikusan befordult a „Propaganda" szürke épülete felé. Ragyogó, szélcsendes nap volt. A járókelők élénken beszélgettek, nevetgéltek. A májusi levegőben úszó beszéd és nevetés zaja, a fénylő napsütés nem látszott előtte valóságnak. Riadt lelkében összefüggéstelenül kavarogtak a benyomások. Egy gondolat villant fel állandóan tudatában:

„Meglátom Gliotti atyát".

A prelátus most is íróasztalánál ült és feléje fordította szemüvegét. De Szojka előtt az ő alakja is valószínűtlennek tűnt ma; széles, sárga koponyáját furcsának és nevetségesnek látta. Nevetés buggyant fel benne, de nem tudott kiülni megkövült arcára és ahhoz sem volt ereje, hogy elfojtsa.

Csak amikor Gliotti atya rátámadt (vajjon komoly volt ez a harag?) a túl gyors olvasás miatt („Helytelen! Nagyon helytelen! Ilyen elsietett olvasás nem ér semmit!"), kezdett Szojka beszélni.

Elmondta a marxizmus fő tételeit; szavai sűrű, súlyos oszlopokként sorakoztak egymás után. Nem ezek-e a fegyveres csapatok, melyek álmában testét a földbe taposták?

Gliotti atya vidáman bólogatott, helyeselt:

— Éppen ez az...

— Helyes...
— Úgy van.
— Igaz.
— Így kell lennie...
És újra felhangzott Szojka kétségbeesett kiáltása:
— Nem szabad így lennie!... Nem is lesz!

A fiatal Szojka izgalma még nem csillapodott le, szaggatott lélekzete még nem vált egyenletessé, amikor a prelátus hátradőlt karosszékében és hangosan nevetni kezdett, akár egy pajkos kisfiú. Ide-oda himbálta magát a széken, próbált valamit mondani, de nem jutott szóhoz.

Néhány perc mulva magához tért.

— Semmi, semmi; megtörténik néha, hogy a legtökéletesebb gép is felmondja a szolgálatot!

Gliotti atya komoly arcot öltött és figyelmesen Szojkára nézett.

Szojka már elgyengült az előbbi nevetéstől; most egészen lefegyverezte a prelátus tekintete.

Először látta ilyen közelről Gliotti atya hatalmas, fénylő koponyáját; szinte fizikailag érezte, hogy ebből a fejből a bizalom hullámai áradnak feléje, melyre belsejében olyan melegség és mély odaadás kelt válaszul, hogy önmaga is meglepődött.

Kis idő mulva már kéz a kézben sétáltak végig a szobán, mint régi barátok és minél mélyebbre igyekeztek hatolni egymás lelkébe.

Másnap Gliotti atya megkérdezte Szojkát:

— Hová való maga tulajdonképpen, fiam?

Kelet-Európa nagy térképe fölé hajoltak. Szojka könnyen megtalálta rajta a messzi Podólia zöld foltját. Két ujját végighúzta határain, le egészen a Szeret középső folyásáig.

Ezen a területen emelkedett egyre magasabbra a Szojkák utolsó három nemzedéke. Ujjainak érintése nyomán szinte megelevenedett a térkép. Szojka érezte a podóliai fekete föld nyirkos lágyságát a kezén, az erdei tölgyek fanyar páráját és az éppen most őrölt, még meleg liszt édes illatát, hallotta a szakadékok mélyén folydogáló patakok csobogását, az új rosták dübörgését, a csákányok csattogását a kőbányákban.

Nem visszaemlékezés volt ez a távoli Podóliára, hanem szinte élő valóság; eltöltötte Szojka egész lényét. És amikor Gliotti atya kéréssel fordult hozzá („Meséljen valamit magá-

ról ...“), Szojka lelke kitárult és zúgó áradatként törtek ki belőle a szavak — a Szojkák élő legendája, mely új erővel támadt fel benne, amikor megérintette a térképet.

Vad, nyugtalan, sóvár romantika nyilatkozott meg benne.

„Terelgette Petro nagyapa az ökröket a sötét éjszakában — hogy vette-e azokat, vagy sem ...“

Gondolatban bekóborolta Podólia termékeny földjeit, hogy megtalálja javai összeharácsolásának újabb módját. Ez a folyamat már megkezdődött a virágzó Kaldubében, ahonnan apja támadásokat intézett a környék szegényparasztjai ellen. Ezt folytatta a mohó özvegy és elsőszülöttje, Mikola, valamint Márján, aki rohammal vette be a Koropecek birtokát. És végül ő maga, az ő — kezdetben öntudatlan — ösztönös útja, mely talán a legfontosabb lépés a Szojkák számára, mert magában egyesíti Petro nagyapa vadságát, apjának állhatatosságát, bátyjainak hideg számítását, metsző, hideg értelmébe illesztve.

Még a levegőben rezgett Szojka szavainak visszhangja, még a térképen feküdt ujja ... Szojka a prelátusra nézett; szeme félénken kérdezett ...

— Igaz lehet az, amit a könyvekben olvastam?

Gliotti atya mosolyogva fogta át derekát, az asztalhoz vezette és leültette a karosszékbe. Maga, az asztal másik oldalán foglalt helyet, behúzta lábát, fejét oldalra hajtotta és ködös szemmel Szojkára tekintett.

— Fiam, az igazság, mint minden egyéb a világon, elveszti élét, ha közelebbről nézzük; ahol azelőtt vad sziklákat láttunk, később már síkságot találunk. Egy idő mulva már nem dúlja fel nyugalmunkat az, ami azelőtt tragikus hatást váltott ki belőlünk.

Gliotti atya kényelmesebben elhelyezkedett karosszékében, megigazította villogó szemüvegét.

Egyenletes hangon beszélt, bizalmasan, de keményen. És Szojka behódolt ennek a hangnak. Míg hullámain ringatózott, új megvilágításban látta a valóságot, az eseményeknek és eszméknek új oldalát fedezte fel. Bizalommal tette magáévá Gliotti atya gondolatait.

— Elemeznünk kell, hogy milyen szempontból nézünk valamely igazságot, a tények, vagy a megrendíthetetlen szabályok szempontjából. A szabályok szemszögéből nézve nem minden valóban igazság, amit a tények szempontjából annak

fogadunk el. Például: igaznak látszik előttünk a dolgok örök változásának eszméje, a születés és az elhalás szakadatlan folyamata, az a gondolat, hogy az egész világegyetemben nincs hely, melyre rámutatva így szólhatnánk: ez örökre változatlan marad... Még az öreg Herakleitosz mondta: „Minden folyik, minden változik..." És ez, a tények szempontjából — igaz ...De, mint maga helyesen mondta, a mi szempontunkból nem szabad igaznak lennie. A szabályok szempontjából. Miért? Mert ellentmond isten változhatatlan voltának és örökkévalóságának.

Vagy egy másik példa, fiam: mi lehet igazabb, annál a megfigyelésnél, hogy a munka egyre kollektívabbá és szervezettebbé válik, hogy így a termék is egyre inkább társadalmi jelleget ölt és végül, hogy a tőke is alá van vetve e folyamatnak, mert a termelés magas fokán már nem egy tulajdonos szerepel, hanem részvénytársaságok és trösztök. A tények szempontjából — ez igaz. De a mi szabályaink szerint nem szabad igazságnak lennie! Miért? Mert nem felel meg a magántulajdon érinthetetlenségéről szóló elvnek, az ember istenadta jogának. Ha ennek az elvnek ellenszegülünk, a társadalmi rendnek — minden erény szülőanyjának, alapjait rázkódtatjuk meg, pedig ez a megváltás záloga.

Még egy példa a társadalmi életből: igaznak látszik az, hogy a jelenlegi társadalom fejlődésének törvénye egyik oldalon óriási vagyonok felhalmozódásához, a másikon nyomorhoz vezet; hogy ezen a talajon, a népi tömegek között gyűlölet fakad a birtoklók ellen és elméletek születnek, melyek e társadalom épületének, mint az emberi szenvedés okozójának, pusztulását jósolják. Mindez, a tények szempontjából — igaz. De a mi szabályaink szempontjából újra csak nem szabad igaznak lennie. Miért? Mert ellentmond annak a felfogásunknak, hogy az isteni akarat az embert szenvedésre ítélte. De megadta a lehetőséget, hogy tűréssel már a földön megtisztuljunk a bűnöktől és kiérdemeljük a túlvilági örök boldogságot.

Elismerjük: a népi tömegek életének megkönnyítését célzó társadalomátalakítási tervek között nem egy nemes eszme akad. De mielőtt csak egyet is elfogadnánk, gondoljuk meg, hogy annak megvalósulása milyen változásokat idézne elő az emberiség erkölcsében. A nemzeti vagyon más elosztása, az emberiség erkölcsi megjavulásához vezető szociális igazságosságnak látszik. De gondolnak-e ezeknek az eszméknek

a követői arra, hogy ha elveszik a vagyonokat, ezzel együtt megfosztják a világot az egyik legnagyobb erénytől — a jótékonykodástól?

„Gliotti atya mulatságos! — gondolja Szojka. — A tűrés édessége... A gazdagok nem igen kóstolják meg... A jótékonykodás az egyetlen lehetőség számukra, hogy megtisztuljanak bűneiktől. De az osztálygyűlölet már igen nagy; aligha sikerül meggyőzni a nyomorgókat arról, hogy vétkeznek isten ellen, ha megfosztják a kapitalistákat a jótékonykodás lehetőségétől..."

Szojka egyenesen ült karosszékében, figyelmesen hallgatta továbbra is a prelátus szavait, de már visszanyerte régi énjét. Arcvonásai kiélesedtek, hideg pillantásában újra irónikus mosoly villant fel néha, hogy azután ismét nyomtalanul eltűnjék.

„Vajjon Gliotti atya komolyan gondolja, hogy bárkit is meggyőznek a tűrést, a lélek megváltását prédikáló szavai? Kedves, mulatságos Gliotti atya!..."

Szojka úgy látta, hogy most, a prelátus szavai után a vallás új oldalai tárulnak fel előtte és ezernyi új sajátságot vett észre benne.

Valamikor gyötörték az egyházatyák műveiben olvasott paradoxonok: „Hiszem, mert abszurdum". „Minden tény, minden logikus következtetés ellenére hiszek!" Mennyire értette most Tertulliánus hitének ezt a paradox megnyilatkozását! A prelátus szavain és saját tapasztalatainak prizmáján keresztül ez a paradoxon a szeme előtt változott át a szociális védekezés fegyverévé. Előtte csillogott mint a forrásvíz és Szojka belemerítette tenyerét, mert gyógyítónak hitte.

„Ördög vigye! Itt lehet valamin nyerni!"

Feltárult előtte a vallás új oldala, a társadalmi életben betöltött, ördögien hasznos funkciója: a vallás — szabályoknak és parancsoknak a rendszere, mellyel el lehet kábítani a kábulás után áhítozókat (még sokan vannak!), meg lehet cáfolni a nemkívánatos tényeket és el lehet ködösíteni az igazság minden megnyilvánulását, mely ártalmas a gazdagok számára. A hívők előtt ezt a cáfolatot mint megrendíthetetlen isteni igazságot tüntetik fel, az istenbe vetett hitet az emberiség legfőbb érdemének és erényének kiáltják ki, ezt a hitet a gyűlöletig fokozzák és e gyűlöletet az új eszméket,

a forradalmat érlelő rettenetes valóság ellen fordítják. Igen, a vallásnak először a valósággal kell megküzdenie!

Meg kell tagadni a valóságot. Ez az út vezet győzelemre!

De lám! Ezek a gondolatok igen hasznosak a Szojkák számára! A vidám prelátus részére is! Meg a gazdagoknak, kik nem nagyon gyakorolják a tűrés és szenvedés keresztényi erényeit!... Ó, kedves, mulatságos Gliotti atya!

A villogó szemüveg Szojka felé fordult, a széles ajak előreugrott.

— Maga nem így gondolja, fiam? Nem ez az igazság?

Szojka szemének fagyos szürkesége meleg mosolyba olvadt.

„Természetes, hogy ugyanígy gondolja!"

Mosolyogva, lassan felelt, szinte játszott a szavakkal:

— Mindez igaz, prelátus atya, a szent szabályok szempontjából ez az igazság, ami pedig a tényeket illeti...

— Mit akar a tényektől, fiam?

— Hogy alávessék magukat a szent szabályoknak, ha érdekünk így kívánja.

Tekintetük találkozott, összemosolyogtak. Gliotti atya oldalra hajtotta fejét és Szojka arcát figyelte.

— Egyébként, a tények makacs és hajlíthatatlan dolgok, akárcsak a belőlük kisarjadó eszmék!

Gliotti atya hátradől a karosszékben, megtörölgeti szemüvegét. Már újra egyenletes hangon beszél, valamivel talán gyorsabban.

Szojka pedig hallgatja... hallgatja.

A társadalomban néha felbukkan egy eleinte alig észrevehető és a valóságnak talán nem is megfelelő gondolat. De az eszme követőkre találhat, fokozatosan behálózhatja a társadalmat és végül nagy erővé válik. Eredetének és fejlődésének problémája érdekelheti a társadalomtörténészeket. Bennünket azonban csak egy érdekel: hogyan ítéljük meg az eszmét, az igazság szempontjából? A gondosabb elemzés kedvéért felhozok egy példát: itt van ez az asztal — hogyan értékeljük az objektív materiális igazság szempontjából?

— Létezik — ez minden. Ez elég számára és több mint az igazság.

— Erről van szó. Ugyanez a helyzet a tömegeknél. Eszméik léteznek és ez számukra elég.

— Úgy van. A tömegeszmék a materiális világ tárgyai.

— Igen, kedvesem. És ha maga ezekre az eszmékre

gondol és haragosan felkiált: „Nem szabad igaznak lennie!" — meggyengíti-e ezzel az eszmék materiális erejét?

— A szocializmusra mondja ezt, prelátus atya?

— Igen, fiam. Ha nem tévedek (pedig nagyon szeretnék tévedni), éppen ez az eszme jelenti a legnagyobb veszélyt ránk és a vallásra nézve...

A prelátus atya szavai nyomán szinte életre keltek a könyvek néma betűi; Szojka előtt feltárult a szocialista pártok keletkezésének és harcainak képe. Látta, hogyan növekednek a munkásszervezetek, hogyan hatolnak be a szocialista eszmék a tudomány különböző ágaiba, az iskolákba, az értelmiség és fiatalság soraiba, a szegényparasztok és iparosok tömegeibe... és ezt a szakadatlan előrehaladást nem tartóztathatja fel a papok prédikációja, a hatóságok üldözése, a törvények és büntetések, de az országhatárok sem.

— A fejlődésnek ezt a vonalát azonban, mintha éles kard vágta volna el tizennégyben.

— A háború évében?

— Igen, fiam.

— Akkor hát áldott legyen a háború!

— Ne siesse el a dolgot.

— Hát nem isten küldte éppen jókor?

Gliotti atya bólintott.

— Az isten küldte a háborút — igaz. Sokan isten büntető kezét látták mögötte, hogy a népeket visszatérítse az engedelmesség és erény útjára. Első pillantásra helyesnek látszik ez a félfogás. Az Internacionále felbomlott. És ami a fő: a tömegek, a szocialista eszmék élő hordozói saját érdekeik ellen küzdöttek hagyományos jelszavunk nevében, miközben életüket adták „az istenért és királyért". Az ember szíve örült, mikor ezt látta. De az úr rögtön megbüntetett bennünket elbizakodottságunkért. Tudja, hol számítottuk el magunkat?

— Az Internacionále újra feltámadt.

— Nem, ez egészen más.

— Visszatértek a vezetők?

— Nem.

— A tömegek?

— Ez az, kedvesem — a tömegek. Ezen kellett volna kezdenie. Rettenetes hiba volt megengedni, hogy a szocializ-

mus eszményét terjessze a háború tüze. A tömegek őrzik ezt az eszmét, mint a vérüket, elválaszthatatlanul összeforrt életükkel. A háború bebizonyította a szocializmus dialektikájának helyességét. Nézze csak például tételüket, mely arról beszél, hogy a háború oka az imperialista hatalmaknak érdekszférákért, piacokért, gyarmatokért folyó harca. és hogy a kapitalizmus e végső megnyilvánulásai után szocialista forradalom következik.

— Az orosz forradalom?

— Igen, az orosz forradalom, ez a rettenetes szociális vihar, mely elpusztíthatja az egész világot. Sokan így vélik...

— A szocialisták.

— Nemcsak azok...

— Az orosz szocialisták?

— Nemcsak az oroszok.

Gliotti atya előrehajolt, tekintetét Szojka szemébe mélyesztette.

— Tizenhat áprilisában, egy napon Pétervárra érkezett Lenin.

Elgondolkodva nézte Szojka arcát. Kinyitotta íróasztalának egyik fiókját, bőr aktatáskából egy képet vett elő és átnyujtotta Szojkának.

— Mi a véleménye erről az arcról?

Szojka föléje hajolt, figyelmesen nézegette.

— Figyelje meg jól ezt a pillantást — szólt a prelátus. — Nem érzi magát kicsinek e tekintet alatt?

Szojka hallgatott.

— Még a kapitalizmus mindenhatóságának korában, amikor a proletariátus vérét áldozta neki, egy kis svájci városban ez az ember megjósolta a kapitalizmus közeli pusztulását... Akkoriban őrültnek tartottuk... De most... ma — a forradalom eszméje — a tömegek eszméje...

— Ez nem lehet így!

— Az eszme él!

— Nem szabad így lennie!

Szojka fogai megcsikordultak.

Gliotti atya hátradőlt és mélyen felsóhajtott. Végighúzta arcán tenyerét, mintha sötét felhőt akarna elűzni.

— Méltó beszéd ez, az egyház fiának szájából! Mindegy, hogy igaz-e az eszme vagy sem; számunkra gyűlöletes.

Történjék bármi, ennek nem szabad így lennie!

Ha ez az eszme hatalmába keríti az emberi szívet és bennünket, az egyházat, a világrendet fenyegető materiális erőként kezd működni, mindegy, hogy ez a szív nemes, vagy sem — akkor mit kell mondanunk?

Történjék bármi, ennek nem szabad így lennie!

— Helyes szavak. És a szó — az kard! Érzi ezt?

Szojka felemelte fejét, arca égett, szeme acélosan villogott.

— Igen, prelátus atya!

Természetesen érzi; hiszen itt vannak mezői, malmai, kőbányái és ezek felé most hirtelen rettenetes, irgalmat nem ismerő kéz nyúlik; mint fenyegető vihar terjeszkedik a mezők, a kőbányák és Kaldube felett...

— Kész felemelni kardját és lesujtani vele oda, ahová a Szentegyház parancsolja?

„Hogy kész-e? Kaldubéért, a földekért..."

— Igen, prelátus atya.

— Lesujtani habozás és kétségek nélkül, a kétséget nem ismerő Szentegyház módján?

„Családja emelkedéséért, saját életéért? Kész!"

— Teljes szívemből felelem: igen, prelátus atya.

Gliotti atya felemelkedett, erősen megszorította Szojka kezét. Mosolygott; szeme elé áthatolhatatlan fátyol húzódott.

— Fiam!

— Atyám!

A fiatal Szojka Gliotti atya segítőtársává lett.

Ügyeik nem voltak ragyogók, mutatósak. A prelátus hasonlata az éles kardról szinte nevetségesnek tünt ezekkel a hétköznapi elfoglaltságokkal összevetve. De mégis...

Különböző utakon híreket kaptak az oroszországi eseményekről: újságcikkeket, jelentéseket a tömeggyülésekről, leveleket a fővárosból és vidékről, okiratok másolatát, táviratokat. Szojka feladata abban állt, hogy rendszerbe foglalja ezt az anyagot és minden héten összegezést készítsen a forradalom menetéről.

Gliotti atya mosolyogva adta ki utasításait.

— Amint látja, fiam, könnyű feladat! Különösen a maga számára, ki a forradalom hatalmába került néphez tartozik és érti a szláv nyelveket. Két-három hét mulva már megszokja a forradalom terminológiáját és munkája mecha-

nikussá válik, nem kíván szellemi erőfeszítést, gondolatai akár el is kalandozhatnak.

Ugyanilyen alapon a prelátus azt is ígérhette volna Szojkának, hogy két-három hét mulva lobogó kazánba dughatja kezét.

Rossz tréfa volt ez Gliotti atya részéről, vagy öntudatlan irónia? Így akarta megtudni, rejtőzik-e még valami a fiatal Szojka lelkének mélyén?

Szojka nem tartott kezében villogó kardot, nem döfött át emberszíveket — nem, egyszerűen összegezéseket készített a messzi Észak eseményeiről.

De mégis...

Amikor a „Propaganda" csendes épületében ült, Gliotti atya irodájával szomszédos szobában és az új anyag fölé hajolt, a csend széthasadt felette, mintha csak földrengés rázná meg világát és mindenfelől a forradalom kavargó lávája hömpölygött elő.

Lelkében is feltört ez a láva. Lényének határai kitágultak; hirtelen a harcmezőn találta magát, látta a menetelő fegyveres oszlopokat, a szenvedélyben ízzó népi tömegeket, hősiességüket és a pusztulók rémületét, önfeláldozásukat és sötét összeesküvéseket a másik oldalon. Szojka lelki szemei előtt kétség és ingadozás nélkül lesujtó kardok villogtak; szívében gyűlölet égett a forradalmi eszmék és az azokat hordozó szívek iránt.

Amikor hét végén, szombat este, Gliotti atya a prelátusoknak felolvasta a jelentéseket, mindannyian, mintha hatalmas katlan bugyborékolását hallották volna, mely alatt a pokol tüze ég. Ilyenkor a szentatyák gondolatban távoli időkbe szálltak vissza, szinte látták Toledo terén az inkvizíció gigantikus máglyáit és érezték a makacs eretnekek égő testének szagát.

A fiatal Szojka lelke végkép rabul esett; beteges fejlődése betetőződött. A valóságot már lázálomnak látta; egyre jobban belemerült a káoszba. Mintha valóban fegyveres emberoszlopok taposnának végig rajta, kiknek egy hatalmas kéz mutatja az utat...

Szojka minden héten meghallgatta saját jelentéseit, melyeket Gliotti atya olvasott fel a „Propaganda" termében összegyült hallgatóság előtt.

Nem hangzottak nagyon vígasztalóan.

— „... Növekszik a bolsevikok befolyása a munkások és katonák között...“

— „... A főváros üzemi bizottságaiban már többségben vannak a bolsevikok...“

— „... Az óriási Putyilov üzem (negyvenezer munkás) már teljesen a bolsevikok befolyása alatt áll.“

Gliotti atya nem szorítkozott a jelentések felolvasására. Hozzáfűzte megjegyzéseit és következtetéseit. Az utolsó májusi jelentés felolvasása után így szólt:

— Először is figyelembe kell vennünk, hogy ebben a forradalomban minden kétélű. Vegyük például a kolalíciós kormányt. A mérsékelt szocialisták részvételével alakult kormányt támogatják valamennyire a népi tömegek. De hová fordulnak ezek a tömegek, ha csalódnak a mérsékelt szocialistákhoz fűzött reményekben?

Már pedig csalódnak, minden bizonnyal. Akkor eszükbe jut, hogy a bolsevikok mindig szembenálltak a liberálisokkal.

Háború a végső győzelemig... Érthető a türelmetlenség, mellyel az Antant követei újjá igyekeznek éleszteni az orosz front tevékenységét. Érdekük, hogy az orosz forradalom megszűnjék, a háború pedig legjobb gát a forradalmi tömegek számára.

De a háború mechanizmusa, mely rendszerint az uralkodó osztályokat segíti, ebben a forradalomban a tömegek oldalára állt.

Másodszor, nem kell sietni. A forradalomban is ez a jóakaratú emberek jelszava. Sokat ígérni, de keveset teljesíteni... A tömegek figyelmét másodrendű kérdésekre irányítani. Hosszas huzavonával meggyengíteni a tömegek forradalmi energiáját. Akkor már könnyebben kezelhetőkké válnak.

Harmadszor, nem kell fellépni a jelenlegi hatalom ellen. A kormány a liberális burzsoázia, a szovjetek pedig a mérsékelt szocialisták kezében vannak — ez a legbiztosabb út a forradalmi erők kimerítésére.

Negyedszer, istennek tetsző cselekedet lenne megsemmisíteni a bolsevikokat, amíg nem késő.

Június... Július... Október...

November kilencedikén, tizedikén, tizenegyedikén nem jutottak be a látogatók Gliotti atya dolgozószobájába. A

szürkereverendás szerzetes őrködött az ajtóban; Szojkát is elutasította:

— Gliotti prelátus nincs itt.

De Szojka mégis eljött mindennap a szokott órában. Amint meglátta a szerzetes elutasító kézmozdulatát, nagyot nyelt és felsóhajtott.

Borús novemberi nap volt. Nyirkos, hideg szél fújt a tengerről. Szojka kilépett a kolostorból, megkerülte az Angyali Üdvözlet-templomát és elvegyült a Termák-tere felől hullámzó tömegbe.

A széles utcán nagy zajjal kavargott az emberi testek áradata. Amint Szojka közelebb lépett, meglátta, hogy a másik oldalon csendőrlovak nyomultak a tömegbe, egy mellékutcából pedig gyalogos rendőrosztag közeledik feltűzött szuronnyal a tüntetők felé. A tömeg összeszorult nyomásuk alatt. A zaj fokozódott, néha hatalmas kiáltás röppent fel, rettenetes és határozott, szinte jel a felkelésre, vagy üdvözlet a messzi Észak harcosainak.

Szojka előtt ismerősnek tűnt ez a kiáltás. Ismerősnek és borzalmasnak; valósággal végigfutott hátán a hideg. Meggyorsította lépteit, nem törődött a figyelmeztetésekkel:

— Vigyázzon, signor, veszélyes!

Végigsietett a rendőrkordon mellett, elhagyta a teret. A Via Nazionalén megállt, egy köoszlophoz támaszkodott, hogy kipihenje magát.

Erre vonult a tömeg is. Szojka szeme előtt felhevült arcok, munkában meggörnyedt hátak cikáztak, hallotta a bakkancsok dobogását a kövezeten... Valahol egy lövés csattant, mire ezernyi ököl emelkedett fenyegetően a magasba és a csendőrök lövésére hatalmas kiáltás kelt válaszul, az ismerős, lángoló név, mely borzasztó lobogóként szállt Róma felett:

— Evviva Lenin! Éljen Lenin!

Ez nem Pétervárott, a Nyevszkij-sugárúton történt, hanem a szent Rómában, a Via Nazionalén. Egyre közelebbről hallatszik a lódobogás, a szuronyok villognak, a csendőrök előrenyomulnak... Újra lövések dörrenek... A tömeg lávaként hömpölyög a házak között és minden puskalövésre harsogó kiáltással felel: Lenin!

A szerzetes ma nem utasította el Szojkát. Bevezette a folyosóra.

Gliotti atya karosszékében ült, az ablak felé fordította

fejét, így hallgatta a városból feltörő zajt. Némán mutatott helyet Szojkának, azután felemelte kezét. „Egy percnyi csendet!" jelentette ez a mozdulat.

Nem a nyirkos szél lágy zúgása zörgette a magas ablakot. Mintha a tömegek dörgő szemrehányásait kapta volna fel a szél és röpítené a város felett. Gliotti atya szobormereven hallgatózott. Hirtelen megrázkódott — amikor újra kezdődött a lövöldözés — arca fájdalmasan eltorzult. Amint a zaj kissé elült, Gliotti atya Szojkához fordult:

— Maga ott volt? A környékéről hallatszik...

— Az Ötszázak-teréről indultak a központ felé.

— A vasúti műhelyekből, tudom... Nem lehetnek nagyon sokan.

— Nem láttam a menet elejét, sem végét. Az volt a benyomásom, hogy rengetegen vannak.

— Csak benyomás!

— A központi negyedek felé tartanak...

— Nem érnek oda, nem engedik!

— Az utca egész szélességében vonulnak. A lövésekre kiáltásokkal felelnek.

— Mit kiáltoznak?

— „Éljen Lenin!"

A prelátus elmosolyodott. Szojka megkérdezte:

— Hogyan merül fel itt ez a név, prelátus atya?

— Ez a név rázza meg ma az egész földgolyót, fiam, mint az északon kirobbant kataklizma szörnyű visszhangja.

— Kataklizma?

— Mi úgy érezzük. A bolsevikok uralma.

— A bolsevikok?

— Igen. És úgylátszik az egész világon uralomra akarnak jutni.

— A pokol előretör.

Szojka görcsösen szorította a szék karfáját. Szeme tüzelt, mint a folyékony ólom.

— Hogyan történt ez, prelátus atya?

Gliotti atya vállat vont.

— A történelem folyamán az uralkodó osztályok már sok taktikai és stratégiai hibát követtek el vakságukban és makacsságukban.

Néhány percig hallgatott.

— Csodálatos fatalizmus! Elvakultság... Mintha ezek az osztályok valamely láthatatlan törvényszerűség, egy ide-

gen, legyőzhetetlen, számukra halálosan ártalmas akarat öntudatlan hordozói lennének.

— Nem értem, atyám!

Gliotti atya tartózkodóan mosolygott.

— De azok nagyon jól értik. Azt mondják: a burzsoáziának és társadalmi rendszerének pusztulnia kell — ezt parancsolja a történelmi fejlődés, a tárgyilagos törvényszerűség. A burzsoázia vaksága és fatális megátalkodottsága — csak a pusztulásra ítélt osztály tudatában élő szubjektív tükröződése és visszhangja e törvényszerűségnek.

— Hibák, mint történelmi törvények megnyilvánulásai?

— Igen, fiam — véleményük szerint az uralkodó osztályok hibáikkal és vakságukkal a forradalom érdekeit szolgálják.

— Saját pusztulásukat? Ez esztelenség!

— Bizonyára az. De nem gondolja, hogy az orosz burzsoázia viselkedése alátámasztja ezt a véleményt?

— Kicsinyes emberek! Ostobák, kik véletlenül csöppentek hatalomba, történelmi események idején!

— Az ostobaság a történelmi fejlődés szükséges alkotórésze — nem gondolja, hogy van valami értelem ebben a magyarázatban?

Szojka összerezzent.

— Csak a halálraítélt egyezhet bele ebbe a magyarázatba. Én pedig élek és élni akarok!

Gliotti atya sóhajtott. Alig észrevehető mosoly villant fel arcán, azután nyomban eltűnt.

— Igen... Csak a halálraítélt... Igaza van, fiam. Mi pedig élünk és az élőkre gondolunk. A magunk számára más magyarázatot kell találnunk.

— Mi legyen az, atyám?

— Olyan, mely megédesíti számunkra e szörnyű törvény keserű piruláját és reményt nyujt a borzalmas események szerencsés kimenetelére, isten és az igazság földi uralmának végső győzelmére.

— Lehet találni ilyen magyarázatot, prelátus atya?

— Ó, igen. Például nagyon jónak vélem ezt: isten sujtotta vaksággal és makacssággal az uralkodó osztályokat és kicsinyességgel a mérsékelt szocialistákat, mindez a borzalmas esemény isten akaratából történik.

— A tömegek lázadása és a jóakaratú emberek vereség*e* is?

— Természetesen, fiam.

— A vallás gyalázása? Az egyház áldáz ellenségeinek diadala? Nem értem, atyám!

— Mit ér a megértés? Hinni kell, nem érteni!

Gliotti atya előrehajolt, erősen Szojka szemébe nézett, mintha ki akarná szívni a fiatalember minden erejét.

— Kérdem magát, fiam: nem az-e legnagyobb érdem isten előtt, hogy hiszünk a valószínűtlenben, ingadozás, kétely és kétségbeesés nélkül? Éppen ott mutatkozik meg isten bölcsesége, hogy csak a feltétlen hitet értékeli. Vannak olyan helyzetek — tapasztalatból mondom — amikor nem marad számunkra más, mint ez a feltétlen hit. Ilyenkor ösztönünk vezet a helyes útra: hinni, hogy minden isten akarata szerint történik és a szakadék szélén meg fog menteni bennünket az úr. Hinni akkor is, ha a föld megnyílik lábunk alatt, és ha az ég ránk szakad. Ez az egyetlen lehetőség számunkra!

Gliotti atya figyelmesen nézett Szojkára és halkan kérdezte:

— Tud ilyen erősen hinni, fiam?

— Igen, prelátus atya.

— Jöhet olyan idő, amikor valóban megnyílik a föld lábunk alatt — nem inog meg akkor szívében a hit?

— Nem, prelátus atya.

— És ha szeme előtt dől össze a világrend — az isteni rend — nem rendül meg a hite?

— Nem, atyám.

— És ha az áradat azt fenyegetné, ami magának legdrágább? Nem gyengülne a hite?

— Nem, sohasem, prelátus atya!

Gliotti atya kiegyenesedett.

— November végén titkos küldöttségünk utazik Kelet-Európába, gondosan kiválasztott fiatal emberek. Mint a szent Róma felderítői töltenek el bizonyos időt az orosz forradalom tüzében. Feladatuk — a szent pápai trón érdekeit szolgáló gondolatokat sugalmazni a lakosságnak. A misszió teljesítése után a Vatikán különleges kegyelmébe fogadja őket... Nem volna kedve, fiam, résztvenni ebben a fontos küldetésben? Egy részük ukrán földre utazik. Tapasztalataival és lángoló szívével nagy szolgálatokat tehetne ott az egyháznak... Gondolja meg, fiam. Holnapután várjuk válaszát... Én remélem... — A prelátus vizenyős szeme Szojka

arcát fürkészte. — Én remélem, hogy nem utasítja vissza...

Szojka némán hallgatta, azután meghajolt és távozott. Két napon keresztül egyre d'Este atya már csaknem elfeledett szavai csengtek fülében: „Gliotti atyának senki sem mond ellent semmiben. Gliotti atya mindenható!"

Két nap mulva Szojka újra a prelátus dolgozószobájában ült:

Két nap alatt minden vér kifutott barna arcából; szinte hamuszürkévé vált.

Gliotti atya javaslatára megadta válaszát, röviden és keményen:

— Nem.

Mereven ült a karosszékben, szemét összehúzta, pillantása mint hideg szürke penge villogott.

A prelátus még soha nem látta ilyennek.

Némán hallgatja Szojka elutasító válaszát.

Szojka is szótlanul ül és töpreng. Sok gondolat kavarog agyában: „Valahol, messze Északon fellobbant a kommunizmus lángja. Eddig még hegyen-völgyön túl volt, de ma már itt, a Termák-terén cikáznak villámai!"

„Mindössze öt napja lángol ez a tüz. Egyelőre még távoltartja a világtól a háború és a tőkések minden védelmi vonalnál erősebb összefogása... De csalhatatlan szojkai ösztöne azt sejteti: ez a tűzvész áttör minden akadályt, hatalmába keríti a Szeret völgyében fekvő családi fészkét és őket a pusztulásba taszítja."

„Áldottak legyenek a Szentegyház céljai, csak hadd valósuljanak meg Róma forradalomellenes tervei... De ha ezek a tervek beleavatkoznak életébe, távol akarják tartani otthonától, akkor nem törődik többé velük! Az égi és földi problémák sem érdeklik. Csak egy vágya van most, hogy hazatérjen szülőföldjére. Ott azután megveti lábát a mezsgyén és megvédelmezi földjét, vagy elpusztul."

Míg a prelátus kitartó szeme fürkészi, Szojka belsejében nagy vihar dúl. De rettenetes akarattal uralkodik magán, látszólag nyugodtan ül, közben agytekervényeiben villámgyorsan keringenek a gondolatok.

A csönd már kínosan hosszúra nyúlik, de Gliotti atya nem töri meg. Végül Szojka kissé előrehajol, megmozdul az ajka. A prelátus figyelmét nem kerüli el ez a mozdulat, előzékenyen megkérdi:

— Akar valamit mondani, fiam?

Igen, mondanivalója van. Beszélni kezd:

— Tudom, hogy csak az ön irántam tanúsított jóindulata folytán ért az a nem kiérdemelt megtiszteltetés, hogy ilyen fontos küldetésre jelöltek... Nagyon fáj az a gondolat, hogy döntésemmel megbánthatom önt, atyám.

A prelátus éles tekintete hidegen fúródik Szojka szemébe.

— Véglegesen határozott, fiam? Gondolja meg, ne siesse el...

„Semmiben sem ellenkezzék Gliotti atyával" — villant fel Szojka agyában. Még mélyebbre hajtja fejét, szempillái megremegnek.

— Alázattal kérem kihallgatásomat, prelátus atya, és ha szavaimat nem találja helyénvalóknak, ellentmondás nélkül alávetem magam az ön akaratának...

— Beszéljen!

Szojka félhangon beszél, szavai lágyan suttognak, ahogyan selymes zizzenéssel a kígyó kúszik kiszemelt áldozata felé.

— Banális volna elismételni, mennyire megrázták az egyház minden hű fiának és valamennyi jóakaratú embernek lelkét a legutóbbi oroszországi események. Az órák szinte hónapoknak tűnnek és egy nap alatt több tapasztalatot szerzünk, mint nyugodtabb időben, gondos megfigyeléssel egy éven keresztül.

— Bizonyára, fiam.

— A pétervári fordulat híre valamennyiünkből — még a legegyszerűbb emberekből is — a nyugtalan kérdések egész seregét váltja ki: hová forduljunk, mit tegyünk? És bár még kevés a méltó válasz, mindegyik azt a forró, szívből jövő kívánságot fejezi ki, hogy támogassuk Anyaszentegyházunkat, segítsünk a tőle eltántorított embereken.

— Éppen erről van szó!

Szojka egy pillanatra elhallgat, majd felveti szemét és újult erővel folytatja:

— Ha nem tévedek, veszedelmes tévelygés volna arra gondolni, hogy a bolsevizmus lokális jellegű, tisztán orosz jelenség és az ország határain belül marad... Elegendő visszatekinteni a bolsevikok történetére és gyakorlatára, azonnal megértjük, milyen naiv ez a feltevés. Szavaikat az egész világhoz intézik. Amikor felszólítják egy gyár munkásait, hogy vegyék kezükbe az üzem irányítását, nem valamennyi

ország dolgozóit bíztatják-e a világ gazdasági életének megszállására?

— Úgy van.

— Ez a bolsevizmus lényege. Az emberiség megszervezésének egyetemes, pokolian csábító eszméjét hirdeti.

— Igen, ez az egyetemesség a tan természetében rejlik.

— Ha pedig így áll a dolog... — Szojka égő pillantást vet a prelatusra. — Ha ez így van... nem találunk-e módot arra, hogy felvegyük vele a harcot?

— Folytassa, fiam.

— Meg kell győzni az embereket arról, hogy a kommunizmus ázsiai barbárság terméke. Haladéktalanul el kell szigetelni a fertőzött helyeket és gondosan figyelni továbbterjedésének minden lehetséges útját, hogy ártalmatlanná tehessük.

— Folytassa, fiam!

— Tudatában vagyok annak, mennyire merészen léptem most át tapasztalataimnak határát...

— Hagyja ezt!

— De szívem azt mondja, ez a legmegfelelőbb út a bolsevizmus elleni harcra. Milyen antibolsevista erőkre számíthatunk? Elsősorban az államhatalmak fegyveres erejére, mert ezeket is fenyegeti a forradalom. Kit nem fenyeget? És bár ma még a háború két ellenséges táborra szakítja a világot, az idő és a tapasztalt államférfiak igyekezete azt eredményezi majd, hogy e két tábor egyesült erővel fordul a közös ellenség ellen! Blokád és beavatkozás — ezek az elsőrendű feladatok mára és holnapra.

— Félbeszakítom magát, fiam, hogy emlékezetébe idézzem, milyen kétélű fegyver a háború. A forradalomellenes háború, könnyen a törvények és a társadalmi rend ellen irányuló forradalmi háborúvá változhat. Itt ugyanaz a paradoxon működik, melyről már beszélgettünk, ez a tömegeknek a legjobban felépített terveket is megdöntő dialektikája.

— Hát nincs védelem e dialektikával szemben? Kell lennie egy ellenerőnek!

— Van! Ne feledjük el, hogy a bolsevizmus elsősorban — eszme, világnézet. Tehát egy másik világnézetet kell vele szembeállítanunk, mely elveiben változatlan, eredetében abszolut és csalhatatlan minden földi relativitással szemben. Legyen ez az eszme harcos, akár a bolsevizmus és a népi tömegekben keressen támaszt... Ilyen ereje pedig csak a

vallásnak, a katolikus egyháznak lehet, mint az isteni igazság kifejezőjének.

Szojka felemelkedett. Barna arcát elfutotta a vér! Keskeny ajka megremegett, akár a kifeszített íjhúr. „Kaldubéért! A Szojkákért!" — kiáltotta lelke és ajka így felelt:

— Értem, atyám! A katolikus egyház által vezetett eszmei blokádnak bele kell illeszkednie a forradalom politikai és katonai elszigetelésébe. Ez szentesíti és igazolja a beavatkozásokat. A katolikus egyháznak kell gátat emelnie a bolsevikok körül. Ez védi meg legjobban a forradalomtól a világot. És ha nem tévedek...

— Csak beszéljen, fiam...

— ...akkor az Oroszországgal határos, a bolsevik eszmékkel közvetlenül érintkező országokban („Kaldubém!") kell először megkezdenünk a munkát. Az ottani hívő katolikus tömegeket tömörítsük először a forradalom ellen. Úgy képzelem, hogy szerény falusi papok fogják megoldani ezt a világ felett függő dilemmát.

— Miféle dilemmát?

— Vallás, vagy kommunizmus.

— Ó, fiam!

— Vétkeztem a szavaimmal?

— Nem, nem.

Ekkor, mintha elgyengítették volna az elétáruló hatalmas perspektívák, Szojka visszaereszkedik a karosszékbe; kezével elfedi arcát, nehezen lélekzik. Apró verítékcsöppek ütnek ki homlokán. Végül feltekint és halkan megszólal:

— Ott akarom én szolgálni a Szentegyházat; földieim, a podóliai parasztok között, Oroszország határán.

Parancsolóan és ünnepélyesen, mint döntést mondja ki, melyet földi erő nem bír megváltoztatni.

— Úgy lesz, fiam!

— A háború nyomorba taszította ezeket az embereket és a szegénység a veszedelmes eszmék felé sodorhatja őket.

— Isten segítse útján, fiam...

Szojka letörli verítékét és hízelgően kérdi:

— Remélhetem a prelátus atya támogatását?

— Igen, kedvesem, megteszem, amit csak tudok.

Szojkán végighullámzik az öröm. Felugrik és Gliotti atya keblére borul.

— Atyám!

— Fiam!

Egy hét alatt legyőztek minden akadályt. A fiatal Szojka Gliotti atya előtt áll — búcsúznak.

Gliotti atya élénkebb, mint máskor. Forró tenyerében szorongatja Szojka kezét, fejét hátrahajtja és melankólikusan mondja:

— Utazzék hát oda fiam, ahová szíve hívja, de ne feledje el, hogy nekünk fáj az elválás. Atyai érzéssel viseltettem maga iránt ...

— Atyám.

— Igen ... Ami pedig azt a dilemmát illeti, az nem tartozik a népszerű kérdések közé, melyet a hívőkkel nyilvánosan kellene megtárgyalni. Veszedelmes kísértés rejlik benne az egyszerű emberek számára. De magunk között szólva, ez a dilemma áll valóban az emberiség előtt, az események viszik egyre előre. És félek, fiam ... — Gliotti atya leereszti szemhéját és elmosolyodik — félek, fiam, hogy isten ránkbízza e dilemma gyakorlati megoldását és a harc véghezvitelét. Előfordult már hasonló eset az emberiség történetének első tragikus percében, amikor az ördög sugallatára megszületett az eredeti bűn. Az ördög ma is a tudás és a földi örömök édes gyümölcsével csalogat, de már tudjuk, hogy az a bukást és halált jelenti számunkra. Az egyház azt tanítja: „Megváltásod saját kezedben van." Isten természetesen egyetlen lehelletével megváltoztathatja az emberiség sorsát, de mi értelme volna akkor az egész történelemnek? Az emberiséget csak a szenvedések válthatják meg. Nos, isten vele, fiam!

SZOJKA ATYA CSELEKSZIK

Ma éjszaka hullt az első hó, most lágyan borítja be az egész vidéket, puha fehér takaróként nyújtózik a novoklimovkai tanyán, a rezidencia és a kis ház ferde tetőjén. A széles utat már keréknyomok barázdálják.

A kis házban, Cveny szobájának ablakából, Mihailo Szojka atya komoran nézi a hólepte magas sövényt. Néhol már rózsásra színezik a reggeli nap sugarai; jobbról, a behavazott kertek felett beköszönt a friss decemberi reggel.

Volt valamelyes hasonlóság Szojka atya mai ébredése és e világos decemberi reggel — a Szojkák száraz, számító aktivitása és a földet borító hideg hótakaró — között. Napja ugyan biztatóan kezdődött (Gajduk nem halt meg, egy juha megellett), ebben a pillanatban, amikor tekintete a nap rózsás pillantásával találkozik, lényére áthatolhatatlan sötétség borul, vad vihar tombolását érzi magában. Nagy erővel igyekszik azt visszafojtani, de görcsösen meg-megránduló arca elárulja. Előrehajol, figyelmesen, de egyben bosszús nyugtalansággal, röviden szűri fogán keresztül:

— Beszélj, Cveny, beszélj!

És amikor Cveny gyors, riadt, kapkodó mondatokban elmeséli a vörös Sztyelmah tegnapi látogatását a környező falvakban, az öreg Geleta meg válla közé húzza fejét és morog: „Kommunizmus készülődik ...“ — Szojka atya hirtelen világosan megérti, milyen erősen és makacsul átmentek húsába és vérébe Gliotti atya szavai, melyeket az egyházról és a kommunizmusról mondott. Vajjon Gliotti prelátustól hallotta azokat? Tizennégy évvel ezelőtt, római tar-

tózkodásának utolsó hetében, Szojka lelkéből törtek elő e szavak, röviden, szenvedélyesen és világosan, mint amilyen rövid és szenvedélyes volt történelmi tapasztalata, melyet a prelátus irányítása alatt szerzett.

Tizennégy esztendő telt el azóta!

Eleinte nem is tudta a fiatal Szojka, mennyi volt ebben a kitörésben az igazi, átgondolt meggyőződés és mennyi a számító szándékosság: rendkívüli érvekkel elvakítani a mindenható Gliotti atyát, szédítő prespektívával elkábítani és főleg visszautasítani azt az ajánlatát, hogy misszionáriusként Oroszországba menjen. Csak amikor Gliotti atya egyetértett állításaival és meggyőződéssel mondta: „Igaza van, fiam, valóban ez a dilemma áll az emberiség előtt", merült fel a fiatal Szojkában váratlan kétely: „Így van ez valóban?"

Úgylátszik, igen.

Gliotti prelátus szintelen halszeméből ezeréves hivatásos papi tapasztalat nézett rá, saját lelkében pedig az osztályösztön beszélt, melynek szintén hinni kellett.

Így volt valóban. Szojka végkép meggyőződött erről, tizennégyesztendős egyházi és gazdasági gyakorlata alatt, mely kiformálta tudatos állásfoglalását az emberekkel és eseményekkel szemben.

Ezekben az években Szojka tudatában két párhuzamos folyamat játszódott le; szoros összefüggésben álltak egymással, akár csak a fény és az árnyék, tárgy és tükörképe: egyik részről — saját, belső fejlődése, melyen Gliotti prelátus hagyatéka uralkodott, másrészt — a környező világ objektív fejlődése, a megállíthatatlan forradalmi haladás, mely az emberiséget a dilemmának: egyház vagy kommunizmus, a Szojkák számára tragikus megoldásához vezeti.

Az egyház — az örök változatlanság és megingathatatlanság, a társadalmi élet pillére.

Az egyház — az isten nevében hirdetett és a hatalom szuronyaival támogatott rend és nyugalom.

Az egyház — melynek ölébe tette le az ember minden reményét és szerencsétlenségét és az megbékélést vitt a lelkekbe.

Ez hasznos a Szojkák számára!

A változatlan pillér: „A magántulajdon, mely szent és érinthetetlen."

A rend és nyugalom, mint a terhek megkönnyítésének

alapja: „Boldogok a békességre igyekezők, mert isten fiainak neveztetnek."

A tűrés dicsőítése, megbékítés a földi kínokkal, a túlvilági boldogság ígérete, a szociális igazságtalanságoknak, mint isten akaratának feltüntetése: „Aki tűr, az megváltatik", „Ha jobb arcodat megütik, tartsd oda a balt, és ha el akarják venni ingedet, add oda felsőruhádat..."

Ez hasznos a Szojkák számára!

Jó talaj ez a szojkai vetéseknek, akár a levegő a tüdőnek, a fény a szemnek.

És a kommunizmus?

A kommunizmus — örök haladás, forradalmi megoldása minden ellentmondásnak, minden szociális igazságtalanságnak, büszke követelése az emberi szükségletek kielégítésének. Eszme, mely szabaddá és boldoggá teszi az embert, nem a túlvilágon, hanem a földön.

A kommunizmus a tudás világosságát és a földi örömöket nyújtja az embereknek.

A kommunizmus — a Szojkák halála!

Mindezt tudta Szojka atya.

Mitsem törődött volna azonban az egyház mennyei érdekeivel, ha azok nem hoznak számára csengő aranyat, és ha a Szojkák sorsa nincs az egyház hirdette társadalmi rend fennállásához kötve.

Szojka, eszméinek lendületét és erejét a haszonnal méri. És amikor veszély fenyegeti ezt a hasznot, Szojka a földért, a százalékért érzett nyugtalanságát világproblémának látja és harcol a szojkai világrendért.

Még a legnagyobb emelkedettség pillanataiban is, amikor Gliotti atyával országok, századok felett lebegtek, a fiatal Szojka lelke nem volt egyéb, mint edény, melyben a podóliai patakok csobogása visszhangzott és búzamezők aranylottak, mint értékes fém, mely a Szojkák zsebébe hullott.

De nem látja-e ma Szojka egészen másnak magát, mint azelőtt?

Ma, tizennégy év multán, amikor beszedi a gabonáért járó pénzt, azt mondja:

— Én nem sietek, Blum úr. Az egész világ tülekedik. Én — várok.

Vagy amikor átadja Cvenynek az új tenyészbikát:

— Micsoda fej, micsoda oldal! Ez aztán faj, Cveny! A faj az a talaj, melyre felépül a világ!

Vagy amikor leendő házaspárok jönnek hozzá jelentkezni:

— Apádnál maradsz, Vaszil? Nagyon jól teszed. Az embert vonzza az ember, a földet a föld és több föld — nagyobb erő! Nem akarom, hogy falumban gyengék legyenek, isten is csak az erőseket segíti!

Ezekben a hétköznapi foglalatosságokban, akárcsak Szojka minden tevékenységében, szigorú tárgyilagosságának leplén keresztül, viselkedésében valami titokzatosság csillog, mintha ezek az apróságok — a gabona ára, az új bika — egy kép vonalai, a szojkai világ megmentéséért könyörgő ima egyes szavai lennének.

Éppen ezt a viselkedést tartotta Szojka anyja különös, titokzatos célok megnyilvánulásának, maga Szojka atya pedig úgy érezte, hogy ő dönti el a legfontosabb problémákat és határozatától függ a világ sorsa.

Egyébként Szojka az maradt, aki volt. A világ még most is csak vadászterület számára, a világproblémák megoldása pedig arra jó, hogy biztosítsa a Szojkák nyereségét és emelje a föld rentabilitását.

Mihailo Szojka atya büszke arra, hogy előrelátásnak és éles szojkai ösztönének engedelmeskedve isten szolgálatának szentelte magát és felhasználja minden tudását, szenvedélyét és sóvárságát.

Melyek Szojka atya munkájának fő irányai?

Szojka atya valamennyi papi tevékenysége egységes érzésen nyugszik; ebből fakad magabiztossága az emberekkel való bánásmód terén. Ez — az isteni titokba beavatottak zárt kasztjához való tartozás érzése. Abból a tudatból ered, hogy vele együtt a földgolyón ezernyi hivatásos pap — a teológia virtuózától, a jezsuitától, a félvad sámánig, a kulturált, liberális anglikán paptól a lapp varázslóig — igyekszik megvalósítani közös jelszavukat: „Hogy isten legyen!"

Szojka atyában még kiélesíti ezt az érzést a tudat, hogy a hatalmas katolikus egyházhoz tartozik, mely magába foglalja valamennyi vallás válogatott tapasztalatait; szentségét és igazságát olyan érveléssel támogatja, hogy a legélesebb szem se fedezi fel rögtön csalóka voltát.

Még Szojkát is elvakította egy időre ez az érvelés, ami-

kor Aquinoi Tamás skolasztikus rendszerét tanulmányozta.

De azután átlátott rajta és a vallási tanulmányokban csak a szojkai érdekek számára hasznos tételeket kutatta.

— Mi az isten? És mit lehet rajta keresni?

Az egyik dékáni gyűlésen az „Actio catholica" tevékenységéről vitatkoztak. Szojka atya felszólalt a kontár módszerek ellen, melyeket a társaság a falvakban alkalmaz. E módszerek egyik híve, a fiatal Blagitka atya, hevesen kérdezte:

— Ön szerint mi a katolikus egyház feladata falun?

Szojka atya nagy nyugalommal felelt:

— Felébreszteni istent az emberek szívében!

— Általánosságban beszél. Ez a feladat már évszázadok óta fennáll.

— A katolikus egyház valamennyi feladata a régmúlt időkben született meg — válaszolt zavartalanul Szojka atya. Egykedvűen hallgatta a körülötte felhangzó helyeslést.

Rápillantott a sápadozó fiatalemberre, tekintetében gúny csillogott, mint mindig, valahányszor a környékbeli egyszerű papokkal találkozott.

Blagitka atyának igaza volt. Ez a mondat, „Felébreszteni istent az emberek szívében" túl homályosan, túl költőien hangzott. De ez csak látszat. Szojka atya számára ezek a szavak nagyon is kézzelfoghatóak voltak. Eszmei és gyakorlati tartalmuk pedig valamennyi pap és minden egyház céljának megvalósulását jelentették: „Hogy isten legyen!"

A dolog úgy áll, hogy nincs semmiféle isten. Mi már tudjuk, hogyan jutott Szojka erre a következtetésre, teológiai tanulmányainak eredményeképpen. Láttuk, amint a fiatal Szojka megfeszített és kitartó munkával haladt előre a tudás útján, de csupán materiális világot talált, melyben nincs helye istennek, a túlvilágnak és logikus érv nem bizonyítja létezését.

A fiatal Szojka gondosan ellenőrzött minden, az értelem keretébe beleilleszkedő teológiai gondolatot — mely isten létének bizonyítására szolgált. De logikus érvet itt sem talált; minden isten létét bizonyító kísérlet a formális logika sötétségébe veszett. Még kevésbbé segít a misztika, melyben a misztikusok torz, gyakran az őrület határán járó képzeletéről tanúskodó, beteges extázis összefonódik az

egyéniség hanyatlásával, a kicsapongás és a bünök szennyes áradatával.

Egyetérthetett-e a fiatal Szojka a teológiai dogmatikusok üres fecsegésével? Szojka, amikor isten szolgálatába állt, elsősorban azt akarta tudni, kivel van dolga. És mesterévé akart válni ennek a tudománynak is.

„Mi az isten?"

Szojka számára ez azt jelentette: mennyit ér csengő pénzben?

Isten! A fiatal Szojka e fogalmat olyan mezőnek látta, melyen mindenki arathat. És Szojka csak a kézzelfogható aratásban hitt.

Szojka mégis e képzeletbeli isten szolgálatába állt. Jól szolgálta. Nem ellentmondás-e ez materialista lényével, tudatos ateizmusával szemben? Ellenkezőleg. A történelmi tények analíziséből kiindulva Szojka atya arra a következtetésre jutott, hogy csak világosan felismerve isten képzeletbeliségét lehet okosan és céltudatosan szolgálni isten ügyét. Csak ha a vallást az égről a földre hozza, akkor érezheti magát olyan jól, mint a tapasztalt és hozzáértő gazda a maga tanyáján.

Ez paradoxonnak hangzott, de amint elgondolkodott a katolikus egyház történetén, Szojka atya arra az eredeti megállapításra jutott, hogy a mélyen vallásos, hitükben elvakult egyházatyák, öntudatlanul gátolták a katolicizmus terjedését és az egyház főleg a lelkiismeretlen, istentelen, cinikus pápák alatt emelkedett soha nem látott magaslatokra.

És amint az egyházat fenyegető veszélyeken s a mai kritikus időszakon töprengett, megértette, milyen fontos ma az illúzió- és hitmentes, okos, előrelátó vezető. Szojka atya, a már csaknem elfeledett ima szavaival fordult az éghez:

— Isten, küldj nekünk egy nagy istentelent a szent pápai trónra!

Még római tartózkodása idején Szojka meggyőződött arról, hogy vannak eszmei tények, melyek — függetlenül attól, hogy igazak-e vagy sem, képzeltek, vagy a valóságot tükrözik — beleszívódnak az emberek tudatába. Ezek az eszmék az ész számára túl homályosak, de bevésődnek az emberek lelkébe, materiális erővé, energiává válnak és a történelmi folyamat fontos tényezőjeként működnek.

Ilyen eszmei tény — helyesebben eszmei rendszer, mely terjeszkedésének szélességében és az emberi lélekbe való behatolásának mélységében, minden máson túltett és századokon keresztül uralta a tömegek érzéseit és gondolatait, Szojka atya véleménye szerint — a vallás. Eszmei rendszerében semmi sem felelt meg a tárgyilagos valóságnak, de bevonult a tömegek tudatába, kísértetekkel és a túlvilágról szóló koholmányokkal népesítette azt be.

Ilymódon az éles és riadt emberi szívekben valósággá váltak a kísértetek, melyeknek belső ellentmondásaitól az egészséges értelem elfordul. Az elbutított emberek képzeletében a mennyország hatalmas kristály kupolaterem, melyet angyali ének tölt meg, és ahol elképzelhetetlen boldogság jutalmazza az alázatosan elviselt földi szenvedéseket.

Elképzelik a mélységet is, a tüzes katlant, melyben örökké égnek a gőgösek és a hitetlenek.

Képzeletükben kialakul egy mindenható isten képe, mely a legkülönbözőbb formákban testesül meg, betölti az emberek lelkivilágát, ráveszi őket a legesztelenebb cselekedetekre és kényszeríti, hogy ezernyi törvénynek és szabálynak vessék alá magukat, ígérget, de egyidejűleg állandó rettegésben tart, kedveskedik és büntet és akaratának engedelmes eszközévé igyekszik nevelni az embert...

Szojka atyát megragadta a látvány, amint századokon keresztül ez a fikció — isten — a valóság élő részévé vált, amint az emberi képzelet e szüleménye hatalmas erővé fejlődött, leigázott népeket és országokat, hódító étvágya, kielégíthetetlen sóvársága egyre nőtt. És végül az egész világegyetem egyetlen és törvényes urának nyilvánította magát.

„Ez hasznos a Szojkák számára!"

Nem csodálatraméltó tehát, hogy a fiatal Szojka fanatikus követője lett ennek az istennek. Kezének érintése nyomán, a valóság minden élő megnyilvánulása hideg számjegyekké vált.

Rafael? Ötezer fontsterling csupán Szojka számára. Az isteni erő és a szojkai számítás tárgyává lett.

Egyszer a Via Appián d'Este atyával beszélgetett. Ekkor hallotta Róma először az orosz forradalom hírét. Beszélgetés közben a fiatal Szojkában felvillant a gondolat az isteni erőnek földi célokra történő, mechanikus felhasználá-

sáról. Hiszen isten csak a hívők szívében él. Ezért az isteni erő mechanikájában, a hívők szíve az erő mértékegysége, az egységek összege pedig, összeforrva a tradícióval és a sok évszázados vallási gyakorlattal, aktuális erővé válik, melyet belátása szerint irányíthat.

Ma, a katolikusok istene több mint háromszázmillió „mechanikus isteni erővel" rendelkezik, míg a Brazilia őserdeiben élő, lassan kihaló indián törzsek istenének legfeljebb ezernyi ilyen egységgel kell beérnie. Tehát minden új hívő isten hatalmát növeli egy „MIE"-vel (mechanikus isteni erő) és minden hívő halála istennek is hanyatlást jelent, egy „MIE" elvesztését.

A hívők számában beálló nagyobb hullámzás pedig már istennek élet és halál közti ingadozását jelenti. Minden vallásellenes mozgalom isten gyakorlati megsemmisítését tűzi ki célul maga elé. Napjaink hatalmas vallásellenes tömegmozgalmának közepette, nem beszélt-e helyesen Szojka, amikor így jelölte meg a feladatot — „felébreszteni istent az emberek szívében"?

Nehéz megállapítani, mennyire befolyásolta a fiatal Szojkát veleszületett szojkai ösztöne, vagy számító volta abban az elhatározásban, hogy leszáll a széles népi tömegek közé. Tény az, hogy néhány esztendei káplánkodás után, Dél-Podólia központjában, Nova-Klimovkában telepedett meg, mely „most már a Szojkáké marad, mindörökkön örökké!"

Szojka irónikus mosollyal gondol vissza néha a metropolita palotájában elébeálló váratlan akadályra, Rómából történt hazatérése után. Nehéz utat tett meg a háborúdúlta Európán keresztül. Még fülébe csengett a háború pokoli katlanának zubogása, melyben már főtt az eljövendő béke — de ki tudja, milyen?

A napbarnított, sovány, zárkózott fiatalember mereven állt a metropolita előtt, mintha belső görcs dermesztette volna meg. Gépiesen, szárazon felelgetett a nyugodt, kegyes hangnemben feltett kérdésekre.

— Vannak már, fiam, határozott szándékai további papi tevékenységét illetően?

— Igen.

— Nincs kedve szerzetessé lenni?

Szojka megremegett. Nem tudott szóhoz jutni, de a lágy hang választ sem várva, tovább beszélt:

— Szeretném magát legszűkebb körömbe vonni, mind-

kettőnk kölcsönös hasznára és a súlyos megpróbáltatásokat átélő Szentegyház javára.

Szojka már magához tért. Egyenesen a metropolita szemébe tekintett:

— Alázatosan kérem áldását, a faluban végzendő munkámra...

— Az úr azt parancsolta, hogy adottságainkat helyesen és céltudatosan használjuk fel. Talán a falusi munka kedvéért fejlesztette tudását és képességeit Szent Péter fővárosában?

Szojka előrelépett, szürke szemét összehúzta. Hidegen és makacsul szólt:

— Igen... Mert eljött az az idő, amikor az egyház minden erejének és Róma minden bölcseségének a mélységekben kell harcolnia az emberi lélekért.

A metropolita bólintott és megáldotta Szojka atyát.

Így került Klimovkába.

Így lépte át az utolsó percben útjába gördülő akadályt.

Íme, Szojka atya hivatásos mesterségének néhány fogása.

Az emberi természet hajlamai és gyengeségei — megbízható kikötők, ahol bátran horgonyt lehet vetni... El kell érni, hogy a falu büszke legyen templomára és papjára. Ha valaki idegenek előtt: a mi templomunkat, a mi atyánkat emlegeti büszkén, talán pusztán dicsekvésből — ragaszkodása fokozódik a vallás iránt.

Szojka atya ezt a taktikai szabályt igen fontosnak találta és mindíg szemelőtt tartotta. Azokat a környékbeli papokat, kik ebből a szempontból nem megfelelően viselkedtek, egyenesen isten ügyére ártalmasoknak nyilvánította.

„Suszterek!" — mondta az ilyenekről.

Ami Szojka atyát illeti, ő mindíg eleget tett ennek a szabálynak; körülményei is segítették e feladatban.

Elsősorban lelki (és világi) örököse volt a régi rezidenciának, melyet a Klimovics-család földesúri és papi tradíciói lengtek körül. A tizennyolcadik század ködös messziségéből mentették át stílusukat a Klimovicsok és féltő gonddal adták nemzedékről nemzedékre. A Klimovicsok büszkesége — a kifinomult ukrán barokk — most őt vette körül kényelmével.

E stílus legrégibb és legszebb megnyilvánulása az ó-klimovkai templom és Eustach dékán atya, az utolsó Kli-

movics pap rezidenciája. A novaklimovkai templom azonban, mely egykor a régi egyházközséghez tartozott, most már önálló lett és — Szojka atya szándéka szerint — jövőben a vezetőszerepet fogja játszani, a barokk és az ó-ukrán egyházi stílus szerves összeolvadásának képét mutatta. A kései barokk jellege áradt szét magas falain, ég felé törő sokszögletű kupoláinak tiszta vonalain.

Szojka már első pillantásra értékelni tudta jövendő templomának szépségét, számításba vette előnyös taktikai helyzetét. Amikor birtokba szállt Novaklimovkában, az évszázados templom falait a mult pora takarta. Ez, akárcsak Eustach atya lágy mosolya, a Klimovics-család hanyatlásáról és pusztulásáról beszélt. De a helyébe Szojka került és nem is akart többé elmenni. Jöttét meg kellett éreznie mindennek — a Klimovics papok puha keze alatt ellustult földnek, a hitében meggyengült lakosságnak, és elsősorban az elhanyagolt templomnak, melynek korommal bevont falain és díszein a föld lustaságának, a hit gyengülésének és az idők járásának nyomai látszanak.

Szojka atya első céljának a novaklimovkai templom helyreállítását jelölte meg, alapzatától a keresztig, hogy a lakosság újra büszkélkedhessék szépségével, mint régen.

Amikor Szojka erről Eustach atyával beszélgetett — inkább formaságból, az öreg tanácsainak nem érezte szükségét — a dékán félig tréfásan kérdezte:

— Nem kellett adósságokba keverednie miatta?

Szojka egykedvűen felelt:

— Isten százszorosan megfizeti nekem.

Az öreg pap szemét, melyben először futó csodálkozás tükröződött, szemrehányó és gyanakvó pillantás felhőzte el. Gyermeki kíváncsisággal fürkészte a fiatal Szojka száraz, csontos alakját, mintha csak először látná. Majdnem kicsúszott egy kérdés a száján, de hallgatott. Ajkának szögletén könnyű gúny bujkált.

Szojka feleletében és viselkedésében nem volt ravaszság, sem irónia — ellenkezőleg, józan, száraz, csaknem kereskedői tárgyilagosság. Amikor Mihailo atya azt mondta, „isten megfizeti", valódi fizetést értett ezalatt, szinte hallotta a pénz csengését.

Szojka átérezte istennel történt kereskedői számvetésének igazolt voltát.

Szojka atyától független események siettették terve-

nek megvalósulását. Mialatt tőkét keresett és átnézte a helyreállítási munkák terveit és költségvetését, hírét vette Róma és a lengyel kormány között készülő konkordátumnak. Ennek az egyezménynek egyik pontja előírja, hogy az állam köteles az egyházi birtokok egy részét eladni és szétosztani a parasztság között, „a parasztság gazdasági és társadalmi helyzetének megjavítása és a kereszténység megerősítése céljából". Szojka, bárki másnál jobban értette a kereszténység megerősödésének szükségét. De ellene fordult mindennek, a kereszténységnek is, ha az céljait akár csak egy rög szojkai földnek árán akarta megvalósítani.

Micsoda törvény vagy béke az, mely lerombolhatja a szojkai tulajdon szentségét? Ez erőszak — nem béke, hanem háború!

Szojka atya nem várta be a támadást. A városba sietett, hogy a konzisztóriumnál és a földbirtokhivatalnál szerzett összeköttetéseinek segítségével elhárítsa a javait fenyegető veszélyt.

Határozatot kapott, mely szerint eladják az egyházi birtok egy részét, „az értékes történelmi emléknek számító novaklimovkai templom restaurálásának céljára". Legmesteribb operációja volt ez Szojka atyának. Először is megszerezte a templom helyreállításához szükséges anyagi eszközöket, másodszor a fennmaradó pénzt megtartotta, harmadszor... És ebben rejlett a dolog lényege...

Az írásbeli határozatban egy kikötés állt: „Kívánatos, hogy az eladásra kerülő föld egy vagy több környékbeli birtokos kezébe menjen át", nyilvánvalóan azé legyen, aki többet ad érte. Az árverésen, mint környékbeli kisbirtokos, az öreg Szojkáné ígért legtöbbet. Valóban kisbirtokos volt, hiszen fiainak adta földjét és egyiknél sem élt állandóan.

Este, azon a napon, amikor megkötötték ezt a ragyogó szerződést, Szojka anyjával ült dolgozószobájában. Beszélgettek.

— Őszintén szólva, mama, csaknem ingyen jutottunk ehhez a földhöz.

— Háromezer dollár — ez neked ingyen, fiam? A környéken nem igen fizetnek többet érte.

— Igen ám, mama, csakhogy ez a pénz a gazdaságban marad.

Az öreg Szojkáné ferdén pillantott fiára:

— Hát nem a templomra megy?

— Persze, de a templom a miénk.

Szojka bólogatott és csillogó szemmel nézett az öregasszonyra. Izgatottnak érezte magát — először avatta be anyját mesterségének titkaiba. Távolról kezdte, inkább csak célzásokat tett, éppen hogy érintette a dolog lényegét... Szerette volna, ha anyja jóváhagyja választott útját. Lágyan, bizalmasan beszélt:

— Legyen nyugodt, mama. — Ugyanolyan ez, mintha a pénzt földbe, vagy jószágba fektetnénk, vagy kamatra kikölcsönöznénk.

Rövid hallgatás után mosolyogva, halkan tette hozzá:

— Isten — megbízható tőkebefektetés. Ezt állíthatom!

Anyja rövid, szigorú pillantást vetett fiára. Mihailo atya észbekapott és elvörösödött. De az öregasszony már nem nézett rá, gyorsan beszélni kezdett:

— Holnap a cséplésnél nem lesz elég négy ember, Cveny meg nincs itt.

Szojka atya felemelkedett és vidáman válaszolt:

— Cveny bizonyosan megjön az éjszaka. Gnat és a Szajdakovok állnak a cséplőgéphez, ha visszatérnek a lakodalomból... Kora reggeltől dolgoznak majd a gépek, mama!

Így hát a föld, mely kicsúszott az egyház kezéből, Szojkának jutott. Vajjon csak a föld?

Ezerkilencszázhuszonöt tavaszán láttak munkához a novaklimovkai templomban a kőművesek és a festők; következő évben, a templom ünnepének napján készen állt. Először nyilt meg kapuja a nagy számban összesereglett hívők előtt. Nagyszerűsége mindenkit elbűvölt, de amellett magas boltívei, frissen csillogó színei, az ikonosztáz új kerete az otthoniasság érzését keltette a lelkekben.

Amikor Mihailo atya a szószékre lépett, hogy elmondja prédikációját, ezernyi ünnepélyes, könnyekig meghatott pillantás tapadt rá. Diadalt jelentett ez Szojka számára.

Istentisztelet után Szojka atya kiment a templomból és a napfényes temetőkertben sétálgató tömeg közé vegyült. Egy szomszédfalubeli öregasszony melléje lépett és megszólította:

— Olyan gyönyörű a temploma, atyám, akár a mennyország!

Szojka atya úgy vélte, az anyókát nemcsak a templom külső képe bűvölte el. Tapasztalatból tudta, milyen nagy ré-

sze van az arcokon tükröződő elragadtatásban saját taktikájának, a templomi színielőadásnak, melynek ő szakavatott színésze és rendezője egy személyben. Minden szavával és mozdulatával hat a nézőkre; felgyujtja és lehűti képzeletüket, megriasztja és elcsitítja őket, mindaddig, míg érzi, hogy teljesen isten, vagyis az ő hatalmába kerültek.

Szojka atya tudta, milyen mágikus erőt jelent a szertartás, az oltár ragyogása, a pompás miseruhák, minden szó és mozdulat, mennyire elringatja az imádkozók értelmét, akaratát és helyet ad a lelket gyengítő érzéseknek. Tudta, milyen nagy hatást tesz a jelenlevőkre ez a látvány és mily fontos e hatás napjainkban.

Minek lehet hát minősíteni az alsóbb papság egykedvűségét a szertartások iránt? Vajjon lelki eltompultság volt ez, lustaság, vagy egyszerűen hanyagság? Nem melegítették már át szívüket a mise aktusai, vagy színészi adottságaik hiányoztak? Szojka atya felháborodva gondolta:

— Kinek ássák a vermet? Saját maguknak!

Általában ellenszenvvel viseltetett a rossz, tehetségtelen munka iránt. Már pedig a környékbeli papság, kevés kivétellel, az istentiszteletet csupán megszokott, unalmas foglalkozásnak tekintette. Nemcsak minden emelkedettség nélkül, de teljes lelki ürességgel szolgáltatták a misét, akár a cipész, ki mialatt szögeket ver a talpba, feleségével civódik, vagy egyhangú melódiát dudol. Ezeket a papokat nevezte Szojka atya bizalmas baráti körben „susztereknek".

De itt nem szögekről van szó.

Ha a pap szundikál az oltár előtt és a templomot az unalom láthatatlan hálója szövi át, úgyhogy a hívek feje előrecsuklik, lehet-e az imádkozók lelkét istenhez emelni?

Szojka atya tehát egy követelést állított maga és a többi pap elé: ne tegyétek ki istent az unalom próbájának, mert nem bírja ki!

Szojka atya a misét kellemes és törvényes módnak tekintette az emberek alávetésének céljára. Az ilyenkor szívükbe oltott istenfélelem legalább a következő ünnepnapig tartott. Igyekezett erősítgetni ezeket az érzéseket híveiben, hogy adandó alkalommal forradalomellenes fellépésre, vagy az egyházi földön ingyen végzett munkára bírhassa őket, vagy egyszerűen — csengő pénzre válthassa fel.

Ez a tevékenység semmi fáradságába nem került Szojka

atyának. Tudatosan csaló pap volt, számára az egyház nem jelentett szentséget. A szószéken kísérletezőnek vagy rendezőnek érezte magát, ki jeleneteket állít be, különböző hatásokkal próbálkozik, hogy elérje célját: isten felébresztését az emberek szívében.

Fanatikusan harcolt („Hogy ne legyen kommunizmus!"), tudta, hogy a Szojkák léte forog kockán. Ez gyujtotta fel érzéseit istentisztelet közben, s vitt erőt és szenvedélyt szavaiba. Fanatizmusa átterjedt a jelenlévőkre.

— Szojka úgy misézik, mintha tűzben égne.

Szojka atya tudta jól, hogy a szertartások szimbolumát, az egyházi-szláv nyelvet nem értik a hívek. De nem is kísérelte meg, hogy közelebb vigye a népet mindehhez. Hiszen isten megértése, vajjon létezésének megtagadását jelenti? Saját tapasztalatából tudta ezt, így hát a szertartásoknak csak a hivők fülére, szemére, szívére ható oldalára fordított gondot.

Ez a legrövidebb út ahhoz, hogy célját elérje.

Csak el kell vakítani az emberek szemét az arany ragyogásával, fülükbe vontatott melódiát önteni, tömjénfüsttel elbódítani minden érzéküket — és bizakodó lelkük megnyílik isten előtt.

Szojka arra törekedett, hogy a pap tevékenysége, a kórus éneke és az imádkozók hangulata egységbe olvadjon.

Szojka atya véleménye szerint, a kórusnak nem kell hangversenyeket adnia. Csupán szerény részvevője legyen az oltár előtt lejátszódó szertartásnak. Cveny nagyszerűen elsajátította Szojka atya minden nézetét és művészien vitte véghez szándékait. Ismét győzelmet jelentett Szojka atya számára az a nap, amikor először hangzott fel a novaklimovkai templomban Cveny nyolctagú kórusának éneke. Ez a kórus új hatalmat adott kezébe az emberek felett és Szojka, Cveny éber segítségével, gondosan őrizgette azt.

Mise alatt, mikor Szojka atya elsuttogta a szent mondást:

„Vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely értetek halt meg!" — mindig Voltaire szavai jutottak eszébe:

„E kultusz legfőbb vallási szertartása abban áll, hogy az emberek megeszik saját istenüket".

Azután szembefordult a hivőkkel, magasra emelte a kelyhet és elnézte a kérges kezüket imára kulcsoló férfiakat, könnyesszemű asszonyokat, félelembedermedt gyerme-

keket. Szinte szakadék szélén érezte magát, mert tudta, hogy a kezek hiába kulcsolódtak össze, a forró könnyek senkit sem hatnak meg, ez a gyermeki rémület pedig a világon a legesztelenebb: a semmi félelme.

Az oltár előtt állt és megáldotta a kelyhet:

„Belőled árad mindenkire minden jó!"

Elnézett az emberek feje felett és mosolygott magában.

— Mi lenne, ha látnátok ezt az üresség et?

Egyébként Szojka atya nem követelt túl sokat a vallási kérdések terén.

Azt mondta:

— Az ember nem lehet a hét minden napján szent.

Magában pedig így gondolkodott:

„Még egyszer sem!"

A szentséget lelki (nem normális) emelkedettségnek, az akarat és képzelet egyesülésének lángolásnak tartotta, mely lehetséges a templomban, de nincs helye a vallásos ember mindennapi életében.

Úgy vélte, hogy a paraszt életének a vallás legyen szerves része, akárcsak az évszakok váltakozása; a keresztelőtől a házasságon át egészen a temetésig — az ünnepek várásában teljenek napjai. Nem látjuk talán, mily makacsul élnek a babonák a parasztok lelkében? A vallás tehát olvadjon össze a hit lényegét alkotó babonákkal.

A maga részére Szojka atya ezt így formulázta meg:

— A boszorkány farka — legjobb bizonyítéka isten létének. Erősebb érv a teológusok minden magyarázatánál.

Amikor valaki arról beszélt, hogy az apostoli egyház szándékának megfelelően, a tömegek vallásos érzését egyre fokozni kell, Szojka atya megvetően mosolygott és Blagitka atyának az egész környéken jólismert történetére emlékeztetett.

A betegesen rajongó Blagitka Homisin püspök kegyelméből megkapta egy falu plébániáját. Nagy szenvedéllyel látott munkához, „katolikus tevékenységre" serkentette híveit. Bízott az asszonyok nagyobb vallásosságában és feltételezte, hogy rajtuk keresztül a férfiakra is tud hatni, így hát a katolikus egyház hagyományaihoz híven, velük kezdte meg papi tevékenységét. A faluban „Asszonyok és gyermekek Mária-körét", „Apostoli ima-társaságot", „Jézus Szívetársaságot" szervezett. Legnagyobb örömére, a szervezetekben lendülettel indult meg a munka. Vasár- és ünnepnapo-

kon a gyermekek hófehérbe öltözve, kezükben gyertyákkal járták be a falut és a mezőket, kereszttől-keresztig, kápolnától kápolnáig, órák hosszat térdeltek, szent énekeket énekeltek és imádkoztak.

A felnőttek minden nap gyónhattak; Blagitka atya hétköznapokon is külön miséket és végtelen imákkal és zsoltárokkal teli litániákat tartott. Nem egyszer kivitte híveit a pusztaságba, ahol az éhségtől és fáradtságtól elgyötört emberek térdenállva kínlódták végig a hosszú szertartást, vagy elnyúltak a hideg kövön.

A következő évben már kikelt a vallás talajára hintett vetése. Az asszonyok között tömeghisztéria ütötte fel fejét, sokan extázisba estek és látomásokról fantáziáltak. E kétes dicsőség híre bejárta az egész környéket; a falunak oda volt a nyugalma.

Egy napon a pap házában néhány komor öregember jelent meg. Nem illették rossz szóval, kivezették az útra.

— Menjen vissza atya oda, ahonnan jött — és többé ne tegye be hozzánk a lábát!

Actio catholica!

Csak a Blagitka atyához hasonlók tarthatják alkalmas eszköznek arra a hitet, hogy felszítsák Podólia egyszerű népének vallásos érzését.

Szojka atya másként látta. Sóvár érdeklődéssel figyelte az apostoli főváros és az egyház fejének, XI. Pius pápának minden látható cselekedetét. Remegve keresett benne választ e kérdésre:

— Eljutott-e Róma a tragikus és az emberiség jövőjétől elválaszthatatlan hitetlenség megértéséhez? Összhangban áll-e ezzel a római kúria tevékenysége?

Élet és halál kérdése volt ez Szojka atya számára, mert a Szojkák sorsát az egyház kezébe adta. Az egyháznak tehát nem szabad megrendülnie; szüksége van tapasztalt, józan vezetőkre. Különben azt kell látnia, hogy esztelenül fektette be a szojkai tőkét!

De azután felismerte, hogy nincs oka nyugtalanságra. A pápai Róma politikájában megtalálta a keresett megértést. Örömmel gondolta:

„Csakugyan meghallgatásra talált az imám és a pápai trónon valóban nagy istentelen ül, ki kemény kézzel és sza-

bad ésszel vezeti az egyház hajóját a forradalom viharának megpróbáltatásai között?"

Rómának néhány taktikai lépése Szojkában lelkes csodálatot keltett. Szinte úgy érezte, mintha maga is résztvett volna azok véghezvitelében — annyi hideg számítás nyilvánult meg bennük, annyira összhangban álltak az egyházi és szojkai érdekkel.

XI. Pius pápa kormányzása alatt különösen három fontos esemény vonta magára Szojka figyelmét. Világosan megmutatták a római katolicizmus mai elméletét és gyakorlatát.

Ez a három esemény a következő volt:

A szuverén pápai hatalom visszaállítása a Civitá Vecchia területén;

az Actio catholicának, mint a hivők között rendezett apostoli mozgalomnak, a római egyházi hierarchia új hajtásának megteremtése;

a „Quadragesimo anno" kezdetű enciklikának, mint az osztálybékére, evangéliumi szeretetre és igazságosságra épült keresztény társadalom alapjának kihirdetése.

Amikor a környékbeli papság körében elterjedt az önálló pápai hatalom visszaállításának és az olasz kormánnyal folyó tárgyalásoknak híre, a meglepetéstől elállt Szojka atya lélekzete. Milyen cél vezeti e tettében a pápát, mely nyilvánvalóan életre kelti a mult feledésbemerült, de lelkesítő perspektíváit?

Amint Szojka atya meghallotta ezt a hírt, lelkében felmerültek a római egyház nagyságának és hanyatlásának, emelkedésének és bukásának képei. Úgy vélte, ma ismét eljött az ideje annak, hogy a megújult egyház harcot kezdjen a világ meghódításáért, az egész földre kiterjedő hatalmának visszaállításáért.

Félszázad telt el azóta, hogy az egyház, állami támogatás hiányában, legyőzötten hátrált meg a népi forradalmak előtt, szinte elszakadt a földtől és a Vatikán sárga falai közé zárkózott. Úgy tünt akkor, hogy dühében és sértődöttségében örökre lemond a világi hatalomról. És lám, egy fél évszázad múlva újra megnyíltak a Vatikán kapui. A pápai Róma leszállt a földre és megvetette rajta lábát — milyen szándékkal, milyen céllal? Nem újabb hadjárat gondolata villant fel képzeletében, nem földi hatalmáért indul utolsó csatára?

A világnak forradalom szántotta egyhatod része megtagadja istent; a többi pedig krízisek nyomása alatt szorong, melyekből egyik napról a másikra ugyanilyen forradalmak születhetnek. Nem esztelenség-e a pápai Róma részéről ma, új hadjáratra gondolni?

És mialatt Szojka feleletet keres, Rómából megérkezik a válasz, röviden és világosan:

— Így parancsolja isten!

Ez a válasz bámulatba ejtette Szojkát.

Hét évszázaddal ezelőtt Gergely pápa, akinek Európa valamennyi országa és királya hódolt, ezzel az egyszerű szózattal indította útjukra a kereszteshadjáratokat, hogy megtörje az ozmán törökök rettenetes erejét és új földeket kerítsen hatalmába. Ma is ez a szózat hangzott el a Vatikán felett és mint akkor, kereszteshadjáratra hívja fel a népeket, Róma hatalmáért, „Krisztus uralmáért".

És Szojka atya nyugtalan izgalommal bonyolult számításokba mélyed, hiszen itt a szojkai érdekek is kockán forognak és végül lelkesen kijelenti:

— Igen, így parancsolja isten! Éppen ma!

A világ ma kiegyenlíthetetlen ellentmondásokkal tele, forrongó katlan. A krízis lángnyelveiből tüzvész támad, melyben a vallások és az istenek elégnek. Ezt Szojka nagyon jól tudja; ez igaz. De igaz az is, hogy e krízis az egyszerű emberek szívében nyugtalanságot és félelmet kelt, melyet azután a misztika felé fordíthatunk. Az ügyesen kihasznált misztika pedig a nagy hódító, VII. Gergely pápa szándékaihoz hasonló terveknek az alapja.

A mai forrongó korban rejlik az istenek halála, vagy feltámadása. Ezernyi különböző erőtől és ezernyi gyengeségtől függ bármelyik lehetőség megvalósulása. Istennek melyik földi helytartója nem vetné latba minden erejét ennek az alternatívának kedvező eldöntéséért?

„Így parancsolta isten."

Szojka atya ebben a jelszóban a Vatikán egyházi és világi politikájának támaszpontját látta; az Actio catholica és a „Quadragesimo anno" enciklika megerősítette ezt a véleményét.

Az enciklika célja az osztályharc által felszított szenvedélyek elaltatása. Egyrészt el kellett tompítani a munkát és kenyeret sóvárgó tömegek beteges óvatosságát, másrészt —

fokozni kell a gazdagok szociális érzékenységét, kiket tulajdonuk elvesztése fenyeget. Az ismert evangéliumi hagyatékból: „Legyetek szelídek mint a galamb és bölcsek mint a kígyó" — a szelídséget a munkásoknak, a kígyóbölcseséget az uraknak szánták. Meg kellett békíteni nyomorúságos földi sorsukkal és a mennyei boldogság reményével kecsegtetni a szerencsétleneket; a nagytőkések rendkívüli étvágyát pedig kissé korlátozni kell, míg el nem csitul az éhezők dühe és nem alszik el a szociális megrendülés máglyája.

„Ha ezt fel nem fogjátok és haladéktalanul nem teljesítitek, senki ne gondolja, hogy meg lehet védeni az emberiség rendjét és nyugalmát az új eszmék támadása ellen." — Ez áll a „Quadragesimo anno" kezdetű enciklika tizenkilencedik oldalán.

És mi az Actio catholica?

„Az egyház hierarchikus apostoliságába szervezett világi katolikusok együttműködése."

Szojka atya meglepődött e meghatározás egyszerűségén és ártatlanságán.

„Az egyház apostolisága" — nem az első keresztény apostolok korának szeretete és irgalmassága tükröződik e szavakban?

XI. Pius, a „Katolikus nők nemzetközi uniójá"-nak elnöknőjéhez intézett levelében kissé kibővítette ezt a meghatározást. Rámutatott arra, hogy az Actio catholica, a vallás és erkölcs védelmére, az egyházi hierarchia vezetése alatt álló egészséges és hasznos társadalmi mozgalom fejlesztésére szolgál.

Ez már valamivel több! És nagyon szépen hangzik!

Szojka atya elégedetten figyelte az Actio catholica utasításai nyomán szeme előtt kibontakozó új feladatokat. Felfedezte igazi értelmét az egyház modern, az új feltételekhez alkalmazkodó apostoliságának.

Olasz viszonylatban az Actio catholica fogalmát így határozták meg: „Szervezett katolikus erők összefogása a katolikus hit hirdetésének, terjesztésének, megvalósításának és védelmének céljára, a magán, családi és társadalmi élet területein, a vallástudomány és a szent főváros utasításainak megfelelően." Az Actio catholica vezetőjének nyilatkozata a szervezet munkájáról, felhívás volt minden katolikushoz, minden jóakaratú emberhez, aki „hivatásának, vagy társadalmi tevékenységének gyakorlása közben az egyház

rendelkezésére kívánja bocsátani hivatásbeli és társadalmi tekintélyét, hogy elősegítse Krisztus uralmát az egyénben, a családban és a társadalomban."

„Az egyház rendelkezésére kívánják bocsátani" — mint acélhorgot dobta e szavakat az egyház az emberek közé.

Ezen gondolkodott Szojka atya: „Kívánják — csak ennyi? Hát nem ez a pápa akarata? Minden katolikus szent kötelessége, hogy az Actio catholica munkájában résztvegyen!"

Bizonyára ezért nevezte e szervezetet egyik vezetője — a katolikusok mozgósításának. Monsignor Piccardo pedig így magyarázta ezt: „Úgy tekintjük mint egy tüzérséggel, gyalogsággal, légierővel rendelkező hadsereg mozgósítását; valamennyi fegyvernemnek megvan a parancsnoka és e parancsnokok felett áll a fővezér, ki az egész hadsereget az elérendő cél felé irányítja."

Az egyház apostoliságától hadseregmozgósításig! Ez már haladás! Jobb terminológiát nem is lehetett volna találni!...

De hová irányítják ezt a hadsereget?

Monsignor Marmaggi, a poznani Eucharisztikus kongresszuson résztvevő pápai követ, azt mondta:

— A tizenegyedik században az egész keresztény világ pillantása a Szentföld felé fordult, ahol Krisztus sírja a pogányok kezére került. A katolikus világot heves vágy fogta el, hogy megvédelmezze a szent helyeket a meggyalázástól. Elkezdődtek a kereszteshadjáratok; minden országban felszólították a hivőket, hogy csatlakozzanak a Krisztus sírjának felszabadításáért vívott harchoz. „Így parancsolta isten" — hirdették.

Ma hasonló perc érkezett el. Új kereszteshadjáratra hív a pápa minden buzgó katolikust: „Menjetek és apostolkodjatok — így akarja isten!"

Hol a pogányság, mely ellen hadjáratot kell indítaniok az új kereszteseknek?

Pamfilio bíboroshoz írott levelében XI. Pius így határozta meg e kereszteshadjáratok tárgyát és általában az Actio catholica célját:

„Mélyen hat ránk a rettenetes gonoszságok híre, melyeket Oroszországban nap mint nap elkövetnek isten és a keresztény lelkek ellen. Kormányzásunk első órájától, boldogemlékű elődünknek, XV. Benedeknek példája nyomán,

megsokszoroztuk erőfeszítéseinket, hogy feltartóztassuk az üldözéseket és elhárítsuk a népek felől a további borzalmakat... De az istentelenség dühöngése nemcsak egyházi személyek és felnőtt hívők ellen irányul; az ateista harc és a «vallásellenes front» szervezői elsősorban az ifjúságot akarják megrontani... Ennek elkerüléséért nem szűntünk meg mindennap imádkozni és a papságot is felhívtuk arra, hogy imádkozzék a Krisztus vérével megváltott milliónyi lélekért, kiket vallásuk meggyalázására kényszerítenek. Különleges, az orosz ügyekkel foglalkozó bizottságot szerveztünk, kedves fiunk, Lodovico Sincero bíboros vezetése alatt. Még kormányzásunk első heteiben teljes szívünkből jóváhagytuk a «Világ megváltója váltsd meg Oroszországot» fohászt az utóbbi hónapokban pedig két imaszöveget, melyekben az orosz nép csodatévő szent Teréz pártfogásába ajánlja magát. Mult év novemberében ugyancsak jóváhagytuk keleti tudományokkal foglalkozó intézetünk kezdeményezését — dokumentációs adatokkal megerősített tudományos előadások rendezését, abból a célból, hogy megismertessük a társadalmat az orosz istentelenek borzalmas tetteivel..."

Ebben a levélben — fejezte be Marmaggi — a pápa ezerkilencszázharminc március tizenkilencedikére tűzte ki az egész keresztény világ első imahadjáratát a bolsevikok hatalma ellen.

Mialatt monsignor Marmaggit hallgatta, Szojka atya világosan megérezte az egy akarat vezette katolikus hadsereg erejét.

Egy héttel később, Mihailo atya a novaklimovkai temetőkertben ideiglenesen felállított magas emelvényre lépett. Csengő, érces tenorjával hirdette a tömegnek a világot keletről fenyegető vörös veszedelmet. Örömmel gondolt arra, hogy ezen a napon, talán ugyanebben a percben minden templomban és kápolnában milliók imádkoznak hasonló módon.

Mihailo atya jól megértette a Vatikán e lépésének ördögien számító és időszerű voltát. Egyre inkább érezte, hogy helyesen választotta meg életútját.

Szojka atya nem ringatta magát abban az illúzióban, hogy egyedül imádságokkal le lehet győzni a bolsevikokat. Erejüket soha nem kicsinyelte le.

Nem nevetett annak hallatára, hogy a pápa lisieuxi szent Teréz pártfogásába ajánlotta Oroszországot. Már régen is-

merte az ilyen imahadjáratok titkos mechanikáját. Amikor a római birodalom előtt hódító hadjárat lehetősége nyílt meg, vagy háborús fenyegetés mutatkozott a határokon, a papok és augurok, a konzulok parancsára imával és szemfényvesztésekkel készítették elő a diadalmas légiók útját. A tizedik és tizenegyedik században, a frank birodalom bukása után a germánok jelentek meg Európa közepén, hódító háborúkkal kiterjesztették hatalmukat nyugatra és keletre, előfutáraik pedig a világi papok és német szerzetesek voltak, akik kereszttel és imádsággal nyitották meg az utat a teuton hordák előtt.

Amikor a tizenhatodik század második felében a megújhodott katolicizmus Spanyol Fülöp, Medici Katalin, a német és az osztrák hercegek fegyveres erejének segítségével harcba szállt a protestánsok ellen, a csapatokat mindenütt megelőzték a jezsuita tanárok és szónokok, behatoltak a protestáns országokba és álnok manővereikkel előkészítették a támadást.

És vajjon ma, az imperialista hódítók féktelen uralmának korában, a misszionárius-szerzetes fehér sapkája nem előzte-e meg a gyarmatokon a parafasisakok és a nyereségtöbbletet számoló gépek megjelenését?

II. Gyula pápa, a nagy istentelen, kereszt helyett kardot viselt. Amikor megkérdezték ennek okát, kihúzta hüvelyéből a kardot és magasra emelte. A kard markolata nem keresztalakú-e? A kereszttel csillapították le az ellenséget, a karddal vágták le a fejét, ha nem akart engedni. A pápák minden művészete abban állt, hogy tudták, mikor kell a kardot kereszté változtatni és fordítva...

Ezerkilencszázharminc március tizenkilencedikén XI. Pius megindította a kommunizmus ellen irányuló első imahadjáratot.

Gondolt-e arra ezen a napon, hogy a keresztet karddá, az egyház apostoliságát tüzérséggé és légierővé változtassa?

Bizonyára gondolt; valamennyi vallási mozgalomnak ilyen a belső szerkezete. Pamfilio bíboroshoz intézett levelében célzott is rá.

„Meggyőződésünk, hogy határozott időben istentől minden szükséges eszközt megkapunk az istentelenség erkölcsi és anyagi rombolása megszüntetésének céljára. Reméljük, hogy az orosz nép felé fordíthatjuk isten irgalmát..."

Tehát a pápa minden lépése arra irányul, hogy a meg-

határozott időre előkészítse a kommunizmus megsemmisítéséhez szükséges eszközöket.

Szojka atya az őt jellemző heves és számító szenvedélyességgel adta át magát papi tevékenységének. Amikor az első híreket kapta az Actio catholica munkájáról és módszereiről, önelégülten gondolta:

„Én így cselekszem papságom első napjától kezdve."

Ez volt az igazság.

Az Actio catholica utasításai megfeleltek az ő taktikájának: a vallás uralja a paraszt egész életét; erkölcsének, társadalmi és gazdasági tevékenységének alapjává kell válnia.

Szojka atya bizonyos ellenszenvvel viseltetett a vallási élet területén történő szervezeti újítások és a „belső tökéletesedés" minden módszere iránt.

— Jó lehet a hisztérikus városi hölgyek számára! De a bütyköskezű falusi öregeknek?

Ezért hát Szojka atya gyakorlati munkájában a falusi vallási szervezetek hagyományaira támaszkodott — az egyházi testvériségre, mely a Klimovicsok ideje óta virágzott, nemzedékről nemzedékre szállt és a parasztok életének részévé lett. Vad szojkai energiájával felfrissítette és munkáját az Actio catholica utasításaihoz alkalmazta.

A klimovkaiak észre sem vették, hogy a tevékeny pap keze most másként nehezedik rájuk. Mihailo atya a legtisztesebb gazdák részvételét nyerte meg a szervezet munkájához és fokozatosan szigorú felügyeletük alá helyezte a hívek magánéletét. A testvériségben intézték el a falubeliek kisebb perlekedéseit és a parasztok engedelmesen meghajoltak a döntések előtt.

— A törvény nagyon drága! Itt meg a mi öregeink ítélkeznek!

Ez a barátságos bíróság a hívők vagyoni ügyeivel is foglalkozott. Szojka atya aktívan, de burkolt formában vett részt a döntésekben. Így körzetének egész életére jelentékeny befolyást gyakorolt: a falu egyházi és világi szervezetei, földesúri és papi tekintélye álltak rendelkezésére. Igyekezett megszüntetni a földek felaprózódásának fenyegető folyamatát, hogy elejét vegye a parasztság elproletárosodásának. Ez volt Szojka atya gazdaságpolitikája.

Kizárólag a jómódúakra támaszkodott; a falusi szegény-

séggel szembenálló szilárd szervezetté akarta kovácsolni őket.

A kulturális-felvilágosító mozgalmat illetően szintén megvolt Szojka atyának a határozott véleménye: „A történelmi tapasztalat azt bizonyítja, hogy a tudás fejlődése az istenhit hanyatlását eredményezi. A tudás terjesztése a szegény néprétegek között, végső fokon szociális forradalomhoz vezet."

Szojka tehát erre a következtetésre jutott: fel kell tartóztatni a kultúra haladását, a hívők előtt kicsinyíteni a tudomány tekintélyét, megakadályozni a tudás terjedését a szegények között. Az értelmi sötétség megbízható záloga a nyugalomnak. A szentírásban is így áll: „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa."

És ha a felvilágosodás már behatolt a falusi tömegek közé, saját irányítása alá kell vonnia, hogy elhárítsa forradalmi és vallásellenes tendenciáját és a vallás, istenfélelem és tulajdontisztelet medrébe terelje.

E gondolatok szellemében irányította Szojka atya a klimovkai szervezetek, a Szövetkezet és a „Szokol", az olvasó- és színészkörök kulturális munkáját. Szigorúan ellenőrzött minden könyvet, újságot, folyóiratot.

Politikai tevékenységében kihasználta a hívők meggyőződésének gyenge oldalait.

Magában gúnyolódott a környezetében tapasztalt nacionalista elvakultság felett.

Ukrán volt. Ez csupán annyit jelentett számára, hogy az ukrán néptől várta földjének és jövedelmeinek megsokszorozását.

Ukrán volt, de rettegéssel nézte a bolsevikok uralta hatalmas Ukrajnát, nemzeti kultúrájának, művelődésének, irodalmának, művészetének soha nem látott fejlődését... Mindez pusztulást és halált jelentett a hozzá hasonlók számára, Szojka tehát magától idegennek érezte.

De amikor itt, a podóliai földön lobbant fel a forradalom lángja, nem egy külföldi hatalom védte meg fegyverével az ukrán Szojkákat és zárta börtönbe az ukrán parasztokat és munkásokat? Igen — egy idegen hatalom, de rokon Szojka lényével.

Szojka gúnyolódott a nacionalizmus felett, de támogatta is. Azt az elvet követte, hogy nem szabad lekicsinyelni semmiféle tömegerőt, mely a Szojkák malmára hajthatja a

vizet. Ki kell használni tehát a nemzeti érzést is, hiszen segítségével egységbe lehet forrasztani minden népréteget és a nemzeti forradalom jelszavaiban szétfoszlanak az osztályellentétek és a szociális forradalom csírái.

Amikor Szojka atya Nova-Klimovkába jött, a helyi parasztság között forradalmi mozgolódást és a földesurak ellen irányuló éles elégedetlenkedést észlelt.

Vajjon Szojka atya felhasználta tekintélyét híveinek e hangulata ellen?

Ellenkezőleg: mindenkinek értésére adta ellenzéki érzelmeit és kijelentette, hogy készséggel támogatja az ukrán nemzeti mozgalmat. Ilymódon megnyerte a parasztok bizalmát. Minden további lépése arra irányult, hogy a nacionalizmust az egyház szolgálatába állítsa, maradéktalanul kiirtsa a forradalmiság csíráit és ápolja a vallás, az állam és a tulajdon szentségét.

Szojka atya persze nem remélte, hogy gyakorlati munkájában minden tervei szerint valósul meg. Legpontosabb számításaiba is behatolt olykor valamely láthatatlan kaotikus erő, megbontotta annak egységét, elvette gyakorlati értelmét és ez a körülmény Szojkát nagy nyugtalansággal töltötte el.

Honnan származott ez?

Szojka atyának néha olyan érzése támadt, mintha nem tudna többé a dolgok mélyére hatolni, és értelme elcsúszna az események felszínén, éppen akkor, amikor a leglényegesebb folyamatok játszódnak le.

Különös, megfoghatatlan erők törtek be tudatába és lerombolták a logikai következtetések épületét. Heves áradatuk összezúzta megbízhatónak hitt számításait. Ilyen percekben Szojka atya megérezte tragikus tehetetlenségét és eddig ismeretlen gúnymosollyal figyelte a végtelen, mély és rettenetes tér lélekzetét...

Nova-Klimovka mindenféle morális hanyatlással szemben megvédelmezett erődnek tünt. Szojka atya ugyanis a vallási testvériség vezetőinek, a patriarchális életforma oltalmazóinak kemény kezével, szigorú, fáradhatatlan és tervszerű felügyeletet gyakorolt hívei felett.

Csakhogy — szinte hihetetlen — minden évben akadt három-négy pár, ki nem kívánt a templomban megesküdni és Szojka atya minden rábeszélésének, sőt a testvériség

hatásosabb gazdasági nyomásának ellenére, érthetetlen makacssággal kitartott e törvénytelenség mellett. Mintha valamilyen távolról idesodródott mag verne gyökeret az emberek fejében és hajtásokat eresztene, melyeket Szojka atya nem tud kigyomlálni...

Nova-Klimovka nemzeti szempontból is a legkiegyensúlyozottabb falunak látszott. Okosan alkalmazkodott a mai feltételekhez, forradalmi hangulata elmúlt. De valahol, az események látható felszíne alatt, titkos folyó kanyargott, szakadatlanul alámosta e látszólagos egyensúly talaját. És megtörtént az, hogy a különböző társadalmi szervezetek választásainak idején, Szojka atya akaratának ellenére (de kinek az akaratából?) a vezetőségekbe gyanús elemek kerültek.

Nova-klimovka a világ legnyugalmasabb helyének tünt. De ezerkilencszázhuszonkilencben, a Koszovi-hegyen tartott ünnepség napján csendőröknek kellett helyreállítani a helyi „Szokol" szervezet nyugalmát. Következő reggelen pedig a fiatalság kormányellenes tüntetést rendezett.

Ezekkel az eseményekkel kapcsolatban, a titkosrendőrség egyik ügynöke jelent meg Nova-Klimovkában. A falu elöljárójával együtt ült a papnál és csüggedten hallgatta Szojka atyát, amint az egy vastag könyvből részleteket olvasott fel:

„...Ha pedig ez nem segít és az inkvizítor még nem tudott teljesen meggyőződni a vádlott bűnéről, úgy tesz, mintha tisztában volna mindennel, az iratokat nézegeti és magabiztosan fordul a vádlotthoz:

— Most már világosan látom, hogy nem mondasz igazat!

Azután ismét kezébe vesz egy papírt, látszólag azt is átolvassa és szigorúan hozzá teszi:

— Hogyan hazudhatsz így! Valld be bűnödet, hisz látod, mindent tudok.

Ha még ez sem segít, az inkvizítor azt mondhatja:

— Sajnáltalak, és szerettelek volna hamar szabadon bocsátani. De most el kell utaznom, visszatérésem ideje bizonytalan és mivel nem akarsz vallomást tenni, megvasalva kell téged a börtönben tartanom.

Erre, a szabadulás reményében, talán beismeri vétkét a vádlott.

Ha ez a módszer sem bizonyul célravezetőnek, az inkvi-

zítor egy bűnbánó eretneket küld hozzá, ki azt színleli, hogy megmaradt az eretnek szektában. Megpróbál a vádlott bizalmába férkőzni. Ravaszul kicsalja tőle a vallomást. Míg ők beszélgetnek, az inkvizítor parancsára néhány ember az ajtónál hallgatózik és feljegyzi a vádlott szavait."

— Így tanítja Nyikoláj Emerich: „Inkvizítorok kézikönyve" című műve. Figyeld most tovább, te buta csirke, ki a kotlóst akarod tanítani! Nézzük, mi áll még a könyvben:

„Ha a szokásos kínzások semmire sem vezetnek, még szörnyűbb kínzási módokat kell a vádlottnak kilátásba helyezni és figyelmeztetni, hogy saját magán fogja majd azokat tapasztalni."

— Menginius inkvizítor „Szent fegyvertár" című könyve is azt mondja:

„Ha a vádlott tagadja bűnét és rábeszélésekkel nem lehet vallomásra bírni, kínzásokhoz kell folyamodni. Ez nem mond ellent az egyház jóságának és irgalmasságának, ha a vádlott bűnössége világos és nyilvánvaló."

— Ezt tanítja a „Szent Ferenc kisebb testvérei rendjének kézikönyve" is. Mit tudsz ehhez hozzátenni, te, az állam újdonsült védelmezője?

Szojka atya hátrahajtotta fejét és az ügynökre nézett. Összehúzott szürke szemében annyi megvető undor tükröződött, hogy a másik szinte összezsugorodott e pillantás alatt, szinte láthatatlanná szeretett volna válni.

De Szojka atya már az előljáróhoz fordult:

— A katolikus egyház annyi istenadta tudással és tapasztalattal rendelkezik a társadalom ellenségeivel vívott harc terén, hogy a titkosrendőrség ügynökeinek véleménye nem érdekli. Magas hivatását teljesíti most és a jövőben, függetlenül attól, mint vélekednek azok, kik nem találják helyüket isten színe előtt.

Az ügynök zavarbajött. Mondani akart valamit, de az előljáró nem hagyta szóhoz jutni, békítően szólt:

— Egyikünknek sem jut eszébe kétségbevonni az egyház nagy szerepét ebben a harcban. Az én alárendeltjeim közül sem tagadja ezt senki. Szavam talán elegendő lesz, hogy eloszlassa Mihailo atya félreértését. Ami pedig azt az esetet illeti ...

Szojka atya már tudta, hogy az incidenst el fogják simítani.

A három ember az asztal fölé hajolt és hosszasan meg-

beszélték, milyen intézkedésekkel lehet elejét venni a kormányellenes megnyilatkozásoknak.

De két év multán az eset megismétlődött, sőt tömeges vallásellenes tüntetés járult hozzá, ezzel a jelszóval: „Téppjük le a reverendás kufárok álarcát, kik a burzsuj háború áldozatainak csontjaival kereskednek!"

Ez eddig ismeretlen jelenség volt Podóliában. Tömeges letartóztatások és szigorú büntetések követték...

De a kezdeményezőket nem sikerült megtalálni.

Végül Szojka atya kerülő úton megtudta, hogy a fertőzés fészke magában Nova-Klimovkában lappang, a túlsó part kőművesei között.

Az utóbbi évek legkeményebb csapása volt ez Szojka atya számára. Szembekerült azzal a ténnyel, hogy saját plébániájának területén, saját falujában gyökeret vert a kommunizmus...

Tehát Szojka atya ügyei távolról sem mentek mind rendben.

— Szörnyűség!

— Eretnekek!

— Miért nem cselekszik a konzisztórium?!

— Ej, tisztelendő atyák, csendesebben!

Csak két ember viselkedett nyugodtan ebben a bábeli zűrzavarban. Az egyik, az öreg Laurisin dékán, a másik — Zdanovics atya; szilárd oszlopoknak tüntek a nyüzsgő csoport között.

A dékán atya végigsimított mellérehulló ősz szakállán; lopva a másikra pillantott. Zdanovics egykedvű arccal ült székén, mintha a körötte kavargó káosz el sem hatolna tudatáig. Azután helyettesére tekintett az öreg Laurisin. Kinyujtotta kezét a zsibongó emberek felé.

A zaj elült. Ivahov vice-dékán hangja csendült fel:

— Zdanovics atya, ne gondolja, hogy a pénz miatt aggódunk, bár isten a tudója, hogy sokan közülünk, különösen a családosak, mily nehezen élnek... Egy krajcárt sem kapunk ingyen... De nem erről van most szó Zdanovics atya, hanem a Szentegyház jóvoltáról, a hit és erkölcs alapjairól, melyeket önnek védelmeznie kellene!...

— Halljuk tovább! — kiáltottak néhányan.

Zdanovics arca megrándult, mereven nézte a vice-dékánt. Ivahov atya folytatta:

— Valamennyien úgy élünk, ahogyan követésreméltó elődeink egész nemzedékei éltek. A néppel együtt őrizgettük a régi jó szokásokat, hirdettük isten igéjét és erönkhöz mérten támogattuk az emberek hitét. És most megjelenik ön, a fiatal pap, új rendet akar bevezetni és egész viselkedése azt a látszatot kelti, mintha a többi pap — farizeus, a nép ellensége, emberi vérrel táplálkozó pióca volna, ki hét bőrt húz le mindenkiről, ahelyett, hogy a sajátját adná oda.

— Úgy van!

— Nem gondolja, Zdanovics atya, hogy ha bennünket kisebbít a nép előtt, ezzel a Szentegyházat kisebbíti? Nem a keresztény erkölcs és az istenhit alapját rendíti meg ezzel?

Égő szemek tapadtak Zdanovics arcára. Az halkan felelt:

— Hogyan rendíthetem meg a hitet, amikor csak isten parancsát teljesítem?

— Miféle parancsot? — kérdezte Laurisin atya.

— „... és elküldte őket, hogy hirdessék isten igéjét és gyógyítsák a betegeket. És így szólt hozzájuk: «Ne fogadjatok el semmit — sem kenyeret, sem pénzt, sem ruhát» ...“ — mondta Zdanovics.

— Ááá! — szisszentek fel a papok egyszerre.

Az egyik előrelépett és hevesen Zdanovicshoz fordult:

— Ami a parancs egyik részét illeti, azt már teljesítette. Nincs kenyere, pénze, ruhája. De vajjon a betegeket gyógyítja-e?

A hátsó sorokban valaki fülsértően magas hangon felrikácsolt.

— Uram bocsáss!

Egy másik szája elé kapta kezét és felnevetett.

Laurisin szigorúan leintette a nem helyénvaló tréfát és nevetést. Zdanovicshoz fordult, lágyan kérdezte:

— Mit gondol, fiam, mi papok ismerjük szent Lukács evangéliumának ezt a részletét?

Zdanovics óvatosan Laurisin atyára pillantott.

— Azt hiszem, igen — felelte halkan.

— Mi is úgy véljük ... De mondja csak, ha van kenyerünk, egy kevés pénzünk és több ruhánk, ezzel megszegjük isten rendeletét?

— Én nem akarok ítélni!

—Nem is teheti, atya, nincs alapja hozzá. Ha már ennyire ragaszkodik a szentírás betűihez, emlékezzék rá, mit mond

Pál aposol a korinthusbeliekhez írott első levelében: „Melyik katona szolgál a maga zsoldján? Aki ülteti a szőlőt, nem eszik-e gyümölcséből? A pásztor nem iszik-e tejet? És vajjon nincs ehhez joga?"

— „Az evés nem visz bennünket istenhez" és „ne egyél húst, ne igyál bort és ne tégy semmit, ami kísértésbe viheti felebarátodat" mondja Pál apostol a rómaiakhoz írott levelében — felelt Zdanovics

— Ugyan mivel visszük kísértésbe felebarátainkat „Ha lelkieket vetettünk, nem arathatunk-e anyagiakat?"

— „Amit könnyen szerzel, könnyen vész el."

— „Az ember a munkájából él. Az úr parancsa tehát. hogy aki az evangéliumot hirdeti, abból éljen."

— De — ellenkezett Zdanovics atya — „az érdem abban áll, hogy fizetés nélkül szolgáljuk Krisztust és ne húzzunk hasznot az evangélium hirdetéséből".

— „Aki fáradozik, méltó fáradságának jutalmára."

— „Elégedjünk meg azzal, ha van ételünk és ruhánk. A gazdagság vágya bűnre csábítja az embert és romlásba taszítja. Mert minden bűn gyökere az ezüst szeretetében rejlik..."

Az öreg Laurisin szeme gonoszul megvillant:

— Tehát ebben talál bennünket vétkesnek?

— Nem ítélkezem én senki felett — szólt ismét Zdanovics. Már teljesen megnyugodott.

— Nincs is joga!

Laurisin atya nagyot sóhajtott.

— Magunk között, családiasan akartam elintézni ezt a dolgot, de látom, hogy a gonoszság sokkal nagyobb itt, mint gondoltam és jósággal nem lehet kiirtani... Zdanovics atya első pillantásra csendesnek, szerénynek látszik és bizonyára annak is tartja magát. Pedig ördögi büszkeség és önzés kerítette hatalmába... Azt hiszi, hogy a szent evangélium rendelkezését követi, de eltévelyedett attól. Csak a katolikus vallástudomány és gyakorlat értelmezi helyesen a szentírást... Mi igazolja azt a tettét, hogy szokásaink ellen harcol? „Gyümölcse után lehet megismerni a növényt." De milyen gyümölcsöt hozott az ön viselkedése? Az egész papság haragját és felháborodását!

— Még a kő is felháborodnék! — szólt közbe valaki.

— Veszedelmes zavart keltett a népben — ez a gyümölcse!

— Már veszekednek minden fillérért; inkább pap nélkül temetnek! — kiáltotta ugyanaz a hang.

— A tekintély, az egyház és a hit hanyatlása — ez a következménye az ön viselkedésének. Hát nem veszi észre, hogy a gonosz lélek vezeti erre az útra? Én tisztán látom... És mivel felelős vagyok istennek és feletteseimnek, kérdezem önt, Zdanovics atya: elismeri-e hibáit és jóakaratúan változtatni igyekszik-e viselkedésén a Szentegyház szellemének és tradícióinknak megfelelően?

Úgy tünt, mintha Zdanovics gondolatai messze járnának innen. Lehajtotta fejét, halkan, mintegy önmagának felelve, szólt:

— Ahogyan most cselekszem, úgy fogok cselekedni ezután is; lelkiismeretemet nem árulom el.

Az öreg Laurisin felemelkedett, vállatvont és olyan mozdulatot tett, mintha kezét mosná.

E vita után, a dekanátus küldöttséget menesztett a lvovi érsekhez és néhány hét mulva Zdanovics atya minden vagyonával: a vándorláshoz már hozzászokott feleségével és kisfiával, útban volt a szokálszki kerület felé.

De ott sem szolgált sokáig; ismét ellentétbe került a papokkal és dékánokkal. Minden kezdődött elölről és nem telt bele két év, a hajlíthatatlan pap ismét az országúton találta magát.

A kerekek most a Szán folyó felé vitték, Jaroszláv vidékére.

A következő évet már a hegylakók között érte meg — hallgatta elnyujtott, éneklő beszédüket, megosztotta velük a zabkását és krumplit.

Kétszer is maga elé idézte az egyházmegyei hatóság. Első ízben rábeszélésekkel igyekeztek megtörni; másodszor egyenesen megkérdezték:

— Mi az utolsó szava, atya?

— Ahogyan most cselekszem, úgy fogok cselekedni ezután is; lelkiismeretemet nem árulom el.

Az eső világháború előtt egy egészen eldugott kis faluba került. Ott aztán úgy elrejtőzött a papság szeme elől, mintha a világon sem volna.

De húsz év multán ismét felbukkant, a kalynói körzetben, mint Plugovci papja. Egyenesen tartotta magát, mint mindig, reverendája szépen símult rá, de volt valami újszerű

a viselkedésében. Magasabbra emelte fejét és magatartásának feszességén valami féktelenség és irónia csillogott át.

Sovány, barna arcát kitágult apró hajszálerek hálózták be. Még élesebben látszottak szemefehérjén.

Zdanovics atya rákapott az ivásra...

Csaknem teljes egyedüllétben élt Plugovciban, távol a papságtól, melyet elijesztett szarkasztikus mosolya. Élete csodálatos keveréke volt a mértéktartásnak és furcsaságnak, helyesebben — különcségnek; nem hajolt meg semmiféle tekintély előtt.

Zdanovics atya a hónap első hetét töltötte csak a falusi paplakban. Ilyenkor sekrestyésének, az öreg Padalicskának társaságában iszogatott.

Padalicska, ez az alacsonytermetű, vékony, ráncosarcú öregember énekelt vasár- és ünnepnapokon a kóruson, fejét hátrahajtotta és nagy élvezettel hallgatta saját vékony, hamis hangját. Hétköznapokon az üres templomudvaron járkált, „gazdálkodott" késő éjszakáig; elkergette a szomszéd tyúkokat meg az üres csűrben meghúzódó kóbor kutyákat. A hónap első hétfőjén, Padalicska két üveg erős pálinkát, fekete kenyeret meg otthonkészült kolbászt csomagolt egy fehér abroszba, úgy ment a paplakba. Az abrosszal felterítette a nagy asztal egyik végét, felszeletelte a kenyeret meg a kolbászt, tányérokat, bögréket helyezett az asztalra és lábujjhegyen az iroda ajtajához surrant. Sárga körmével óvatosan kopogtatott, éneklő hangon beszólt:

— Tessék atyuska, tessék!

Az ajtó halkan csikordult, Zdanovics atya jelent meg a küszöbön. Csókra nyujtotta kezét Padalicskának és leült az asztal mellé, szokott helyére, a régimódi, magas, faragott-támlájú karosszékbe. Megáldotta isten adományát és halkan szólt:

— Láss hozzá!

— Nem, atyuska... Csak ön először!

Padalicska vidám fintorba húzta arcát.

— Ugyan hagyd ezt, öreg — én vagyok itt a házigazda!

Padalicska öntött a bögrékbe, az egyiket a papnak nyujtotta.

— Egészségére, atyuska!

— Adja isten!

Az első három bögrét még szótlanul, lassan, szinte kós-

tolgatva itták ki. Azután már felderült a kedvük, vidáman hunyorgattak egymásra.

— „Hozzatok egy hízott borjút és vágjátok le — együnk és vigadozzunk" — idézte az öreg.

— Úgy legyen, Padalicska!

Zdanovics hirtelen megkérdezte:

— Padalicska, hiszel te a szent evangéliumban?

— Már hogyne hinnék, atyuska!

— És mindent igaznak tartasz benne? Nem tagadsz meg semmit?

— Minden igaz, atyuska, még ha kettévágnak is!

Öklével mellére ütött.

— Akkor mondd el nekem, kik voltak Krisztus első apostolai és hol talált rájuk?

— Hát Péter meg András. Így mondja Máté evangéliumának negyedik fejezete: „Amint a Galileai tenger partján járt, meglátott két testvért: Simont, kit később Péternek neveztek és bátyját, Andrást. Halászok lévén, éppen hálóikat eresztették a tengerbe. És így szólt hozzájuk: »Kövessetek engem és akkor embereket fogtok majd«. Otthagyták hálóikat és nyomban vele mentek."

— De talán nem is András volt ott, hanem Jákob és János, Zebedeus fiai, ahogyan Lukács evangelista mondja, ötödik fejezetében?

— Ó, igen, atyuska! — Padalicska hátrahajtotta fejét, szemét összehúzta és rákezdte: „Meglátván ezt, Simon-Péter Jézus lábához borult és így szólt: »Távozz tőlem, uram, bűnös ember vagyok.« Elfogta a félelem őt és két barátját, Jákobot és Jánost, Zebedeus fiait... Kihúzták a csónakot a partra, otthagyták és követték az urat..."

— Talán nem is a Galileai tengeren történt, hanem a Jordánon? Így mondja János apostol első fejezete.

Padalicska nagyokat pislogott és oldalát tapogatta.

— Igaz, atyuska!

— Mi most az igazság? Máté, Lukács, vagy János szavai?

Padalicska sárga körmével megvakarta fejebúbját; fintorgott, mint aki tüsszenteni készül. Kerülte Zdanovics pillantását. Ravasz mosollyal egy történet elbeszélésébe fogott:

— Gájiban, amikor még élt az öreg Zozulják, egy szép napon eltűnt a tehene. Volt ám a faluban egy nagy tolvaj:

Ivan Hapko. Nakonecsni Vaszil akkor jegyezte el a szép Násztyát. Ő is meghalt már, gyermekágyban. Egyik reggel azt mondja Násztya a szomszédoknak: „Hajnalban láttam az ablakból, hogy Hapko hajtja azt a tehenet!" Nem messze, a harmadik udvaron ült az özvegy Mokrina. „Én is láttam — mondja — hajnalban kimentem megnézni a tyúkokat, hát Hapko vonszolja maga után a tehenet..." Előkerítették valahonnan Hapkót, kérdezik tőle: „Te loptad el a tehenet?" — ő meg felel: „Hazudnak, nem is voltam a faluban akkor éjjel." Átadták a csendőröknek, a városba vitték. Tárgyalásra került a sor, hívják a tanúkat. Megesküdnek. Kérdezik Násztyát: „No, mit láttál?" — „Már hajnalban felkeltem — mondja — kinézek az ablakon, látom, hogy az úton ballag a tehén, mögötte Hapko." — „Milyen volt az a tehén?" „Fekete — mondja — emlékszem, mintha csak most látnám — egészen fekete." Előszólítják Mokrinát: „Hát te?" „Kimentem megnézni, miért kotkodácsolnak annyira a tyúkok, nekem kell utánajárni mindennek, nincs férfi a háznál... Látom — az úton megy Hapko és utána a tehén..." — „Milyen volt az a tehén?" — „Fehér — kiáltja Mokrina — istenemre, fehér! Csak nem vagyok vak!" — „Istenemre, fekete!" — bizonygatja Násztya. Összemosolyogtak a bíró urak, elküldték az asszonyokat, Hapkót meg hazaeresztették.

— Ellopta a tehenet, vagy sem?

— Bizonyára ellopta, az asszonyok igazat mondtak.

— Mind a kettő?

— Igen, atyuska. Násztya a tehén farkát látta, Mokrina meg a fejét. Foltos volt az állat, hátul fekete, elől fehér.

— Ó, Padalicska!

Zdanovics bólogatott, halkan nevetett.

— A te igazságod is olyan, Padalicska, mint ez a tehén!

Padalicska ismét elhúzta arcát. Zdanovics rákacsintott:

— Figyelj ide, talán nem is volt tehén és az asszonyok csak képzelődtek?

Padalicska vékony hangon felnevetett. Aztán ő kacsintott Zdanovicsra.

— Tehénnek kell lennie, atyuska, különben mit fejnénk!

Énekelgetni kezdtek.

Már a második üveg vége felé jártak, Padalicska arcát elöntötte a veríték. Zdanovics felállt, eltette a pálinkát.

— Eredj haza, Padalicska, az öregasszonyhoz, aludd ki magad...

Padalicska imbolyogva emelkedett fel helyéről.

— Dehogy megyek hozzá, atyuska, istenemre, nem... Az úton kerítek majd egy fiatalt... és vétkezem, istenemre, vétkezem!

Amint elmúlt a vasárnap, Zdanovics atya Kalynóba utazott „vásárra" és ott töltötte az egész hetet. Szombat este Padalicska is megérkezett. Felkutatta a várost Zdanovics után. Ismerte már az útjait, soha nem tévedett. Legelőször a város közepén, Szokovics fényesen kivilágított kávéháza előtt állapodott meg. Kinyitotta az üvegajtót és bedugta fejét. Rá sem hederített a körülötte nyüzsgő sokaságra. A teremből tompított zaj áradt, baloldalon az emelvényen kis zenekar játszott. Középen a nagy tükör alatt, kerek asztalnál ismerős társaság ült — katonák, asszonyok, fiatalemberek. Közöttük kereste Zdanovics hosszúkás, sovány, szürke szakállal övezett arcát.

Zdanovics egyenes tartással ült mint mindíg, előtte borospohár. Mosolyogva hallgatta egy fiatal nő duruzsolását. Padalicska, amint észrevette, fintorokkal igyekezett magára vonni figyelmét. Azután beszólt:

— Itt vagyok már, atyuska!

Ha a kávéházban nem találta Zdanovicsot, továbbment. A bernardinusok kolostoránál egy mellékutcába fordult és Snapp sörözője előtt állt meg. Hat kőlépcső vezetett le a pincébe. Az öreg a harmadik lépcsőfokról bekukkantott a függönyök közé. A hosszú, keskeny helyiség boltozatos mennyezete alatt sűrű kék füstfelhő gomolygott, kiáltások, lárma, pohárcsengés hallatszott ki, a fapadlón lábak dobogtak.

Egyik baloldali fülkében, ovális asztal körül a szokott társaság ült: a púpos egérarcú bíró, az örökké részeg fiatal postafőnök, a városi kórház egyik orvosa, két ügynök és a bőrdívány sarkában, sápadtan, arcán tétova mosollyal — Zdanovics.

Az asztalok között fehérbóbitás, fehérkötényes lányok futkostak. Amikor egyikük a fülkében ülők asztalához vitt valamit, a bíró térdére vonta és felkiáltott:

— Prosit!

A lány letette tálcáját. Lábát a zene ütemére lóbálta, Zdanovics felé hajolt, ingerkedve kiáltotta:

— Kszendzát akarok!

Ekkor Padalicska bedugta fejét az ajtón.

— Itt vagyok már, atyuska!

Ha Snapp sörözőjében sem találta Zdanovicsot, az óváros felé fordította gebéit. Egyenesen Nyuta Warnernak, a mérnök özvegyének házához hajtott.

Itt már otthonosan érezte magát. Amikor kopasz feje megjelent az ajtóban, vidám, barátságos nevetés fogadta. A szokott társaság ült együtt: egy magas, szélesvállú ulánustiszt, a lövészezred egy tisztje, egy alacsony, feketeszemű nő és a katonaorvos. Padalicska mélyen meghajolt a háziasszony és a vendégek előtt.

Zdanovics mosolygott és a feketeszemű nő haját simogatta.

— Itt vagy, Padalicska?

Már mindannyian kapatosak voltak és Padalicska is sietett behozni az elmulasztottakat. A szoba közepén ült egy alacsony széken, mókáival megnevettette az egész társaságot. Azután az ulánus vette át a szót és katonahistóriákat mesélt, majd a rózsásarcú lövész említett történeteket a szerzetesek és apácák életéből. Padalicska figyelmesen hallgatta és minden történet végén tapsolt.

— Jaj, kedves atyuska, honnan tudja ilyen jól? Mintha csak kolostorban nőtt volna fel.

Nagyot nevettek és ittak az öreg egészségére. Azután énekeltek és ismét ittak.

A háziasszony az ulánus térdén ült, néha magához húzta az orvos fejét. A vékony barna nő Zdanovicsnak turbékolt:

— De atyuska, hát ez bűn?

Zdanovics mosolyogva símogatta sötét haját. Halkan mondta:

— Eredj békével és ne vétkezzél.

Késő éjszaka valamennyien kikísérték Zdanovicsot az udvaron álló kocsihoz. A lépcsők mintha inogtak volna lábaik alatt, a hold bólogatott az égen. Padalicska a földön csúszkált, kereste a gyeplőszárat. Az ulánus kiáltozott:

— Zdanovics, gazfickó, te csuklasz!

De Nyuta Warner rászólt:

— Nem ő csuklik, hanem te magad. És ne nevezd gazfickónak, nagyon rendes ember.

A barna nő megcsókolta Zdanovics kezét...

De néha mintha a föld nyelte volna el Zdanovicsot. Padalicska nem találta sem Snappnál, sem Warnernénél, sem a többi megszokott helyen.

Amikor ismét megjelent Plugovciban, vörös szeme veszedelmesen csillogott. Padalicska ilyenkor sírt örömében és nem tágított mellőle.

Zdanovics mindjárt az ágyra dobta magát.

— Eredj, Padalicska, aludni akarok...

Több napot aludt végig egyhuzamban...

Ha még vasárnapra sem ébredt fel, Padalicska állt az összegyült hívek elé.

— Az atyuska már megjött, jóemberek — egyenesen a püspöktől és áldását hozza nektek. Most egész héten itthon lesz. Ha van valami elintéznivalótok, csak gyertek bátran. Akit kerülget a halál, haljon meg nyugodtan, szépen eltemetjük... Te meg, Hveszka, elmehetsz már szülni, majd megkereszteljük a fiadat, akár egy úrficskát. Aztán hozzatok, emberek, kinek mije van — pénzt, eleséget, az atyuska szükséget lát. Értetek fárad ő az úrnál és már Máté apostol megmondta, hogy az ilyen ember méltó a jutalomra.

Az emberek nagyot nevettek Padalicska beszédén, de egész héten tolongtak a paplakban, hogy elintézzék ügyesbajos dolgaikat. Padalicska a konyhában fogadta őket; ott alkudozott velük. De a keményebbeket az irodába küldte.

— Atyuska, beszéljen vele! Én nem tudok!

És Zdanovics beszélt:

— Fizess, Vaszil, fizess... Mit gondolsz, isten ingyen segít? Tedd az asztalra a pénzt.

Tavasszal a püspök kíséretével végigjárta a kalynói kerületet. A plugovcii plébániát is meg akarta látogatni. Padalicska rémülten jajveszékelt:

— Atyuska! Éléjük kellene menni, de a legények — ezek a naplopók nem akarnak. És mivel fogunk csengetni?... Hisz elveszett a csengőnk. És hogyan fogjuk vendégül látni, nincs tányérunk, se késünk!

Padalicska kétségbeesetten szaladgált a faluban, Zdanovics meg nyugodtan kiállt az udvarra, az ajtófélfához támaszkodott és kék füstfelhőket eregetett az ég felé.

A kalynói kanonokok kísérték a püspököt Plugovci határáig. A falu csendes és kihalt volt, csak néhány kócos gyerek kóborolt az utcákon. Két fehér ló vonta kocsi vára-

kozott a püspökre, az öreg Klimovics jött a vendégek elé, hogy saját plébániájára vezesse őket. Mélyen meghajolt a püspök előtt.

— Ne haragudjon, Excellenciád, a nép nem itt, hanem Sztavcsaniban és Klimovkában várja.

A püspök körülnézett. Kövér arca remegett a nehezen visszafojtott indulattól. Szótlanul hagyta, hogy a hintóba segítsék, komoran ereszkedett le az ülésre. Amint kissé kifújta magát, húsos alsóajkát előretolta, hangosan szólt:

— Bár a helybeli pap megfeledkezett a püspök iránti kötelességéről, én teljesítem az enyémet vele szemben.

A hintó lágyan röpítette végig az úton. Kétoldalt gyermekek futottak utána. Női fejek kandikáltak ki az ablakon. Kunyhójának ajtajában Padalicska öreg felesége tördelte kezét és síránkozott.

Éppen a hónap első hetében jártak. Zdanovics és Padalicska nem bírtak változtatni szokásaikon.

A paplak körül csend honolt, de a tárva-nyitva álló pitvarajtón mintha énekszó és nevetés zaja szűrődött volna ki... A püspök belépett az udvarra és megkopogtatta az ajtót, mely mögül emberi hangok hallatszottak:

— Prosit!

Az egyik kísérő már a kilincsen tartotta kezét és kérdőn nézett a püspökre. Eustach atya bizonytalanul javasolta:

— Talán menjünk tovább...

De a püspök türelmetlenül és haragosan legyintett.

— Látni akarom, mi történik itt.

Belépett a szobába. Klimovics atya és a kíséret a nyomában. Amikor szemük megszokta a szobában uralkodó félhomályt, a következő látvány tárult eléjük: az asztal egyik sarkán fehér abrosz, rajta kaotikus rendetlenségben üres üvegek, fokhagymagerezdek, kolbászdarabok és kenyérhéjak hevertek.

Padalicska arccal az asztalra borulva feküdt. Most félszemét óvatosan a belépőkre emelte. Csuklott.

Vele szemben Zdanovics állt az asztal mellett, kissé támolyogva. Vidáman pillantott a vendégekre. Nyilvánvalóan nagyon részeg volt. Haja kócosan előrehullt, reverendáját szétnyitotta mellén. Meghajolt a püspök előtt.

— Kérem Excellenciádat...

Az asztalra mutatott és újra megismételte:

— Kérem! „Talán nincs jogunk enni és inni?“ Hiszen meg van írva, Pál apostol, kilencedik fejezet...

Egyre mosolygott és hangosan csuklott. Reszkető kezével kisimította haját homlokából, hosszasan nézte a püspököt. Arca, akár a gyenge szél borzolta víztükör, hol eltorzult, hol bánatos, néha meg vidám kifejezést öltött. Egyszerre tántorogva néhány lépést tett és Padalicskára kacsintott:

— Prosit!

Azután lábujjhegyre állt, arcán gyermeki mosoly jelent meg, megtántorodott és nagyot köpött.

Még azon a héten parancsot kapott az egyházmegyétől, hogy adja át plébániáját az új papnak, maga pedig jelenjék meg a konzisztórium bírósága előtt.

A bűnös pap mosolygott, megfordította a borítékot és ráírta: „Kalynóba, Snapp sörözőjébe.“

Ő is Kalynóba utazott. Féktelen tivornyába kezdett, botrányos viselkedése megdöbbentette az egész várost.

Nagy társasággal tért vissza Plugovciba. A csendes paplakot részeg dáridó zaja verte fel. Azután három nap és három éjjel aludt egyhuzamban. Mikor végre felébredt, Padalicska után kiáltott. Az öreg már az ajtóban várakozott.

— Nemsokára tizenötödike, igaz Padalicska?

— Holnap, atyuska. Nézze, hogy kizöldült már minden.

Zdanovics dagadt szemével hunyorgatott, homlokát törölgette.

— Körmenetet kell vezetni a mezőre, megáldani a vetéseket, nem igaz?

— Igen, atyuska.

Zdanovics csintalan pillantást vetett Padalicskára.

— Gyüjtsd össze a lányokat, hogy takarítsák ki a templomot, de úgy, mintha csak lakodalomra készülnének.

— Meglesz, atyuska.

— Holnap gyere korán, ötkor kelts fel. De el ne aludjál!

— Nem, atyuska.

— Most pedig eredj békével. Aludni akarok...

Mosolyogva húnyta le szemét. Padalicska már korán beállított. Az ajtókat nyitva találta; a házat betöltötte a hajnal rózsás fénye és a madárcsicsergés. De Zdanovics atya nem volt sehol. Az öreg végigjárta a szobákat, benézett a kertbe, ahol nedves fehér szirmok borították a talajt.

A gazzal felvert veteményeskerten átment a templomba. A sekrestyeajtó zárjában benneállt a kulcs. Padalicska bement. Az ablak mellett miseruhák hevertek az asztalon, a padlón meg egy fekete reverenda.

A templom belseje még félhomályba burkolózott. Az oltáron két gyertya égett. fölötte a nyitott ablakban verebek csiripeltek.

— Hess, madárkák! — kiáltott halkan Padalicska és feléjük lendítette karját.

A templom üres volt. Lába alatt nyirkos mocsárillatot lehelő juharlevelek zizegtek. Padalicska leszakította a kórust díszítő elfonnyadt gallyakat, megigazította szent Borbála képét. Benézett az ikonosztáz mögé, azután ismét a templomhajóba lépett. Egy percig hallgatózott — füléhez nem ért semmi nesz...

Amint a sötétben az oltár felé tapogatózott, keze meztelen emberi lábat érintett. A levegőben himbálózott. Az öreg visszahőkölt, azután ismét kinyujtotta kezét.

A két láb már kihült.

Az egyik fali gyertyatartón Zdanovics teste lebegett, teljesen meztelenül. A kerek tetőablakon beáradó hajnali fény koszorút font Zdanovics síma homlokára. Egyik szemhéja fennakadt, szeme mintha mosolygott volna.

Padalicska csendesen térdre ereszkedett. A nyitott ablakban még egyre csiripeltek a verebek. Az öreg felemelte karját.

— Madárka...

És gyámoltalanul mosolygott...

Amint elhagyták Plugovcit, megkerülték a dombokat és a szabad mezőn robogtak tovább, Eustach atya szokatlanul élénken fordult útitársához:

— Nos, mit szólsz ehhez, Mihailo?

Hátradőlt és kíváncsian nézett rokona arcába.

— Azt mondták: „Nem állja ki!" Lehetetlen, hogy ne értsd e szavak következményeit... Mi a véleményed hát ezzel kapcsolatban?

Szojka mozdulatlanul ült, gyeplőttartó kezét sovány térdén nyugtatta. Szorosan összezárt, keskeny ajkán makacsság és gúny érződött.

„Érti-e? — gondolta Eustach atya. — Bizonyára!"

Az öreg Klimovics feszülten várta a választ. Szojka

érezte ezt, de hallgatott; szemét összehúzta mint a zsákmányraleső héja.

„Érti-e?"

Szojka tudja: száz ismerős pap közül talán egy sem akad, ki nem tenné tűzbe kezét az ő szilárd hitéért. Ezt nagyra is értékeli és ebben a tudatban nyugodtan végzi számos — a papi hivatástól független — tevékenységét.

De néha ellenállhatatlan erő, valóságos ördögi kísértés fogja el, hogy játsszék a tűzzel, elébe menjen az éles kardnak, kérkedjék féktelen hitetlenségével, mellyel a szojkai istent szolgálja.

És jönnek olyan percek, amikor Szojka enged az ördögi csábításnak. Szojkai szempontból ez esztelenség, de gyökere mégis Szojka lelkében rejtőzik. Bizonyára a csempész nagyapjától öröklött kockázatot kedvelő szellem, mely paradox módon társult Szojka hidegen számító voltához, nyilatkozik meg e kísértés mögött. Vagy talán a színész ösztöne, ki arra vágyik, hogy egy pillanatra elkábítsa a közönséget, megdöbbentse és bizonytalanágban tartsa: valóság-e, amit lát, vagy sem. Szerepet játszik itt az a tudatos, kissé cinikus kívánság is, hogy kívülről, idegen szemmel figyelje magát.

Szojka észrevette azt is, hogy ez a különös kísértés, a kockázat vágya, főleg lelki megrázkódtatások idején tört fel benne, amikor maga is valami szakadék felé közelgett és minden erejét meg kellett feszítenie, hogy keresztüljusson rajta.

Mintegy erőinek próbája volt ez, hogy újra meggyőződhessék hajlékonyságáról és céltudatosságáról.

Nem különös tehát, hogy ez az első pillantásra értelmetlen vágy most bukkant fel Szojka lelkében, ma, amikor a reggel felcsigázta reményeit és várakozásait és az egész előtte álló nap egyformán hozhatott győzelmet vagy vereséget, ragyogó sikert vagy bukást.

Most az öreg Klimovics mellett fogta el képzeletének ez a kísértő játéka. Az öreg szkeptikust, akinek már a kíváncsiság a fő vonása, Szojka magában szintén hitetlenséggel gyanúsítja. Megadja hát magát a kísértésnek és már érzi mellében a jóleső izgalmat, mely hasonló a turista borzongásához, amikor szakadék mellett kúszik el.

Az „Apostolok cselekedetei"-ben azt olvasta: egy napon Jeruzsálemben Krisztus néhány követőjét bíróság elé

állították, mert isten földi uralmát hirdették. Ekkor felemelkedett az egyik törvénytudó, névszerint Gamaliel. Emlékeztetett arra, hogy már többen hirdettek különböző eszméket és az nem járt semmiféle következménnyel. Végül így szólt: „Azt mondom nektek, ne bántsátok ezeket az embereket, mert ha a dolog embertől származik, elmúlik, ha pedig isteni eredetű, úgysem lehet vele szembeszállni ...“

Ma új Gamaliel emelkedik fel és Szojka hallja szavát:

— A kommunizmus tűzpróbája lesz a kereszténységnek; vagy kiállja, vagy nem.

És Szojka keményen, határozottan mondja:

— Nem állja ki!

Így kezdte meg a játékot és először tárta fel lelkének mélyét.

Eustách atya a szemébe nézett.

— Mit értesz ez alatt, Mihailo?

Szojka mozdulatlanul ült, keskeny ajkán halvány mosoly.

„Mit ért ez alatt?“

Hallgatással és néma mosollyal felel. Szótlansága mély, mint maga a probléma.

Szojka elégedetten érzi, mint növekszik az öreg sóvár kíváncsisága. Mikor úgy látja, hogy már elérte tetőfokát, előrehajol és megszólal:

— Aki át mond, mondjon bét is ... Aki hisz a kommunizmus végső győzelmében, fogadja el a győzelemnek kikerülhetetlen következményeit is.

— Te bizonyosra veszed, hogy a kommunizmus a kereszténység teljes hanyatlásához vezet?

— Azt kell hinnem!

Szojka hangja határozott.

Eustách atya elfordítja fejét és bizonytalanul mondja:

— Nem mégy túl messzire, Mihailo, ezzel az állítással? Hiszen ez azt jelenti, hogy kételkedel a kereszténység isteni eredetében.

Szojka némán mosolyog. Eustách atya folytatja:

— Azt jelenti, hogy kétségbevonod az ember veleszületett örök törekvését isten megismerése, az igazság és a hit felé.

Szojka hallgat.

— Érted a komikumát ennek a feltevésnek, Mihailo?

— Aki át mond, mondjon bét is — szól újra egykedvűen Szojka és ismét hallgatásba burkolózik.

Eustách atya szemrehányóan pillant rá és mélyen felsóhajt.

— Nem szívesen beszélsz erről a témáról, Mihailo?

— Ellenkezőleg, atya... Ez élet-halál kérdése számomra.

— No látod...

Eustách atya fészkelődik az ülésen, arca megélénkül.

— Csodálatos-e, hogy ez az eszme annyira megragadja az élet előtt álló fiatalságot és annyira nyugtalanít bennünket öregeket, kik már utolsó napjaink felé járunk — pedig sokat szeretnénk még látni.

Az öreg dékán kényelmesebben elhelyezkedik, arcán várakozásteljes kifejezés jelenik meg.

— Nos jó — szól — tegyük fel, hogy a kommunizmus az egész világon győzedelmeskedik. Azt gondolod, ebben az esetben is ártalmára lenne a vallásnak?

— Igen, atya, én úgy vélem.

— Akkor is, ha a most uralkodó osztály eltűnik és a vallás már nem lesz eszköz a kezében?

— Bizonyára.

— Azt hiszed, hogy a kommunizmus természeténél fogva nem egyeztethető össze a vallással?

— Pontosan így van, de ezt még sok tisztelendő atya nem érti meg.

— Miben áll hát lényege, Mihailo?

Szojka felveti fejét, tágranyílt szürke szemében szikrák gyulladnak, sürü szemöldöke felrándul, akár a héja szárnya.

— Atya, emlékszem Vjacseszláv Lipinszkij cikkével kapcsolatos beszélgetéseinkre. Arra gondolok, mely az egyháznak az ukrán történelemben játszott szerepét tárgyalja. Lipinszkij véleménye szerint a vallás szerepe abban áll, hogy rendszerbe foglalja a misztikus erőket és megszabja irányukat. Kordács érsek pásztorlevelében azt mondja, hogy a szocialista tudomány csak a hitetlenség légkörében fejlődik. Azt hiszem, ez mindent megmond a vallás és kommunizmus lényegéről.

— És pedig?

— A vallás alapja a földi lét pesszimista értékelése,

az a felfogás, hogy a föld csak siralomvölgy, boldogságot és megnyugvást csak a túlvilági életben lehet találni.

— És a kommunizmus?

— A kommunizmus nem hisz az eredeti bűnben, de egyéb vétkekben sem. Alapja a földi életbe és az emberbe vetett optimista hit, az emberbe, ki saját erejével csodákat tud művelni és ez a képesség a kultúra és tudomány fejlettségének színvonalától függ. Az istenhitet a kommunizmus ezzel a hittel cseréli fel. Bízik abban, hogy emberi erővel a földi siralomvölgyet a bőség és elégedettség helyévé lehet varázsolni.

— És te azt hiszed, ez a szembeállítás helyes?

— Ó, igen! A véremben érzem. Abszolut és legyőzhetetlen... Eszembe jut egy eset, még római tartózkodásom idejéből. Nincs benne semmi különös, de mindig felmerül gondolataimban, amikor a mai problémához hasonlóról beszélünk.

Szojka rövid szünetet tartott.

— Volt akkoriban egy barátom: fra-Angelico. Egyszerű lélek; valahová Róma környékére való. Hosszú sétákat tettünk együtt. Bejártuk a közeli falvakat, városkákat, meglátogattuk ismerőseit: jóravaló falusi papokat, szőlősgazdákat. Fra-Angelico ha ivott, hamar becsípett és gyakran ismerőseinél éjszakázott. De én részint kötelességérzetből, de még inkább kalandvágyból egyedül tértem haza. Magányosan ballagtam Campagna útjain. Egyszer az éjszaka még a várostól jó mérföldnyire talált, szabad mezőn. Keskeny ösvényen mentem, melynek egy nagyobb mellékútra és onnan a Via Appiára kellett volna vezetnie. Nyugat felől fekete felhő vonult fölém, gyorsan beborította az egész eget. Áthatolhatatlan sötétség fogott körül. Déli sötétség volt ez, fekete mint a selyem és oly sűrű, hogy szinte tapintani lehetett. Botorkálva haladtam tovább, de letértem az útról. Elestem. Felálltam, de alig tettem talán tíz lépést, újra elbotlottam. Észrevettem, hogy már nem a símárataposott ösvény húzódik lábam alatt, hanem magas füvön lépkedek. Bármerre fordultam, egyre csak száraz zizegését hallottam. Nyilvánvalóan eltévedtem. Néha sokáig álldogáltam, hallgatóztam, azután irányt változtattam, de nem találtam rá az útra. Végül hatalmába kerített a rémület, egészen elgyengültem. De ekkor elszántan felemeltem a fejemet, akár a vak és egyenesen elindultam. Gyorsan jártam, néha bokrokba

ütköztem, elestem, de felálltam és továbbmentem. Hittem, hogy valahol az utam végén, az éjszaka szélén ott van Róma és ott megtalálom a pihenést és nyugalmat e sok kínlódás után. És amikor ezeken a dolgokon gondolkodom, arra a meggyőződésre jutok, hogy megközelítőleg ugyanez a helyzete a hívő embernek: köröskörül mély sötétség, fekete éjszaka, de az ember megy előre, botladozik, elesik, felsebzi kezét, lábát, de felkel, megy tovább és hiszi, hogy a távolban, a sötét horizonton, az élet mezsgyéjén várja a fény és a megérdemelt nyugalom. Mellékes, hogy ez a fény néha csak illúzió és az ember soha sem látja meg, de ő hiszi: itt sötétség és szenvedés, amott fény és öröm. Megy, elesik és újra megy és ez a vallás.

— És mi a kommunizmus, Mihailo?

— A kommunizmus azt mondja, hogy a fény forrását a földön találjuk meg, a környező sötétség pedig csak ideiglenes akadály. Határát egyre messzebb lehet kitolni és szélesíteni a fénykört. A túlvilággal pedig nem törődik.

— Értem. A kommunizmusban tehát minden az ember körül forog, mint ahogyan a vallásban — isten körül. Ilymódon azt lehet mondani, hogy a kommunizmus a humanizmusnak legtökéletesebb formája... így gondolod?

— Mondjuk így.

— Ez igaz... Te bizonyára egyetértesz azzal, hogy minden feladatunknak, minden kívánságunknak megvan a tárgya és a tárgy jelentősége határozza meg magának a feladatnak fontosságát.

— Világos.

— És mit gondolsz: ha az emberek csak a realitások felé fordulnak, elvetik istent és a túlvilágot — találnak-e valami olyat, ami helyettesíti a túlvilágba vetett hitet?

— Azt hiszem, igen.

Szojka felemelkedett, majd újra leült.

— Meggyőződésem szerint, találnak...

Szeme haragosan villogott.

— És aki azt hiszi, hogy a kommunizmusnak ártalmára válik a realitásokra való korlátozódás, az nagyon téved.

Elmosolyodik és megrázza fejét. Előrehajol az ülésről, felvesz valamit a földről és kiegyenesedik.

— Egy darabka föld... Lehet, hogy talán tiszta arany? Vagy az az atom, mellyel a földgolyót kilendíthetem pályá-

járól, hogy felszálljak a napba, ott építsek tanyát és vessem el a gabonámat?

Felemeli kezét.

— Végtelenség?... Nem ebben látták-e mindíg az emberek isten megtestesülését?

— Talán — mondja halkan Eustách atya.

— Végtelenség... És talán én is végigmegyek rajta, mint a földemen és tervezgetek: itt dohány lesz, amott cukorrépa, itt meg szőlő és földieper.

— Ó, fiam!

Szojka közelebb hajol Klimovics atyához és behízelgően kérdi:

— És ön mit gondol, atya, kiálljuk ezt a tűzpróbát?

Az öreg hallgat egy percig, azután felsóhajt és halkan felel:

— Legyen meg isten akarata...

Ekkor Szojka hátraveti vékony testét és nevetni kezd. Nem hangos és gonosz ez a nevetés, de olyan, mint a csontig ható fagy. Jeges tűszúrásokhoz hasonlóan fúródik be mindenhova.

Eustách atya Szojka arcába tekint. Vad, szinte őrült gúny tükröződik azon. És nevetésének érces csengésében Eustách atya érzékeny füle meghallja a kétségbeesést.

Nyugtalanul kérdi:

— Mi történt, Mihailo?

Szojka hozzáhajol és szemtelenül mondja:

— Volt egy próféta, aki azt mondta: „Legyen meg isten akarata" — és hurokba dugta a fejét.

— Micsoda beszéd ez, Mihailo?

— „Legyen meg isten akarata" — és hurokba dugta a fejét! Ha-ha-ha!

— Mi van veled?

Szojka egyenesen az öreg szemébe néz.

— Hát nem jól értettem, atya? Nem ez isten akarata?

Hosszan nevet, nem is próbálja visszatartani magát.

Eustách atya szótlanul nézi arcát, kivillanó fehér fogait, kitágult orrlyukát.

Az öreg néhány percig habozik; a fáradtság árnyéka borult már arcára, de hirtelen megélénkül, győz a kíváncsisága.

— És te, Mihailo, mit mondtál volna hasonló helyzetben?

Egész testével Szojka felé fordul; sietősen, de lágyan beszél:

— Hogyan magyarázzam meg neked, miért tettem fel ezt a kérdést? ... Öreg vagyok már, látod ... nemcsak éveim, de fajtám miatt is ... Családom hosszú utat járt be és most személyemben közeledik a nyugodt vég felé ... Azzal vigasztalom magam, hogy nemcsak az őseimtől öröklött tapasztalat beszél bennem, hanem valami más is, mely az enyém. Nem köt már a földhöz olyan erő, amilyen őseimben élt és amely benned is hatalmasan megnyilatkozik. Bizonyára öreges önzés is ez ... De az egyedüli dolog, ami még életben tart, ez az ártalmatlan, az én koromban már nem is nagyon helyénvaló kíváncsiság: hogyan végződik mindez, hová jut a világ, mi lesz a megoldás? ... És vajjon nem ez a problémája valamennyi kortársunknak? A bérestől a főurig nem mindenki egy és ugyanazon kérdés előtt áll: hová vezet mindez és miként végződik?

— Ma már ez nem elméleti, hanem vérrel írott kérdés!

— Annál inkább felkelti az ember érdeklődését, Mihailo. Válaszolj hát nekem, ha akarsz, ha pedig nem — akkor boncsásd meg a kérdést.

— Hallgatom, atya.

— Tételezzük fel tehát, hogy a dolgok fennálló rendjére pusztulás vár és ezt senki nem tudja elhárítani. Tegyük fel, hogy erős és fiatal társadalmi mozgalom áll velünk szemben.

— Mondjuk, a kommunizmus.

— Én nem akartam így meghatározni, de — legyen a kommunizmus, vagy egy más irányzat, mely számunkra kellemetlen, sőt fenyegető tanokat hirdet ...

— Mondjuk: kötelet a nyakra?

— Kegyetlen, de igaz: kötelet a nyakra ... Létezik-e azonban a többi társadalmi irányzat között olyan, mely feltartóztathatja a felénk közelgő pusztulást? Tegyük fel, fiam, hogy jogodban állna a választás ... Ne vedd zokon, amit mondok.

— Nem, nem, atya, értem.

— És mindannyiunkért meg kellene kockáztatnod a választást két lehetőség közül ... Mi lenne az utolsó szavad?

— Értem, atya! ... Utolsó szavam az lenne: ha kell, pusztuljon el az egész világ, de ne legyen kommunizmus!

— Akkor is, ha a világnak valóban el kellene pusztulnia ebben az esetben?

— Feltétlenül.

Eustách atya felhúzza szemöldökét.

— Nos hát...

De Szojka félbeszakítja. Nyugodtan szól:

— És ezt mondják mindazok, akiket nemcsak elméletileg érint...

— No igen, Mihailo.

— És valamennyi hívő. Talán e szavakkal nem azt fejezém ki: pusztuljon az egész világ, hogy isten legyen?

— No igen...

Átkocsiznak a glimovi telepen. A befagyott tó mellett félig rombadőlt malom áll.

„Romhalmaz, de nem malom!" — gondolja Szojka.

A telep mögött jobbrafordul az út. Messzire látszik szilfákkal szegélyezett kanyargó szalagja, ma szinte csillog és tele van mozgással. A délen húzódó dombsortól egészen föl északig, kocsik, gyalogosok, lovasok siető tömege hullámzik rajta.

Szojka atya kocsija kis hídhoz közeleg. Hirtelen két parasztokkal telezsúfolt szekér dübörög el mellette. Szojka atya hallja ismeretlen, harci ütemű dalukat.

— Küldöttek — szól bizonytalanul Eustách atya.

— Bizonyára — felel röviden Szojka. Visszatartja a lovat, tekintete a két kocsit követi.

A másodikon három ember ül a lovaknak háttal. Szojka jól szemügyre veszi őket. Három különböző emberi arc, melyeket a szűk hely és az ének hozott közel egymáshoz: az egyik hosszúkás fiúarc, a második egy fiatal nő széles, barnásarcú arca, a harmadik egy öreg emberé. Harsányan énekelnek, fejüket összedugják, de Szojka atyának úgy tűnik, hogy közömbösségük csak színlelt. Ismerősnek találja az öreg arcát.

„Már láttam ma valahol ezt az embert" — gondolja Szojka atya, azután vállatvon. Hogy elhessegesse ezt a gondolatot, megereszti a gyeplőt. A pej egyenletes ügetése egy perc alatt beéri a második szekeret. Szojka átkiált:

— A gyűlésre?

— A gyűlésre — felel néhány kelletlen hang és ismét énekbe fognak.

Szojka elhagyja őket. Az első szekér utasait is megkérdi:

— Melyik falu?

— Bazár.

Szojka felemelkedik, azután visszaül. Vágtára fogja a lovakat. Amikor már a két szekér messze mögöttük marad, Szojka haragosan szól:

— Nos, itt van isten akarata.

Egy percre elhallgat, azután kitör:

— Tizennyolcat tartóztatott le a rendőrség mult héten és ezek — gyűlésre mennek, két szekéren... És énekelnek...

Szojka erősen ráncolja homlokát. Felhevült képzeletében megjelenik a bazári plébános és dékán, Dovranovszkij atya halvány arca, sárgás halántéka, szájának lefelégörbülő sarka... És mintha valóban maga előtt látná színtelen szemét, Szojka atya alig visszafojtott dühvel szól:

— Süllyedünk, dékán atya, süllyedünk!

Egy ideig szótlanul kocsiznak. Egyszer több szekér mellett haladnak el. Amikor a kerekek zaja kissé csitul, Eustách atya megkérdi:

— Azt hitted, Bazárból nem jönnek küldöttek a gyűlésre?

— Ó, nem! — mondja Szojka és energikusan megrázza fejét. — Számításaink teljesen reálisak voltak, tekintetbe vettük Dovranovszkij esztétikus, szemlélődő természetét is... De a jogos haragot nehéz visszafojtani... Legalább erre az időre felhagyhatott volna Dovranovszkij atya szemlélődő passzivitásával... csak a kisujját mozdította volna meg!... Ha a letartóztatásokat követő helyzetben egy kicsit ügyeskedik, a bazári küldöttség összetétele egészen más lett volna... és nem ilyen dalt hallanánk... De Dovranovszkij atyát ez nem nyugtalanítja, fél megzavarni a stílusát.

— Ugyan, Mihailo, tudhatnád, hogy a dékán nem tehet róla.

— Hogy érti, atya?

— Te nem vetted észre?... Van valami, mondhatnám bénító vonása korunknak. Az emberi akarat elgyengül, nem képes többé határozott döntésekre.

— Nem értem...

— A dolog mégis így áll, te sem tagadhatod. Sokan engednek e hatásnak és ebben az állapotban történjék bármi, nem mozdítják az ujjukat...

— Persze! „Legyen meg isten akarata!"

— Lehet, hogy ezt gondolják, Mihailo.

— Ilyen esetben ez a leghaszontalanabb gondolat, mert csak erőtlenséget takar...

— Talán...

— Milyen szerencse, hogy isten nem ilyen embereket választ ki akaratának végrehajtására! Mi lenne különben istennel és velünk?!

Eustách atya bólint, majd megkérdi:

— Nem féltek, hogy a gyűlésen is felmerül valami ehhez hasonló váratlan esemény?

— Ó nem, erről szó sem lehet. Számításba vettük a kerület mindhárom kommunista fészkét: Jaglovecet, Bazárt és Salait. Még ha megkétszereződnék is számuk, tehetetlenek nacionalistáinkkal szemben. Persze előfordulhatnak részleges elhajlások — a kommunisták ott bukkanhatnak fel, ahol legkevésbbé várnánk és ahol legkevésbbé kívánatos a jelenlétük.

— Éppen erre gondolok — mondja óvatosan Eustách atya.

Szojka is erre gondol!...

Heves gyűlölet és nyugtalanság gomolyog fel benne, egy percre összeszorítja a torkát és elállítja lélekzetét. De uralkodik magán. Felemeli fejét.

— Megtörténhet... De ezzel is számoltunk. Bármily kedvezőtlenek legyenek is számunkra a körülmények — a számítások bennünket bíztatnak.

Szojka sóhajtott, azután szinte megkönnyebbülten mondta:

— Azt hiszem, minden rendben lesz!

— Jól kezdődött a napom, miért ne végződnék szintén jól? — fűzte hozzá.

Eustách atya mosolygott.

— Tréfálsz, Mihailo... Én is remélem, hogy minden jól végződik, de a nap kellemes kezdete még nem biztosítja ezt.

Szojka atya barna arca könnyedén elpirul.

— Persze, hogy tréfálok, atya... Ez még nem biztosíték. De kérem, hallgasson meg.

Nyugodtan, ajkán gúnyos mosollyal meséli el Szojka atya reggeli kalandját az öreg Gajdukkal. Elmondja, menynyire siettek, hogy még életben találják és mint látták meg

a haldoklót a szérűn, ahogy éppen az újszülött bárányokat dajkálta.

— Nem halt meg, Mihailo?

— Nem, atya — egy juha megellett.

Hátratámaszkodnak és vidáman felnevetnek. Eustách atya felhúzott szemöldökkel, lágyan, csaknem hangtalanul — Szojka harsányan, teli torokból nevet.

Eustách atya bólogat:

— Értem, Mihailo... No igen!... Szinte szimbolikus a dolog. Nem rossz kezdet...

— Hát nem ezt mondtam, atya?

Újra elnevetik magukat. Azután Klimovics megszólal:

— Igen... Emlékszem erre a Gajdukra, amikor még fiatal volt. Köpcös, kerekfejű, olyan mint egy mohos fatörzs, mely a földbe eresztette gyökereit.

— De még milyen gyökereket, atya!... Még a halál sem bírja kiszakítani!

— Bizony!

— Az ilyen embert még a mai kor sem bénítja meg és nem veszi el tetterejét.

— Úgy van.

— Ez megmozdítja az ujját, ha szükség van rá...

Újra nevetnek. A kocsi ütemesen himbálja őket, egy pillanatra elfelejtik gondjaikat.

Amint áthaladnak az alacsony dombon, egy folyócska völgyében megpillantják Glinki falut, közepén nagy fehér templomával. Északra, mintegy négy kilométernyire innen, Ogljagyin és tőle jobbra Ljubcsa tornyai látszanak.

Glinki, Ogljagyin és Ljubcsa Szojka véleménye szerint a három legmegbízhatóbb falu. Elégedetten szemléli papjaiknak tevékenységét; felfedezett bennük rokonvonásokat, hasznosnak mutatkozó újításaikat pedig maga is átvette.

Glinki papja, Vorobec atya kihasználja céljai érdekében a helyi ellentmondásokat.

— Egyre csak bíztatja híveit.

— Melyik faluban van a legjobb kórus?

— Glinkiben.

— Melyik műkedvelő kör rendezte az év folyamán a legtöbb előadást?

— A glinkii.

— Melyik „Szokol" szervezet szerepelt legszebben a kalynói ünnepségeken?

— A glinkii.

Vorobec engedelmességre tudja szorítani a falut, a káros energiáit levezeti, megszünteti a nagy adók miatti elégedetlenséget, mérsékli a gazdagok mohóságát és a szegényebb rétegek ellenállását.

A „Szokol" sportszervezet a falubeli fiatalság büszkesége. Szinte katonás fegyelem uralkodik benne és tagjai feltétlenül hívek a paphoz.

És Vorobec mindenütt kérkedve mondja:

— Hozzám nem jut el a kommunizmus.

Ogljagyin papja, Kurpita atya, vidám kedélyével tartja hatalmában híveit.

A magas, vállas Kurpita atya sapkáját mindig tarkójára tolja, szöges csizmát, kivarrott inget visel. Nem mulaszt el körzetében egy lakodalmat, eljegyzést, vagy keresztelőt sem. Együtt iszik a társasággal, énekel, táncol.

— Húzzátok zenészek a tisztelendő atyának!

Izmos vállával minden súlyt fel bír emelni, nagyokat kiált ilyenkor:

— Ej, emeld! No mégegyszer!

Elég ha hunyorít a legényeknek: „Üss!" — és a legények ütnek.

Szemöldökével int: „Utána!" — és a legények megindulnak...

Aprótermetű felesége egész nap a tyúkokkal vesződik meg szőtteseivel babrál. Az ogljagyiniek nem győznek dicsekedni szomszédaik előtt:

— A mi papunk igazi paraszt-pap, nem úrféle. Tűzbe mennénk érte!

Az öreg Obertász kanonok nem egyszer vállonveregeti az ogljagyini papot.

— Nagyszerűen csinálod, Kurpita, jól fogod a falut!

Ljubcsában fiatal asszony uralkodik, Szigyelnyik felesége. Kereskedőleány Ó-Szamborból. Számító, de heves, erőszakos természet.

Annak idején aktív nacionalista volt, de mióta férjhez ment Mikola Szigyelnyik atyához, az ismert katolikus költőhöz, minden képességét annak szentelte, hogy megteremtse a kedvező feltételeket férjének irodalmi munkássága szá-

mára. Igyekezett leküzdeni a vidéki élet szürke hétköznapiságát.

Úgy vélte, legjobban akkor teljesíti nemzeti kötelességét, melyre még az iskolapadban esküdött fel, ha gondoskodik a hazafias költő jólétéről és szeretettel bíztatja:

— Írj, Mikola, írj!...

El is érte célját: férje híressé vált a katolikus irodalmi körökben.

„Lágy verselés, világos és határozott világnézet..."

Ha pedig az embert ismerik és értékelik, ez jó hatással van a honoráriumra. De a fő — a konzisztórium kedvező hajlandósága irányában. Mikola atya mindössze harmincéves, de övé a kalynói körzet egyik legjobb plébániája és kilátásba helyezték neki, hogy a közeljövőben Lvov mellé kerül, közelebb a kultúrközponthoz, a kiadókhoz.

— Milyen nagyszerű lesz az, Szlávuszja!

— Ó, igen, Mikola, természetesen.

— Mennyivel nyugodtabban élek majd ott.

— Írj csak, drágám, írj, ne izgasd magad.

A hancúrozó gyerekeket — három kisfiút (a negyedik még bölcsőben pihen) elküldi a kert legtávolabbi zugába, kiadja a szolgálónak az utasításokat és Szigyelnyicska magárahagyja a költőt a paplak kellemes csöndjében. Még az udvaron is csaknem lábujjhegyen járkál és figyelmesen tekintget a dolgozószoba ablakaira.

— Írj, Mikola, írj...

Késő este, amikor a gyermekek már alusznak és az elcsigázott szolgálók is lefeküdtek a szénapadláson, Szigyelnyicska elnyujtózik a puha, hitvesi ágyon és ködös pillantással hallgatja a verseket. Férje vontatott hangon olvas, fejét oldalra hajtja, arcán halvány mosoly.

Míg férjére figyel és egyéb kellemes dolgokon töpreng, Szigyelnyicska maga elé képzeli a folyóirat fehér lapját és annak legláthatóbb helyén (hogyan is lehetne másként?) — a hosszú verset, alatta a név: Mikola Zolotolipenko.

Ezeket a sorokat, melyek férjének agyában születnek az ő közreműködésével, ezernyi (semmiképpen sem kevesebb) szem olvassa majd kíváncsian és mohón, mint ahogyan a méhek rajzanak a hársvirág körül.

„Olvasta Zolotolipenko legújabb költeményét?"

„Hogyne olvastam volna! Micsoda vers!"

Ezek a gondolatok jóleső, meleg örömmel töltik el az asszonyt. Feloldódnak lelkében a ma gondjai, kellemetlenségei és a holnapért való aggódás. És amikor a csendes hálószobában elhal az utolsó hang is és az izgatott költő első hallgatójának ítéletét várja, magához öleli férjét.

Idén tavasszal jelent meg Szigyelnyik—Zolotolipenko ötödik versgyüjteménye. Mint az előzőek, ez is tíz nyomtatott lapból állt. Ezzel kapcsolatban a következő beszélgetés zajlott le a vidám öreg Obertász kanonok és a termékeny szerző között:

— Rendezz be, Mikola atya, egy nagy borjuistállót.

— Minek?

— Öt nagy hordó szirup! Ljubcsa valamennyi borját fel lehet hízlalni vele.

Ősz végére a fáradhatatlan Szigyelnyicska nagy ünnepséget tervez Ljubcsában: a falu központjában emelt új kőépület megnyitását és felszentelését. Ebben foglal majd helyet minden gazdasági és kulturális intézmény.

Így értelmezi a ljubcsai papné nemzeti és társadalmi kötelességét — mint férje irodalmi működésének méltó keretezését és dicsőségének népszerűsítését. Azt kívánja elérni, hogy mindenütt, ahol csak Szigyelnyik atya megfordult, így beszéljenek az emberek:

— Itt működött, mint pap Zolotolipenko; lelki és anyagi tevékenységének nyomait nem mossa el az idő, nem árt neki az ellenség ...

De más eredményeket is elér ezzel a papné: az emberek nem szakadnak el az egyháztól, szorgalmasan fizetik a papi díjakat, sőt még ingyenes munkát is végeznek a gazdaságban. Az asszony kereskedői ösztönével megérezte azt, amit minden pap tapasztalata bizonyít: ha a nép között politikai, kulturális, vagy egyéb mozgalom bukkan fel, az egyház felügyelete és irányítása alá kell vonni. Csak ilymódon lehet veszélyteleníteni és elhárítani a távolabbi következményeket, a hit, a tradíciók és az egyház tekintélyének hanyatlását.

Szigyelnyicska ügyesen egyeztette össze tevékenységének különböző irányait. Már rövid idővel ideérkezése után, rátette kezét a helyi olvasókörre, az „Ukrán nők szövetségére", az asszonyok Mária-körére, az árvaházra és a fiatal gazdák téli tanfolyamára.

De sokoldalú tevékenységének koronája, a személyes és nemzeti érdekek ügyes összekapcsolásának szimbóluma, az ősszel elkészülő, népies stílusban épült ház, melynek kék homlokzatán aranybetűs felirat díszeleg: „M. Zolotolipenko-Népi ház".

Szojka és Eustách atya leereszkednek a dombról és beérnek Ljubcsába. A téren néhány kocsi áll. Megismerik Szigyelnyik atya bricskáját és Ivánovszkij atyának, a tyeljatyini papnak öreg, piszkos fogatát. Szigyelnyik atya már a bricskán ül; jólöltözött, mint mindíg. Lágy szürke sál csavarodik nyakára. Mikola atya néhány parasztal beszélget, de közben többször elfedi tenyerével száját és köhécsel. Kora tavasszal és késő ősszel mindíg fáj a torka. Felesége ilyenkor leülteti a bőrkarosszékbe az ablakkal szemközt és a házipatikából ecsetet és lápiszt vesz elő. Mikola atya kék szeme aggodalmasan követi felesége mozdulatait, rózsás arcán veritékcseppek gyöngyöznek.

— Félek, Szlavuszja.

— Ne félj, Mikolyca — biztatja felesége — hiszen férfi vagy!

— Az igaz...

De mégis, valahányszor felesége hozzálép a gyógyszerrel, Mikola atyán páni félelem vesz erőt. Azt képzeli, hogy az ecset megakad a torkán. Csak akkor nyugszik meg, amikor felesége már hozzáfogott a munkához. Ilyenkor már békésen tűri a kezelést.

Szigyelnyik atya meghallja a lódobogást. Megfordul. Sietősen, de egyben tartózkodóan meghajol. A sietséggel a klimovkai pap tekintélyének adózik, a tartózkodás — saját értékének tudatából fakad.

A boltból kilép a papné és megáll a küszöbön. A kocsi felé int és üdvözletet kiált. Mozdulatában, kiáltásában, egész erős, energikus alakjában, Szojka valami saját lényével rokon vonást érez.

A környékbeli papok közül nem egy irónikusan mosolyog a ház nagyképű feliratán, de Szojkának tetszik. Erőszakos mohóság tükröződik benne, ugyaz, mely az ő lényét is eltölti.

Szojka állandóan figyelemmel kíséri a ljubcsai papné munkáját és felfedezi benne a magabiztos korlátoltságot, az

egyszerű sóvárságot. De ki tudja, milyen mélység rejtőzik még alatta?

A mai ellentmondásokkal teli korban, nehéz előrelátónak lenni. Nem nyílik időnként tátongó szakadék az előrelátók előtt? Talán Szojkának nem volna néha kedve szorosan lezárni szemét, hogy ne lássa a mélységeket és az útjában álló éles sziklákat?

Így tesz Szigyelnyicska is és ezért érzi őt Szojka szinte véréből való vérnek...

Szojka atya nem állítja meg a pejt és nem viszonozza a boltból kilépő Ivánovszkij atya meghajlását. Szigyelnyikék felé kiált:

— Ideje már az indulásnak!

Szigyelnyicska vidáman visszaszól:

— Mindjárt önök után indulunk!

Haragosan mond valamit Ivánovszkijnak. Ekkor Ivánoszkij atya is meglendíti sapkáját:

— Önök után, atya!

— Hát a küldöttek? — kérdezi Szojka.

Szigyelnyicska válaszol:

— Azok már Kalynóban vannak! Régen elutaztak.

Ivánovszkij atya felemeli kezét:

— Az enyéim is!

De Szojka atya tudja, hogy Pavlin atya hazudik, egyszerűen hazudik. Vad kívánság fogja el, hogy átnyúljon a téren, megragadja Pavlint és úgy megrázza, hogy soha életében ne felejtse el... Valahányszor Szojka meglátja Pavlin atya hosszú, sárgás, beesett arcát, édeskés, cinikus mosolyát, jobbkeze megrándul, mintha megragadna valamit.

Az egész környéken nem akadt fiatal papné, akit nem kerülgetett volna Ivánovszkij. Féktelen hevessége még a klimovkai küszöb előtt sem riadt vissza és egyszer meg merészelte érinteni Szojka fiatal feleségét.

Szojka már három éve tartózkodott akkor Klimovkában Ivánovszkij atya arra hivatkozva, hogy női ágon rokonságban áll a Klimovicsokkal, sűrű vendég volt a rezidenciában. Szojkának mindig a legfrissebb hírekkel kedveskedett.

Egyszer megtudta, hogy Szojka nincs otthon és várat lanul megjelent Klimovkában. Dora körül forgolódott és végül szerencsét próbált.

Este Dora nyugodt egykedvűséggel mesélte el férjének Ivánovszkij arcátlan viselkedését.

Amikor Pavlin kocsija legközelebb megállt házuk előtt, Szojka kiment a küszöbre. Komoran állt, felsőajka remegett. Ivánovszkij odalépett hozzá és vidáman mondta: „Érdekes híreim vannak, atya!" — Szojka felemelte kezét, csontos ujjaival megragadta Pavlin ruháját...

Azóta megszakadt közöttük a személyes érintkezés, de a gyűlölt arc láttán Szojkát még mindig elfogja a vágy, hogy megragadja ruháját és megrázza, mint akkor.

De az Ivánovszkij iránt érzett gyűlölete mögött több rejlik mint személyes sérelem. Pavlin személyében egy jelét látja annak a rettenetes és ellenállhatatlan folyamatnak, mely borzalmas következményekhez vezethet. Ez az áradat pedig a katolikus egyház felszíne alatt kavarog. Már ez a feltevés megriasztja Szojkát. Hiszen minden erejét és képességét, minden szojkai aktivitását a vallás és egyház ügyének szenteli. És akkor ilyen papok miatt, mint Ivánovszkij, Voloh, Verbickij, meghiúsul és kárbavész Szojka atya minden erőfeszítése?

Szojka atya eddig csak megvetést érzett Pavlin iránt, de ez az érzés most gyűlölettel vegyes nyugtalansággal párosul.

Két év előtt, nagyböjt közepén olyan eset történt Ivánovszkij atya plébániáján, mely nagyon felizgatta a környékbeli papságot, Szojkát pedig vad dühre gerjesztette.

Alapjábanvéve csekélység volt, de hatásában nagy. Hőse Ivánovszkij atya fiatal diakonusa, egy tyeljatyini árva fiú, ki egyházi iskolákban nevelkedett. Jó hanggal rendelkezett és elsajátította mesterségének minden titkát. Betegesen érzékeny ember volt, különös hajlammal viseltetett a misztika iránt; az egész vallástudományból ez ragadta meg legjobban. Szerette a szent liturgiák titokzatosságát, a vecsernyéket, a vontatott, szomorú temetési énekeket.

Ifjúi hevességgel adta át magát ezeknek az érzéseknek. Szívében őrizgette Iréneus atya bíztató szavit, melyeket az iskolából való távozása előtt intézett hozzá:

— Hirdesse énekével Krisztus dicsőségét a hívek között, szolgálja alázatosan a katolikus Szentegyházat és a lelkiatyákat, segítsen nekik megőrizni az apostolkodás szellemét, mert szörnyű kísértés és próbatétel közeledik az emberiség felé.

A faluban ügyes kórusvezetésével elismerést aratott. De felháborította a tyeljatyini fiatalságnak az egyház iránt megnyilvánuló teljes egykedvűsége. Ivánovszkij atya romlottságát és lustaságát azonban nem vette észre. Igyekezett teljesíteni nevelőjének tanítását. Senkit nem hagyott békén, rábeszélt, ígért, terjesztette misztikus lángolását. Egyeseket taszított, másokat magához vonzott.

Egyébként sikerei nagyon szerények voltak, de amikor sikerült a testvériségbe egynéhány embert bevonnia, vagy két leányt rábeszélnie a gyónásra, boldognak érezte magát. Mély izgalommal segédkezett ilyenkor a papnak a liturgiánál.

A nagybőjt negyedik vasárnapja örömet és diadalt ígért a fiatal diakonusnak.

„Ha ezt Iréneus atya látná!"

Első együttes áldozást tart az ifjúság. Első lépés ez a katolikus fiatalság megszervezéséhez a faluban... A két utolsó héten a tyeljatyini diakonus reggeltől estig lázban égett, a testvériségbe, az olvasókörbe, a paplakba szaladgált. Hosszú tanácskozásokat folytatott a papnéval az öltözetekről, arról, hogyan állítsa fel miseközben a gyónó csoportokat, adjon-e kezükbe gyertyát vagy sem és még sok egyébről. Szombaton, vecsernye után még elszaladt a paphoz, hogy valami jó hírt közöljön vele.

Ivánovszkij atya nem volt otthon, elment valahová.

— A faluba?

— Nem. Bizonyára a templomba.

— Akkor megtalálom.

Kisietett a házból, megkerülte a temetőt, a harangtornyot. A sekrestye közelében megállt, mintha csak valami akadályra bukkant volna.

Hallgatózott.

Jobbról a templom fala szürkéllik, ablakai sötétek. Mögötte a harangtorony sötét árnyéka rajzolódik az égre.

A templom felől vidám táncmelódia hangjai szűrődnek feléje. Furcsán hat ezen a helyen.

De van benne valami csodálatosan ismerős. Mi lehet ez?

A diakonus jól szemügyre vesz mindent, az utat, a paplakot, a kertet. Hallgatózik.

Nehezen tartja vissza a nevetést, amikor a dal szövege hirtelen betör ünnepélyes, emelkedett hangulatába:

Jelenka, Jelenka,
Látom a térdedet,
Fehér térdedet...

Utcai dal! Valamikor még a városban hallotta és miért, miért nem, megmaradt emlékezetében. Amikor társai énekelték, teljes lelkéből felháborodott, megrótta őket züllöttségükért. Sápadt arcából lángoló szemei megtették a kellő hatást: abbahagyták a nótát. De most újra hallja:

...fehér térdedet...

A diakonus szinte magánkívül van. Holnap ő is gyónni akar!... Feszülten hallgatózik az esti csendben. Itt van a harangtorony, az út, a kert, a temető... a sekrestye félignyilt ajtaja ...és mégegyszer: a harangtorony, a kert, a sövény, a temető... és újra: a sekrestye félignyilt ajtaja... akadozó szívvel figyel.

Forróság önti el hirtelen a testét, halvány arcán hangtalan mosoly suhan át. Sóhajt. Azután lábujjhegyen a sekrestyéhez lopózik. Felmegy a lépcsőkön. A réshez dugja fejét.

A sekrestyében félhomály uralkodik. Viaszgyertya ég a lámpában. Imbolygó fénye megvilágítja az asztal mellett álló Pavlin atyát. Reverendájának ujját könyökig feltűrte, kenyérdarabkákat vág a szentáldozáshoz. Ujjai között tartja a fehér ostyát és késével szeleteli. Fejével bólogat, félhangon énekel.

Megfordítja az ostyát, a másik oldalról kezdi vágni. Kivesz a halomból egy négyszögletes fehér darabkát, megfújja, szagolgatja...

— Isten báránya — morogja hangtalanul a diakonus. — „János meglátja Jézust és így szól: «Ime isten báránya, ki elveszi a világ bűneit»...“

Pavlin a darabkákat egy nagy sárga tálra halmozza. Lerázza a kezét, nyujtózkodik és nagyot ásít.

Azután a szekrénykéhez lépett, még két ostyát vett elő és a deszkára helyezte. Fütyörészni kezdett.

— Ááá! — kiált fel a diakonus. Előrenyujtott keze Pavlin atyára mutat.

És mégegyszer felkiált:

— Ááá!

Támolyogva áll a küszöbön. Balkezével még mindig Pavlin atya felé nyúlt, jobbjával az ajtófélfa után kapott. Hörgő hangok hagyták el ajkát, arca eltorzult... Szeméből könnyek csurogtak, lefolytak állára és halvány ajkára.

Pavlin atya felé indult és ismét kiáltott...

Megtántorodott... még két lépést tett... karját szétvetette és végigzuhant a kőpadlón.

Egy hónapig nyomta az ágyat; lázrohamok kínozták. De azután felgyógyult és már a templomban is megjelent.

Lenn állt, a többi hívő között, nem a kóruson és nem vett részt sem az imában, sem az énekben. Megnyúlt és lesoványodott alakjából valami különös merevség áradt. Csak szeme követte élesen Pavlin atya minden mozdulatát, mintha először látná. Amikor a pap a szószékre lépett, hogy elmondja az evangéliumot, a diakonus tekintete megélénkült. Ferdén nézte, amint Pavlin atya felmegy a lépcsőkön.

Amikor a pap belefogott az evangélium első szavaiba, a diakonus előretolakodott, felemelte kezét, a papra mutatott és hangosan felkiáltott:

— Miért nem fütyül most, atya?

Ivánovszkij riadtan nézett körül.

— Mi az? Ki beszél?

A diakonus leeresztette kezét és már nyugodtabb hangon mondta:

— Fütyülje el azt az utcai nótát!

Az emberek előrerohantak. Ivánovszkij atya felkiáltott:

— Fogjátok meg! Vezessétek ki a templomból!

— Magam is kimegyek — mondta a diakonus.

De még egy lépést tett előre. Már ott állt a szószék lépcsőjén. A hívők felé fordult, kezével Pavlin atyára mutatott.

— Fütyülnek! Mindenre fütyülnek! Az ostobáknak pedig azt parancsolják, hogy higgyenek! — és kiment a templomból.

Este megjelent a faluban a bazári rendőrség. Ivánovszkij atyával beszéltek, azután letartóztatták a diakonust és a városba vitték.

Cveny, még azon az estén elmesélte Szojka atyának a borzasztó históriát. Alacsony széken ült, kezével átfogta térdét, figyelte Szojka atyát, amint az fel-alá járt a szobá-

ban. Cveny egész testében reszketett és minden mondat után nagyot nyelt.

Sohasem látta még Cveny ilyen haragosnak Szojka atyát; mint a ketrecbe zárt vadállat forgolódott a szobában, homlokán vadul lüktettek a kidagadt erek, úgy látszott, hogy a vér szétrobbantja.

Amikor pedig Cveny azt mesélte el, ami a szószék előtt történt, Szojka az asztalra csapott és vadul felordított.

Hétfőn, a kalynói vásáron az egész papság úgy zúgott, mint a felbolygatott méhkas. A tyeljatyini eseményt tárgyalták.

— Kellemetlen história, atya!

— Nagyon kellemetlen!

Szojka atya is közöttük ült, résztvett beszélgetésükben.

— Kellemetlen, persze, de nem kell izgulni, majd elsímúl.

Szojka gúnyosan felelt:

— Elsímul...

Villámgyorsan terjedt el az esemény híre mindenfelé. Már azt is beszélték, hogy a jagloveci legények így kiáltottak papjuk, Flint atya felé:

— Fütyüljön, atya!

Meg kell semmisíteni ennek az esetnek a következményeit — tűzte maga elé feladatul Szojka atya.

Összeköttetésbe lépett a rendőri és bírósági szervekkel, persze nem személyesen, bár azért kötött néhány hasznos ismeretséget. Elérte azt, hogy a börtönben elszigetelték a diakonust, figyelemmel kísérte a nyomozás eredményeit, egy napra sem tévesztette szem elől ezt az ügyet. A diakonus vallomásában megérezte az igazságot. Fogát csikorgatva válogatta ki belőlük a legkedvezőbbeket és ügyesen megmásítva terjesztette a faluban, szolgálatkész embereinek segítségével...

Háromszor utazott Szojka Kalynóba és Tyeljatyinba. Útközben néha megállt a szabad mezőn és fájdalommal figyelte lelkének ürességét. Valami megfoghatatlan gondolat lappangott benne, mely nem tudott utat törni tudatához...

Szombaton, ebéd előtt a bazári dékán rezidenciájában összegyültek a papok, hogy megbeszéljék a tyeljatyini incidenst.

Itt volt Dovranovszkij, Szojka, Vorobec, Szmuk és még néhány környékbeli fiatal pap.

Szojka atya éppen befejezte beszédét. Röviden összefoglalta az eredményeket és várakozóan nézett Pavlin atyára.

Ivanovszkij keresztbevetett lábbal ült a karosszékben. Mértani pontossággal elválasztott haját simogatta. Vidáman szólt:

— Álmodott a fiú, becsület szavamra... Agyára ment a nátha.... Komplikáció... Ez náluk családi — apja is agyhártyagyulladásban halt meg.

— Családi nátha? — kérdezte valaki halkan.

Ivánovszkij atya felnevetett:

— No és? Miért ne?...

Végigsimított símáraborotvált arcán. Nyugodtan, gondtalanul mosolygott.

Szojka atya csontos ökle szinte belefúródott az asztal lapjába, szürke szeme a távolba meredt. Különös kettéválás tükröződött arcának feszült kifejezésén, csaknem összenőtt szemöldökeinek éles vonalán, távolbavesző pillantásán. Két ember harcolt Szojkában. Míg az egyik belsejében fecsegett, a másik Pavlin atyát figyelte és kereste az utat, hogy tudatába férkőzzék...

Szojka idegennek érezte saját hangját, amint folytatta beszédét:

— A fogoly nyugodtan viselkedik a börtönben, és ha valóban nem normális, akkor elkészülhetünk rá, hogy eljárás nélkül szabadonengedik és egy szép napon újra megjelenik a vidéken... Akkor pedig senki sem akadályozhatja meg őt abban, hogy elmesélje azt, amit már a kihallgatásokon mondott. És meg kell hagyni, nagyon logikusan beszél. Minden szava igazságnak tűnik...

Pavlin atya hátrahajtotta fejét és felnevetett:

— Hazudik, becsületszavamra, hazudik!

Valaki nyugodtan közbeszólt:

— Egy mellett kell maradni, atya: vagy álmodott, vagy hazudik... Ez a kettő nem fér össze.

Ivánovszkij atya felállt, mellére tette kezét és a jelenlévőkhöz fordult:

— Hogy én fütyörésztem volna az ostya felett?! Hol van az a bolond, aki ezt elhiszi?

Szuk atya mély hangja vágott közbe:

— Én el tudom hinni.

Szojka hangosan szólt:

— Én is!

Mosolygott.

— Miért is volna ez hihetetlen?

A hátsó sorban ülő Szuk atyára pillantott. Szuk komoran viselkedett, mint mindig. Szojka elvette kezét az asztalról és zsebébe süllyesztette. Valóban, miért is lenne lehetetlen? Ő maga is megtehette volna.

Megkönnyebbülten sóhajtott, mintha csak súlyos teher alól szabadult volna fel. Végigpillantott az egybegyülteken, a komor Szuktól egészen a cinikusan mosolygó Ivánovszkijig. Érezte, hogy szempillái alatt mosoly bujkál.

Tudta jól, mint a többiek, hogy valamennyiök közül ő teljesíti legpontosabban, legszigorúbban kötelességeit és Ivánovszkij a leghanyagabb... De azért ő is, akár csak Pavlin fütyörészhetett volna valami hasonló dalt. Ugyanolyan nyugodtan és egykedvűen. Miért ne? Míg ott állt zsebredugott kézzel, lelkében különös folyamat játszódott le. Úgy érezte, hogy elszakad önmagától és kívülről figyeli lényét. Itt állt, szinte távlatból nézte önmagát... És hirtelen megérezte, hogy mégis közel áll Pavlinhoz, mint a patak két ága, vagy egy kerék két küllője...

Paradox és sértő érzés! Miben hasonlít Szojka erre a Pavlinra? Hosszú arca, zacskós szeme, mozgékony orrcimpája, puhavonalú ajka teljes ellentéte Szojka atyának... De ha ebből a különös távlatból nézi Pavlint, nem érzi-e, csodálatos módon, mégis közel magához? Ellentétes voltuk elmosódik, lényük összeolvad és ebben az áradatban megtalálja helyét Pavlin hazugsága és szemében csillogó szenvedélye is.

És Szojka atya csaknem materiálisan érzi, bár minden erejével küzd ez ellen, hogy az eseményeket és különösen a vallási folyamatokat nem az ő aktivitása, vagy Szuk atya szigorú zárkózottsága, hanem Pavlin abszolut cinizmusa, akadályt nem ismerő sóvársága és romlottsága mozgatja.

Rendkívüli pillanat volt ez Szojka atya életében, amikor éles tekintetét a többi pap szemébe mélyesztette. Arcukat álarcnak látta, mely alól Ivánovszkij cinikus mosolya villan elő.

És megérezte, hogy az ő lénye is hordja ezt az álarcot.

Ljubcsa környékén, a behavazott dombokon Szojka atya utóléri az ogljagyini papot, Kurpita atyát. Már messziről

megismeri hatalmas alakját, széles vállát, prémsapkás fejét.

Kurpita, kezével hadonászva magyaráz valamit a kocsiban ülő öregeknek. Hangja néha még a kerékdübörgést is elnyomja. Amikor elhallgat, nevetés harsan mögötte.

Szojka kocsija elhalad mellettük. Bizonyára küldöttek — az öreg Zazsivnij szürke bekecsében Kurpita mellett ül, a többi négy hátul. Kurpita Szojka felé lengeti sapkáját és átbömböl:

— Győzünk!

Eustach atya hunyorít, Szojka visszakiált:

— Úgy lesz!

Elégedetten figyeli Kurpita durvavonású arcát, apró, ravaszul csillogó szemét, élénk arcjátékát. Ismeri jól, tudja, hogy számára legfőbb érv — az ököl.

De az ogljagyiniak azt mondják:

— A mi papunk igazi paraszt-pap!

A gyűlés lefolyása nem igazolta Szojka atya reggeli reményeit, melyeket az öreg Gajduk vidám esete váltott ki belőle.

Váratlan erővel léptek fel a szegény néprétegek küldöttei, a kommunisták, a fiatalok. Nem segített sem rábeszélés, sem fenyegetés. A Szojka atya számára kívánatos javaslatokat nem szavazták meg.

Nyomott hangulatban tért vissza Szojka a novaklimovkai rezidenciába. Szomorú gondolatok kerítették hatalmukba. Már leszállt a téli alkonyat, végetért Szojka atya napja, melyhez annyi reményt fűzött. Ezek most kilobbantak, mint az utolsó fénysugár a sötét horizonton.

És Szojka atya egyre világosabban érezte, hogy a holnapi nap már nem az övé, hanem ezeké a makacs, törhetetlen akaratú embereké.

Oly sokan vannak...

A fordítást átnézte: Lénárt György. — Műszaki vezető: Gortvai Tivadar.

(255) — 2487. Franklin-nyomda N. V. Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.
Felelős: Janka Gyula igazgató.

SZIKRA